

Ю. В. Рібцун

Професійний ДОВІДНИК

УЧИТЕЛЯ-
ЛОГОПЕДА ДНЗ

УДК 376.091.12.011.3–056.264]-053.4

ББК 74.3я2

P49

Серія «Професійний довідник»
Заснована 2011 року

Рецензенти:

Т. В. Пічугіна — кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології, педагогіки та права Національного університету «Львівська політехніка», науковий керівник медико-логопедичного центру «Світава Галицька»;

Н. Б. Замрій — голова методичного об'єднання вчителів-логопедів логопунктів при ДНЗ Оболонського району м. Києва, учитель-логопед дошкільного логопедичного пункту при ДНЗ № 664 Оболонського районного управління освіти м. Києва.

Рібцун Ю. В.

P49 Професійний довідник учителя-логопеда дошкільного навчального закладу. — Х. : Вид. група «Основа», 2012. — 239 [1] с. — (Серія «Професійний довідник»).

ISBN 978-617-00-1573-0

У навчально-методичному посібнику представлені теоретичні та практичні матеріали, що стосуються діяльності вчителя-логопеда дошкільного навчального закладу: законодавчо-нормативна база, порівняльні таблиці з діагностичними критеріями розмежування основних видів мовленнєвих вад, провідні освітні напрями корекційно-розвивальної роботи в групах для дітей із ЗНМ, ФФНМ, заїканням.

Для вчителів-логопедів, учителів-дефектологів, вихователів логопедичних груп, практичних психологів, студентів педагогічних вузів.

УДК 376.091.12.011.3–056.264]-053.4

ББК 74.3я2

ISBN 978-617-00-1573-0

© Рібцун Ю. В., 2012

© ТОВ «Видавнична група «Основа», 2012

ВСТУП	5
РОЗДІЛ I	ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧИТЕЛЯ-ЛОГОПЕДА. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ	8
	Посадові обов'язки вчителя-логопеда	13
	Кваліфікаційні вимоги до категорій учителя-логопеда	14
	Посадові обов'язки асистента вчителя-логопеда	16
	Кваліфікаційні вимоги до категорій асистента вчителя-логопеда	16
РОЗДІЛ II	ЗАКОНОДАВЧО-НОРМАТИВНА БАЗА РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ-ЛОГОПЕДА. НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ОНОВЛЕННЯ ТА ПРАКТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ	19
	Нормативно-правова категорія	20
	Навчально-методична категорія	21
	Матеріально-технічна категорія	23
	Обліково-статистична категорія	56
РОЗДІЛ III	ДИФЕРЕНЦІЙНА ДІАГНОСТИКА МОВЛЕННЕВИХ ПОРУШЕНЬ У ДІТЕЙ. ВІДПОВІДІ В ТАБЛИЦЯХ	125
	1. Психолого-педагогічна та клініко-педагогічна класифікації мовленневих порушень	125
	2. Медичний аспект міжсистемної взаємодії мовленневих порушень	129
	3. Розмежування алалій та інших мовленневих і немовленневих порушень	139

	4. Розмежування дислалії та мінімальних проявів дизартрії	146
	5. Диференційна діагностика заїкання	152
РОЗДІЛ IV	КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНА РОБОТА В ЛОГОПЕДИЧНІЙ ГРУПІ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ.	
	ЗМІСТОВІ АСПЕКТИ	158
	1. Організація роботи вчителя-логопеда дошкільного навчального закладу	158
	2. Загальні змістові аспекти планування логопедичної корекційно-розвивальної роботи	168
	3. Особливості організації ігрової діяльності в логопедичній групі	173
РОЗДІЛ V	ДОШКІЛЬНИЙ ЛОГОПЕДИЧНИЙ ПУНКТ. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СЬОГОДЕННЯ	194
	Положення про логопедичний пункт при дошкільному навчальному закладі	196
ДОДАТОК А	ВИКОРИСТАННЯ ЛОГОПЕДИЧНОЇ ЛЯЛЬКИ В РОБОТІ З ДОШКІЛЬНИКАМИ З ВАДАМИ МОВЛЕННЕВОГО РОЗВИТКУ	214
	Використання ляльки в роботі з дошкільниками із ФФНМ	214
	Застосування ляльки в роботі з дошкільниками із ЗНМ	216
ДОДАТОК Б	ЗРАЗКИ ІГОР РІЗНИХ ВИДІВ ДЛЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	220
	Ігри за правилами	220
	Творчі ігри	229

Дошкільця — надзвичайно важливий період психофізичного розвитку дитини, коли відбувається інтенсивне формування вищих психічних функцій (ВПФ), розвиток складних видів діяльності (гра, спілкування, трудова діяльність), виникнення ієрархії мотивів і потреб, становлення самооцінки, поява вольової регуляції та моральних форм поведінки. Це період активного засвоєння всіх складових мовленнєвої діяльності: фонетики та фонематики, лексики та граматики, зв'язного мовлення, формування нових форм (контекстної, пояснювальної) і вдосконалення функцій (регулювальної, планувальної) мовлення.

Саме в дошкільньому дитинстві мовлення не лише стає окремим і регульованим пізнавальним процесом, а й інтегрується та диференціюється з іншими ВПФ, свідченням чого є формування мовленнєвої діяльності, прямо не пов'язаної з практичними діями. Дошкільник учить правильно вимовляти та розрізняти звуки рідної мови, з опорою на свій чуттєвий і практичний досвід збагачує словник, експериментує зі словами, оволодіває парадигмою граматичних форм, навчається звукового, складового, морфемного та синтаксичного аналізу.

Отже, процес формування мовленнєвої діяльності відбувається довготривало і поступово, разом із фізичним зростанням та психофізичним розвитком дитини. Для повноцінного становлення мовленнєвої діяльності необхідні певні умови, а саме:

- ❖ зрілість структур головного мозку;
- ❖ достатній рівень сформованості ВПФ;
- ❖ відповідне до вікових та індивідуальних особливостей предметно-розвивальне середовище;
- ❖ правильна, чітка й координована робота голосового, дихального й артикуляційного апаратів;
- ❖ формування потреби у спілкуванні.

Проте іноді внаслідок негативного впливу ендоченних чи екзогенних факторів у період перинатального, натального чи постнатального розвитку дитини ці умови порушуються, що призводить до виникнення тих чи інших дефектів мовлення. Саме

тоді в житті дитини та її батьків з'являється логопед — педагог, який допомагає виправити мовленнєві вади.

Логопедична робота є важливою ланкою комплексного медико-педагогічного впливу на дитину, адже стимулює розвиток усіх психічних процесів, передусім мовленнєвої функції, розширює комунікативно-пізнавальну діяльність дошкільників через основні форми організації їх життя — гру, навчальну діяльність, рухову активність, спілкування з однолітками та педагогами. Сучасні вимоги до теорії і практики логопедії актуалізують проблему пошуку найбільш ефективних методів і прийомів корекційно-розвивальної та попереджувальної роботи з дошкільниками, які мають порушення мовлення.

Саме це спонукало нас до створення довідника для вчителів-логопедів, які працюють у спеціальних дошкільних навчальних закладах (ДНЗ) компенсуючого типу для дітей із порушеннями мовлення, дошкільних логопедичних пунктах чи логопедичних групах при ДНЗ.

Навчально-методичний посібник складається з п'яти розділів.

У першому розділі — «Професійна діяльність учителя-логопеда. Науково-теоретичні аспекти» — розкрито поняття логопедії як науки; подано тлумачення терміна «мовленнєва діяльність», описано її структуру та представлені основні психологічні механізми; охарактеризовано критичні періоди у формуванні мовлення; розкрито питання професійної компетентності вчителя-логопеда та деонтологічні критерії професійної діяльності; зазначено посадові обов'язки та відповідні кваліфікаційні характеристики вчителя-логопеда та його асистента.

Другий розділ — «Законодавчо-нормативна база роботи вчителя-логопеда. Науково-методичне оновлення та практичне використання» — представлено в чотирьох категоріях: нормативно-правовій, навчально-методичній, матеріально-технічній та обліково-статистичній, у яких подано документацію вчителя-логопеда, що працює з дітьми, які мають ЗНМ, ФФНМ, заїкання.

У третьому розділі — «Диференційна діагностика мовленнєвих порушень у дітей. Відповіді в таблицях» — охарактеризовано психолого-педагогічну та клініко-педагогічну класифікації вад мовлення, запропоновано порівняльні таблиці та визначено діагностичні критерії для найпоширеніших мовленнєвих порушень.

Четвертий розділ — «Корекційно-розвивальна робота в логопедичній групі дошкільного навчального закладу. Змістові аспекти» — розкриває особливості організації та проведення роботи вчителем-логопедом загалом; формування та розвиток мовлення засобом окремих ігор-занять, різноманітної ігрової діяльності; пропонує загальні змістові аспекти планування корекційно-розвивальної та навчально-виховної роботи в логопедичній групі.

П'ятий розділ — «Дошкільний логопедичний пункт. Актуальні питання сьогодення» — характеризує роботу вчителя-логопеда на логопедичному пункті при ДНЗ.

Сподіваємося, що «Професійний довідник учителя-логопеда дошкільного навчального закладу» стане настільною книгою та постійним добрим помічником і порадником у діагностичній та корекційно-розвивальній роботі як педагога-початківця, так і кваліфікованого високоосвіченого професіонала.

Правильне мовлення є однією з важливих передумов подальшого повноцінного розвитку дитини, процесу її соціальної адаптації, а тому виявлення та подолання мовленнєвих порушень є першочерговими завданнями як педагогів, так і батьків. Ефективність діагностики та корекції вад мовлення багато в чому залежить від рівня розвитку логопедії як науки, від рівня професіоналізму та відповідального ставлення кожного вчителя-логопеда до виконання своїх обов'язків.

Логопедія (від грецьк. *logos* — слово, мовлення, *paideia* — навчання, виховання) — спеціальна педагогічна наука, галузь дефектології, яка досліджує природу, механізми, симптоматику, перебіг, структуру і прояви вад мовленнєвої діяльності, розробляє наукові основи їх попередження та подолання засобами спеціального навчання й виховання [10, с. 203].

Мовлення є складною функціональною системою, що заснована на діяльності взаємопов'язаних мозкових структур, кожна з яких водночас виконує специфічну, притаманну тільки їй, операцію (О. Р. Лурія) [3] (див. *табл. 1*).

Слід наголосити, що багато видів мовленнєвих порушень обумовлено ураженням центральної нервової системи (ЦНС). Як зазначають О. Р. Лурія, О. М. Мастюкова, В. Д. Трошин, О. Д. Хомська та ін., окремі зони головного мозку беруть різну участь у процесі мовлення, а ураження певних ділянок призводить до специфічних порушень мовленнєвої діяльності.

Мовленнєва діяльність — це специфічна психологічна діяльність людини, спрямована на використання засвоєної мови з метою комунікації [8, с. 12].

ФУНКЦІОНАЛЬНІ БЛОКИ В ДІЯЛЬНОСТІ МОЗКУ

Функціональні блоки в діяльності мозку			
МОВЛЕННЕВА ДІЯЛЬНІСТЬ	I блок	II блок	III блок
	підкоркові утворення	кора задніх відділів великих півкуль	кора передніх відділів великих півкуль
	нормальний тонус кори та її активний стан	прийом, переробка та зберігання чуттєвої інформації, здійснення пізнавальних процесів	програмування, регуляція, контроль поведінки, регуляція підкоркових утворень, тонусу
	Зони		
	первинні	вторинні	третинні
	прийом чуттєвої інформації	аналіз збуджень	синтез, інтеграція отриманої інформації
	корковий відділ аналізатора		зони перекриття аналізаторів

Мовленнева діяльність є складнофункціональним двостороннім процесом (Т. В. Ахутіна, М. І. Жинкін, О. О. Леонт'єв, О. Р. Лурія, Є. Ф. Соботович, Т. М. Ушакова, Л. С. Цветкова та ін.):

1. Лінгвістичний компонент мовленнєвої діяльності спрямований на засвоєння мови, а комунікативний — на її використання в актах комунікації.
2. Породження (кодування, або програмування) мовленнєвої діяльності трансформує внутрішнє мовлення у зовнішнє (говоріння та писання), а декодування передбачає сприйняття та розуміння мовленневих висловлювань (слухання та читання).

Відповідно до психолінгвістичного підходу формування і функціонування мовленнєвої діяльності забезпечують дві основні групи механізмів, кожен із яких має свою структуру (Є. Ф. Соботович) [9] (див. табл. 2).

Психологічні механізми — це складні багатошарові утворення, які постійно змінюються, а за норми — удосконалюються [2, с. 62].

МЕХАНІЗМИ МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ЗАГАЛЬНО-ФУНКЦІОНАЛЬНІ	СПЕЦИФІЧНІ МОВЛЕННЄВІ	
розумові операції аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення; довготривала, оперативна пам'ять, увага	Ланки	
	рецептивна	мовновідтворювальна
засвоєння семантики мовних знаків (морфеми, слова, речення)	прийом мовленнєвих сигналів у їх акустичній фізичній модальності; внутрішня переробка, перекодування акустичних знаків у мовні знаки (фонеми)	дія програмування, перекодування смислового змісту майбутнього висловлювання в систему мовних знаків та її моторну реалізацію

Такий тісний взаємозв'язок загальнофункціональних і специфічних мовленнєвих механізмів дає змогу повноцінно оволодіти мовленням.

У дошкільному віці мовленнєва діяльність розвивається найінтенсивніше, коли відбувається:

- ❖ становлення нових форм (контекстна, пояснювальна), удосконалення функцій мовлення (регульовальна, планувальна);
- ❖ оволодіння фонетико-фонематичною складовою мовлення;
- ❖ розширення лексичної складової мовлення за рахунок чуттєвого та практичного досвіду;
- ❖ засвоєння граматичної складової та зв'язного мовлення;
- ❖ формування пізнавального інтересу до мови шляхом словесного експериментування;
- ❖ інтеграція та диференціація з іншими інтелектуальними процесами.

Мовленнєва діяльність дітей буває найбільш вразливою впродовж так званих критичних періодів, про що свідчать наукові дослідження Л. С. Виготського, М. І. Лісіної, Г. О. Люблінської та ін. (див. табл. 3).

Варто зазначити, що такі наслідки не є обов'язковим, а лише небажаним результатом за умови впливу тих чи інших негативних чинників на формування мовлення. Проте найбільший відсоток мовленнєвих порушень усе ж таки припадає саме на дошкільний вік, і від того, наскільки вчасно буде виявлено

ту чи іншу мовленнєву ваду й надано відповідну логопедичну допомогу, залежить формування всього психічного, зокрема й мовленнєвого, розвитку дитини. І тільки достатній рівень професіоналізму вчителя-логопеда може забезпечити ефективне вирішення корекційно-розвивальних завдань.

Таблиця 3

КРИТИЧНІ ПЕРІОДИ В РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ

КРИТИЧНІ ПЕРІОДИ			
	1–2 РОКИ ЖИТТЯ	3 РОКИ	6–7 РОКІВ
причини	інтенсивний розвиток кори головного мозку	неузгодженість у роботі ЦНС, нейроендокринної, судинної регуляції	нестійкість нервової діяльності внаслідок надмірного навантаження на ЦНС
прояви	<ul style="list-style-type: none"> ◆ початок формування передумов мовленнєвої діяльності як потреби у спілкуванні; ◆ закладання основ комунікативної поведінки 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ інтенсивний розвиток зв'язного мовлення; ◆ перехід від ситуативного до контекстного мовлення 	розвиток писемного мовлення
наслідки	затримка мовленнєвого розвитку	загальний недорозвиток мовлення, заїкання, мутизм	заїкання

Рівень професіоналізму педагога залежить від його педагогічної, соціально-психологічної, диференційно-психологічної компетентності та від ступеня розвитку професійно-педагогічного мислення. Кінцевим результатом професійної діяльності педагога є розвиток особистості дитини, її здібностей і компетентності, зокрема й мовленнєвої (Н. В. Бордовська, А. О. Реан, С. І. Розум та ін.).

Професійна компетентність учителя-логопеда являє собою інтегративну якість фахівця, який виявляє готовність максимально ефективно здійснювати діагностику, корекційно-превентивне навчання й особистісний розвиток дітей із вадами мовлення [10, с. 8].

Модель професійної компетентності вчителя-логопеда було розроблено Ю. В. Пінчук [7] (див. рис. 1).

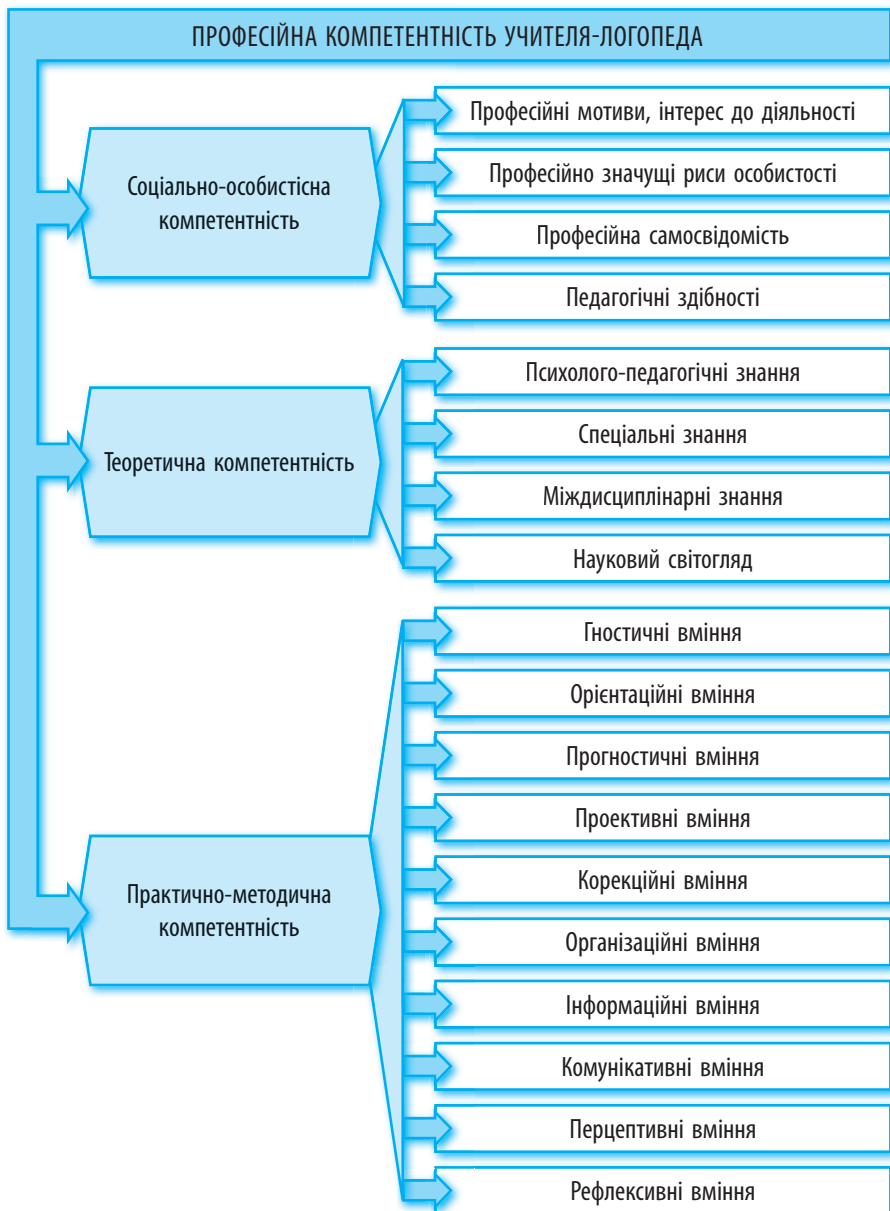

Рис. 1. Модель професійної компетентності вчителя-логопеда

З поняттям професійної компетентності тісно пов'язана деонтологія, без якої неможлива якісна педагогічна діяльність учителя-логопеда.

Деонтологія (від грецьк. *deontis* — належне, *logos* — вчення) — сукупність етичних норм, яких дотримуються працівники при виконанні своїх фахових обов'язків [10, с. 92].

Відображення нормативних вимог, професійних норм у свідомості педагога дозволяє найбільш повно й адекватно сприймати фахову діяльність, орієнтуватися в ній, виробляти стратегію та тактику, плани й основні завдання своєї діяльності, свідомо регулювати свою поведінку. Як зазначає М. Є. Орешкіна [6], деонтологічними критеріями професійної діяльності вчителя-логопеда є:

- ❖ уявлення про етико-деонтологічні аспекти логопедичної діяльності;
- ❖ сукупність деонтологічно значущих якостей;
- ❖ адекватна реалізація даних уявлень і якостей у роботі з подолання мовленнєвих порушень.

Важливою умовою деонтології вчителя-логопеда є вміння встановлювати правильні взаємини між ним самим і вихователями, помічником вихователя, практичним психологом, музичним керівником, інструктором із фізичної культури та батьками (див. розд. III). Спільне обговорення з колегами плану та реалізації корекційно-розвивального навчання стосовно тієї чи іншої дитини в атмосфері взаємоповаги та взаєморозуміння створює сприятливий фон для ефективної логопедичної роботи.

Поруч із учителем-логопедом і під його безпосереднім керівництвом може працювати асистент учителя-логопеда — особа, що тільки-но почала здобувати або має незакінчену вищу освіту зі спеціальності «Дефектологія. Логопедія» (бакалавр). Учитель-логопед є професіоналом, а асистент учителя-логопеда — фахівцем [5]. Для кожного з них визначені певні посадові обов'язки та відповідні кваліфікаційні характеристики.

◆ Пosaдові обов'язки вчителя-логопеда (з урахуванням [1, 5])

Вчитель-логопед повинен:

вміти —

- ❖ виробляти оптимальну педагогічну стратегію, проектувати шляхи навчання та виховання кожної дитини з мовленнєвими вадами;
- ❖ діагностувати та фіксувати стан мовленнєвого розвитку дітей і відповідну динаміку;
- ❖ проводити навчально-виховну, корекційну роботу з дітьми, які мають мовленнєві вади, ефективно застосовувати професійні знання в практичній діяльності (*див. розділ IV*);
- ❖ забезпечувати сприятливі умови для продуктивного засвоєння дітьми відповідних спеціальних програм із урахуванням виду мовленнєвого порушення, вікових, індивідуальних психофізичних особливостей дітей;
- ❖ вести відповідну психолого-педагогічну та статистичну документацію (*див. розділ II*);
- ❖ використовувати принципи педагогічної етики, поважати дитячу гідність, захищати дітей від будь-яких форм фізичного або психічного насильства;
- ❖ постійно підтримувати зв'язки з батьками, надавати їм консультативну допомогу з питань освіти та психофізичного розвитку дітей;
- ❖ систематично підвищувати свій фаховий рівень і педагогічну майстерність;
- ❖ володіти відповідними способами та формами спілкування;

знати —

- ❖ основи чинного законодавства України стосовно психолого-педагогічної організації та надання допомоги дітям із порушеннями психофізичного розвитку (*див. розділ II*), державну мову;
- ❖ загальні та спеціальні науково-теоретичні відомості зі спеціальності «Дефектологія. Логопедія» в обсязі вищої педагогічної освіти;
- ❖ цілі, принципи, методику і змістове наповнення навчання та виховання дітей із мовленнєвими порушеннями;
- ❖ нормативно-правову базу роботи вчителя-логопеда;
- ❖ про сучасні досягнення спеціальної дефектологічної, зокрема й логопедичної, науки та практики.

◆ **Кваліфікаційні вимоги до категорій учителя-логопеда**

Учитель-логопед вищої категорії повинен:

мати —

- ❖ вищу освіту зі спеціальності «Дефектологія. Логопедія» (магістр, спеціаліст);
- ❖ високий рівень професіоналізму, ініціативності, творчості;
- ❖ стаж педагогічної роботи з дітьми, які мають порушення в мовленнєвому розвитку, не менш ніж 8 років;

володіти —

- ❖ ефективними формами, методами організації навчально-виховної роботи;
- ❖ моральними якостями, гідними наслідування.

Учитель-логопед першої категорії повинен:

мати —

- ❖ вищу освіту зі спеціальності «Дефектологія. Логопедія» (магістр, спеціаліст);
- ❖ високу професійність, загальнопедагогічну компетентність;
- ❖ стаж педагогічної роботи з дітьми з порушеннями в мовленнєвому розвитку не менш ніж 5 років;

володіти —

- ❖ ефективними формами, методами організації навчально-виховної роботи;
- ❖ моральними якостями, гідними наслідування.

Учитель-логопед другої категорії повинен:

мати —

- ❖ вищу освіту, як правило, зі спеціальності «Дефектологія. Логопедія» (магістр, спеціаліст);
- ❖ достатній професіоналізм;
- ❖ стаж педагогічної роботи з дітьми з порушеннями в мовленнєвому розвитку не менш ніж 3 роки;

володіти —

- ❖ сучасними формами, методами організації навчально-виховної роботи;
- ❖ моральними якостями, гідними наслідування.

Учитель-логопед без кваліфікаційної категорії повинен мати повну вищу освіту відповідного напрямку підготовки (магістр, спеціаліст) без вимог до стажу роботи.

Педагогічне звання «старший учитель» може бути присвоєне педагогічному працівнику, який має кваліфікаційну категорію «спеціаліст вищої категорії» або «спеціаліст першої категорії» та досяг високого професіоналізму в роботі, систематично використовує педагогічний досвід, є наставником педагогічних працівників-початківців. Педагогічні звання присвоюють безстроково.

◆ Посадові обов'язки асистента вчителя-логопеда

Асистент учителя-логопеда повинен:

вміти —

- ❖ брати участь у визначенні змісту, форм і методів навчально-виховної та корекційно-розвивальної роботи вчителя-логопеда;
- ❖ проводити підгрупові та фронтальні ігри-заняття за заздалегідь складеним разом із учителем-логопедом розкладом;
- ❖ співпрацювати з іншими фахівцями, які здійснюють корекційно-розвивальну роботу з дітьми, що мають вади мовленнєвого розвитку;
- ❖ залучати членів родини дитини з мовленнєвими порушеннями до участі у спеціальному навчально-виховному процесі;
- ❖ виконувати фахові завдання й обов'язки з додержанням норм професійної етики і моралі;
- ❖ вести відповідну документацію;

знати —

- ❖ сучасні досягнення логопедичної науки та практики;
- ❖ індивідуальні особливості психомовленнєвого розвитку дітей;
- ❖ основні змістові аспекти корекційної роботи;
- ❖ державну мову.

◆ Кваліфікаційні вимоги до категорій асистента вчителя-логопеда

Асистент учителя-логопеда першої категорії повинен:

мати —

- ❖ базову або неповну вищу освіту зі спеціальності «Дефектологія. Логопедія» (бакалавр, молодший спеціаліст);
- ❖ стаж педагогічної роботи не менш ніж 1 рік;

володіти —

- ❖ знаннями ефективних форм, методів організації навчально-виховної та корекційно-розвивальної роботи;
- ❖ моральними якостями, гідними наслідування.

Асистент учителя-логопеда другої категорії повинен:
мати —

- ❖ базову або неповну вищу освіту зі спеціальності «Дефектологія. Логопедія» (бакалавр або молодший спеціаліст);

володіти —

- ❖ достатнім рівнем академічних знань у професійній діяльності без вимог до стажу роботи.

Асистент учителя-логопеда без кваліфікаційної категорії повинен мати неповну вищу освіту відповідного напрямку підготовки (молодший спеціаліст) без вимог до стажу роботи.

Отже, логопедична наука має важливе як теоретичне, так і практичне значення, зумовлене тісним взаємозв'язком мови та мовлення, мислення та мовлення в поєднанні з усією психічною діяльністю дитини.

Учитель-логопед — це не просто педагог, який займається діагностикою, усуненням мовленнєвих недоліків, запобіганням вад мовлення, пропагуванням логопедичних знань, це — високоосвічена людина зі стійкими моральними нормами та цінностями, яка творчо підходить до своєї роботи, з повагою та любов'ю ставиться до кожної дитини, незважаючи на своєрідність її психофізичного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. — Вип. 80. Соціальні послуги. — Кваліфікаційні характеристики педагогічних працівників, для яких встановлені кваліфікаційні категорії // Інф. зб. М-ва osv. України. — К. : Освіта, 1994. — № 5–6.
2. Зимняя И. А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке / И. А. Зимняя. — М. : Просвещение, 1978. — 159 с. — (Б-ка учителя иностр. яз.).
3. Лурия А. Р. Основы нейропсихологии / А. Р. Лурия. — М. : Academia, 2006. — 379 с.
4. Лурия А. Р. Язык и сознание / А. Р. Лурия; под ред. Е. Д. Хомской. — Ростов-н/Д. : Феникс, 1998. — 416 с.

5. *Про затвердження Типового положення про атестацію педагогічних працівників: наказ М-ва освіти і науки України від 06 жовт. 2010 р. № 930 [Електронний ресурс] // Режим доступу до вид. : www.zakon.rada.gov.ua*
6. *Орешкина М. Е. Деонтология в профессиональной деятельности логопеда: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03 / Мария Евгеньевна Орешкина. — М., 2007. — 148 с.*
7. *Пінчук Ю. В. Система професійної компетентності вчителя-логопеда: автореф. ... дис. канд. пед. наук: 13.00.03 / Юлія Володимирівна Пінчук. — К., 2005. — 22 с.*
8. *Соботович Е. Ф. Нарушения речевого развития у детей и пути их коррекции / Е. Ф. Соботович. — К. : ІЗМН, 1995. — 203 с.*
9. *Соботович Е. Ф. Психолингвистическая структура речевой деятельности и механизмы ее формирования / Е. Ф. Соботович. — К. : ІЗМН, 1997. — 44 с.*
10. *Спеціальна педагогіка: понятійно-термінолог. словник / за ред. акад. В. І. Бондаря. — Луганськ : Альма-матер, 2003. — 463 с.*
11. <http://www.logoped.in.ua/>

Законодавчо-нормативна база роботи вчителя-логопеда. Науково-методичне оновлення та практичне використання

Логопедична, психологічна, загально-педагогічна робота у спеціальному дошкільному навчальному закладі (ДНЗ) компенсуючого типу для дітей із порушеннями мовлення (ПМ) є досить складною та довготривалою, а тому потребує особливо продуманої та ефективної законодавчо-нормативної основи.

Педагогічну діяльність учителя-логопеда регламентовано нормативно-правовими документами різного рівня: загальнодержавного, регіонального та локального. Ділову документацію вчитель-логопед веде виключно державною мовою [10]. Нами були розроблені орієнтовні зразки документації вчителя-логопеда спеціального ДНЗ компенсуючого типу для дітей із ПМ.

Корекційно-розвивальну роботу вчитель-логопед проводить у спеціальному приміщенні — **логопедичному кабінеті**, розташування і площа якого мають відповідати інструкції про проектування спеціальних дошкільних навчальних закладів згідно з «Положенням про дошкільний навчальний заклад України» (затверджено постановою Кабінету Міністрів України № 305 від 12.03.2003 р.) та «Положенням про логопедичні пункти системи освіти» (затверджено наказом Міністерства освіти України № 135 від 13.05.93 р.) [6, 7].

Документально-матеріальну базу логопедичного кабінету можна розподілити за такими чотирма категоріями [6]:

- А нормативно-правова;
- Б навчально-методична;
- В матеріально-технічна;
- Г обліково-статистична.

Розглянемо кожну з них окремо.

◆ Нормативно-правова категорія

До **нормативно-правової категорії** належать закони України, Декларація прав дитини, Конвенція про права дитини, Конституція України, постанови, розпорядження Кабінету Міністрів, Верховної Ради України, положення, накази Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України [1–12]. Наявність таких документів не є обов'язковою, тому їх підбір здійснюється на розсуд учителя-логопеда.

Переглядаючи рубрику «Офіційний відділ» журналу «Дошкільне виховання», сайт МОНмолодьспорту України [14], учитель-логопед зможе знайти для себе саме ту інформацію законодавчого спрямування, яка його цікавить. Зокрема, варто знати, що педагогічне навантаження вчителя-логопеда ДНЗ становить 20 годин, а відпустка дорівнює 56 календарних днів [8]. З 1 вересня 2011 р. згідно з постановою Кабінету Міністрів [9] учителям-логопедам, як і вихователям логопедичних груп, має виплачуватися надбавка до заробітної плати у розмірі 20 % посадового окладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Базовий компонент дошкільної освіти* [Богущ А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л. та ін.] ; наук. керівник: А. М. Богущ, дійсний член НАПН України, проф, д. пед. н. — К. : ТОВ «МЦФЕР–Україна», 2012. — 26 с.
2. *Декларація прав дитини*: [проголош. Генеральною Асамблеєю ООН 20 листоп. 1959 р.] // Зб. законодавчих актів і нормативних документів з питань соціально-правового захисту дітей / упоряд. та голов. ред. С. Р. Станік. — К. : АТ «Вид-во “Столиця”», 1998. — С. 8–10.
3. *Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття»)*: [розд. «Дошкіль. виховання»: затв. Постановою Каб. Міністрів України № 896 від 3 листоп. 1993 р.] // Дошкіль. виховання. — 1994. — № 2. — С. 2–3.
4. *Конвенція про права дитини*: [прийнята та відкрита для підписання, ратифікації та приєднання резолюцією 44/25 Генеральної асамблеї ООН 20 листоп. 1989 р.] // Зб. законодавчих актів і нормативних документів з питань соціально-правового захисту дітей / упоряд. та голов. ред. С. Р. Станік. — К. : АТ «Вид-во «Столиця», 1998. — С. 10–35.
5. *Конституція України*: [прийнята на 5-й сесії Верхов. Ради України 28 черв. 1996 р.] // Науково-освітній потенціал нації: погляд у ХХІ століття / Авт. кол. : В. Литвин (кер.), В. Андрущенко, А. Гужій та ін. — К. : Навч. книга, 2004. — С. 355–390. — Дод. : Конституція України.

6. *Положення про дошкільний навчальний заклад*: постанова Каб. Міністрів України № 305 від 12 берез. 2003 р. // Дошкільн. виховання. — 2003. — № 5. — С. 3–6: іл.; Інформ. зб. М-ва освіти і науки України. — 2003. — № 8. — С. 15–26.
7. *Положення про логопедичні пункти системи освіти* // Інформ. зб. М-ва освіти і науки України. — 1993. — № 20 (1–32). — С. 13–19.
8. *Порядок надання щорічної основної відпустки тривалістю до 56 календарних днів керівним працівникам навчальних закладів та установ освіти, навчальних (педагогічних) частин (підрозділів) інших установ і закладів, педагогічним, науково-педагогічним працівникам та науковим працівникам*: затв. постановою Каб. Міністрів України № 346 від 14 квіт. 1997 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу до вид. : [http:// zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi.../](http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi.../)
9. *Про встановлення надбавки педагогічним працівникам дошкільних, позашкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладів, вищих навчальних закладів I-II рівня акредитації, інших установ і закладів незалежно від їх підпорядкування*: постанова Каб. Міністрів України № 373 від 23 берез. 2011 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу до вид. : <http://pon.te.ua/index.php.../>
10. *Про дошкільну освіту*: Закон України: за станом на 25 листоп. 2005 р. / Верхов. Рада України. — Офіц. вид. — К. : Парламентське вид-во, 2005. — 32 с. — (Серія «Закони України»).
11. *Про освіту*: Закон України: за станом на 8 груд. 2006 р. / Верхов. Рада України. — Офіц. вид. — К. : Парламентське вид-во, 2006. — 40 с. — (Серія «Закони України»). — Із змісту: Ст. 33: Дошкільна освіта. — С. 17; Ст. 34: Дошкільні навчальні заклади. — С. 18.
12. *Про охорону дитинства*: Закон України: за станом на 5 трав. 2005 р. / Верхов. Рада України. — Офіц. вид. — К. : Парламентське вид-во, 2005. — 23 [1] с. — (Серія «Закони України»).
13. <http://www.mon.gov.ua/>

◆ Навчально-методична категорія

До складу **навчально-методичної категорії** входять: фахові програми [9], навчальні, методичні та навчально-методичні посібники [1–11, 13, 14, 18–20], збірники методичних рекомендацій і статей тощо [12, 15–17].

ЛИТЕРАТУРА

1. *Вчимося мови та розмови, або Читаємо разом* / укл. К. Л. Крутій, Н. В. Маковецька. — 2-е вид., виправл. — Запоріжжя : ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2007. — 372 с. : іл.
2. *Богуш А. М.* Методика навчання дітей української мови в дошкільних навчальних закладах: підручн. для студентів вищ. навч. закл. — К. : ВД «Слово», 2008. — 440 с.

3. *Гончаренко А. М.* Розвиток мовленнєвої компетентності старших дошкільників: навч.-метод. посіб. до прогр. розв. дитини дошк. віку «Я у Світі» / А. М. Гончаренко. — К. : Світлич, 2009. — 160 с. — Бібліогр. : с. 150–151.
4. *Конопляста С. Ю.* Логопсихологія / С. Ю. Конопляста, Т. В. Сак; за ред. М. К. Шеремет. — К. : Знання, 2010. — 293 с.
5. *Малярчук А. Я.* Виправлення вад мовлення: навч. посіб. / А. Я. Малярчук. — К. : Літера ЛТД, 2009. — 64 с.: іл.
6. *Малярчук А. Я.* Вчимося правильно читати: буквар для дошкільнят / А. Я. Малярчук, Л. С. Вавіна. — К. : Літера ЛТД, 2009. — 128 с.
7. *Марченко І. С.* Спеціальна методика початкового навчання української мови (логопедична робота з корекції порушень мовлення у дошкільників): навч. посіб. для студентів вищих пед. навч. закл. Спеціальність: корекц. освіта (логопедія). — К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. — 288 с.
8. *Рібцун Ю. В.* Дитина із порушенням мовленнєвого розвитку / Ю. В. Рібцун // Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами: навч.-метод. посіб. у 9 кн. / за заг. ред. А. А. Колупасової. — К. : ТОВ ВПЦ «Літопис-XX». — 2010. — Книга 9. — 36 с. — (Серія «Інклюзивна освіта»).
9. *Рібцун Ю. В.* Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ: програмно-методичний комплекс / Ю. В. Рібцун. — К. : Освіта України, 2011. — 292 с.
10. *Рібцун Ю. В.* Мовленнєві намистинки для маленької дитинки: навч.-метод. посіб. / Ю. В. Рібцун. — К. : Літера, 2010. — 160 с.
11. *Рібцун Ю. В.* Предметно-розвивальне середовище у молодшій логопедичній групі для дітей із ЗНМ: навч.-метод. посіб. / Юлія Рібцун. — К. : Освіта України, 2010. — 50 с.
12. *Рібцун Ю. В.* Словничок для діточок: пароніми: навч.-метод. посіб. / Ю. В. Рібцун. — К. : Світлич, 2012. — 136 с.
13. *Соботович Е. Ф.* Психолінгвістическая структура речевой деятельности и механизмы ее формирования / Е. Ф. Соботович. — К. : ИЗМН, 1997. — 44 с.
14. *Соботович Е. Ф.* Речевое недоразвитие у детей и пути его коррекции / Е. Ф. Соботович. — М. : Классикс-Стиль, 2003. — 159 с.
15. *Соботович Е. Ф.* Концепція стандарту спеціальної освіти дітей дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку / Е. Ф. Соботович // Дефектологія. — 2002. — № 1. — С. 2–7.
16. *Соботович Е. Ф.* Критерії оцінювання мовленнєвого розвитку дитини (у його лексичній ланці) на різних вікових етапах / Е. Ф. Соботович // Дефектологія. — 2003. — № 2. — С. 2–7.
17. *Соботович Е. Ф.* Нормативні показники мовленнєвого розвитку (у його граматичній ланці) дитини дошкільного віку / Е. Ф. Соботович // Дефектологія. — 2003. — № 2. — С. 7–11.
18. *Тарасун В. В.* Логодидактика: навч. посіб. — 2-е вид. — К. : Видавничий Дім «Слово», 2011. — 392 с.

19. Тищенко В. В. Як навчити дитину правильно розмовляти: від народження до п'яти років / В. В. Тищенко, Ю. В. Рібцун. — К. : Літера ЛТД, 2006. — 128 с.
20. Хребтова Н. П. Вчись говорити правильно! Цікаві завдання на вправлення вад мовлення дітей 4–8 років / іл. Є. А. Мартиненко. — Х. : Вид. група «Основа», 2010. — 128 с. — (Серія «ДНЗ. Логопеду»).

◆ Матеріально-технічна категорія

Матеріально-технічна категорія репрезентована тими меблями, іграшками, посібниками, технічними засобами навчання тощо, які мають бути у спеціальному ДНЗ компенсуючого типу.

1. СТВОРЕННЯ ПРЕДМЕТНО-РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА У СПЕЦІАЛЬНОМУ ДНЗ КОМПЕНСУЮЧОГО ТИПУ

Предметно-розвивальне середовище — невід'ємна складова дошкільного навчального закладу. У спеціальному ДНЗ компенсуючого типу для дітей із ПМ воно набуває особливого значення, адже забезпечує виконання не лише навчально-виховних, а й діагностичних, проєктивних, корекційно-розвивальних і пропедевтичних завдань, спрямоване на прояв пізнавальної та мовленнєвої активності кожної дитини зокрема.

Предметно-розвивальне середовище являє собою сукупність педагогіко-психологічних умов, які створюють потенційні можливості для позитивного впливу на психофізичний розвиток дітей взаємодії різноманітних факторів і сприяють формуванню цілісної гармонійної особистості [9, С. 47].

Предметно-розвивальне середовище формується як самим соціальним, так і просторово-предметним оточенням із метою стимулювання та розвитку різних видів діяльності дошкільників (мовленнєвої, фізичної, ігрової, зображувальної, предметно-практичної тощо).

Як зазначає Н. М. Баль [1], основними групами ресурсів освітнього середовища є:

- ❖ предметні, тобто використання спеціального обладнання;
- ❖ організаційні, які включають режим, певні дозування, правила, алгоритми тощо;

- ❖ *просторові*, що передбачають структурування простору на спеціально організовані функціональні зони та їх використання під час ігор-занять;
- ❖ *соціально-психологічні*, що мають на меті організацію співпраці та сприяння кращому соціальному статусу дитини, зокрема соціальні взаємини, норми, звички, потреби.

Про предметні групи ресурсів розповімо далі (див. п. 2–4 цього розділу), а зараз коротко зупинимося на організаційних групах ресурсів освітнього середовища, зокрема окремих санітарних правилах обладнання ДНЗ.

У ДНЗ мають бути оптимальний температурний режим і достатнє освітлення.

На території ДНЗ мають бути:

- ❖ групові ігрові майданчики з тіньовим накриттям і утрамбованим ґрунтом, обмежені чагарником;
- ❖ загальний спортивний майданчик;
- ❖ куточок вивчення правил дорожнього руху;
- ❖ город-ягідник (редис, горох, квасоля, цибуля, кріп, полуниця тощо);
- ❖ зелені насадження: куточки лісу (без отруйних плодів і колючок) і саду, клумби, рабатки, ізольована від інших господарська ділянка з асфальтованим покриттям.

До складу групового осередку мають входити: роздягальня, групова, спальня, туалетна та буфетна кімнати, проте часто групова та буфетна кімнати у ДНЗ поєднуються.

Логопедичний кабінет має відповідати вимогам звукоізоляції.

У спеціальному ДНЗ компенсуючого типу обладнання має відповідати таким вимогам:

- ❖ дібрано відповідно до результатів антропометрії та міцно закріплене;
- ❖ з поверхнею, що не має гострих виступів і кострубатостей, болтів, що виступають над поверхнею;
- ❖ здатне витримувати великі навантаження з метою виключення раптових зламів і попередження травматизму;
- ❖ з водостійким покриттям, що добре піддається очищенню;
- ❖ постільні принадлежності раз на рік мають піддаватися хімічній чистці;
- ❖ на ніч пісочниці повинні закриватися кришками, а зміна піску має проводитися не рідше ніж 1 раз на місяць.

У теплу пору року щомісяця слід проводити аналіз піску на наявність у ньому яєць гельмінтів.

Предметно-розвивальне середовище має відповідати програмово-методичним вимогам із обов'язковим урахуванням вікових та індивідуальних психофізичних особливостей дошкільників логопедичної групи; складатися із мікрозон, або так званих «зон діяльності», відповідно до типів ігор-занять з основних розділів програми та складових групового приміщення (мікрозони групової кімнати, логопедичного кабінету, роздягальні, спальні та туалетної кімнати) [10].

У мікрозонах доцільно виділити сектори, адже кожен із них є складовою цілісного гармонійного розвитку дитячої особистості й мовленнєвого розвитку зокрема, підпорядкований певній меті, має специфічне обладнання та відповідний мовленнєвий матеріал. Усі сектори прямо чи опосередковано здійснюють завдання мовленнєвого розвитку дошкільників логопедичної групи, що значно сприяє підвищенню ефективності корекційно-розвивальної роботи [9, 10]¹.

Реалізуючи навчально-виховні та корекційно-розвивальні завдання предметно-розвивального середовища, продумуючи його наповнюваність, педагог має обов'язково враховувати вікові особливості вихованців (рис. 2, табл. 4).

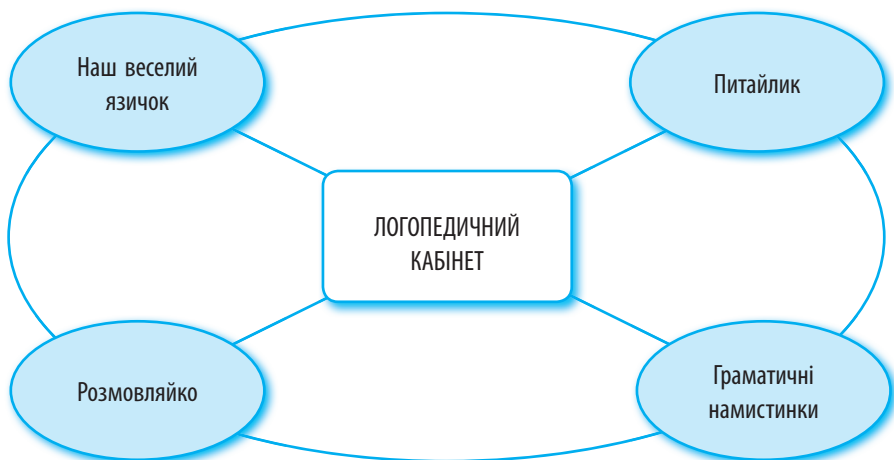

Рис. 2. Взаємозв'язок секторів мікрозони логопедичного кабінету

¹ Варіюється залежно від структури приміщення ДНЗ.

Організація предметно-розвивального середовища в умовах логопедичної групи допоможе забезпечити:

- 1) прискорення процесу адаптації дітей до умов спеціального дошкільного навчального закладу компенсуючого типу;
- 2) підвищення інтересу, вироблення мотивації до співпраці через ігрову діяльність;
- 3) створення сприятливих умов для проведення ефективної логопедичної роботи;
- 4) встановлення взаємозв'язку в роботі вчителів-логопедів, вихователів та батьків.

Таблиця 4

**ОРІЕНТОВНА СТРУКТУРА ПРЕДМЕТНО-РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА
В ЛОГОПЕДИЧНІЙ ГРУПІ**

Сектор	Мета	Обладнання
ГРУПОВА КІМНАТА		
Навчаюся гарно розмовляти	Уточнення вимови звуконаслідувань, чіткої вимови голосних та простих за артикуляцією приголосних звуків, правильного мовленнєвого дихання. Розвиток м'язів артикуляційного апарату. Збагачення словникового запасу. Відпрацювання основних граматичних категорій. Формування зв'язного мовлення. Виховання цілеспрямованої уваги на звукове оформлення мовлення	<ul style="list-style-type: none"> ◆ дзеркало; ◆ столик, стільчики; ◆ дидактичні ігри, лото, набори предметних та сюжетних картинок, іграшки відповідно до навчального матеріалу, який вивчають (з урахуванням віку дітей)
Відчиняє двері казка	Активізація творчості дітей на основі різних видів театру. Розвиток просодичної сторони мовлення та зв'язного мовлення. Виховання інтересу до театралізованої діяльності	<ul style="list-style-type: none"> ◆ ширма, маленькі ширмочки для настільного театру, ковролінове полотно (фланелеграф), картинки відповідно до навчального матеріалу, який вивчають; ◆ різні види театру (площинний, стрижневий, ляльковий, настільний, пальчиковий, тіньовий), маски, елементи костюмів, фрагменти декорацій до знайомих казок

Сектор	Мета	Обладнання
У гостях у книжки	<p>Розширення уявлень про навколишній світ.</p> <p>Формування навичок користування книгою.</p> <p>Розвиток зв'язного мовлення.</p> <p>Виховання інтересу до книги та бережливого ставлення до неї</p>	<ul style="list-style-type: none"> ◆ полицка для книг, столик, два стільчики; ◆ дитячі книжки відповідно до розділу «Художня література», книжечки-малюнка, книжки-іграшки, книжки-ширмочки
Веселкові кольори	<p>Розвиток дрібної моторики, тактильних відчуттів, зорового сприймання.</p> <p>Активізація словника відносних прикметників.</p> <p>Виховання естетичного смаку</p>	<ul style="list-style-type: none"> ◆ товсті воскові крейдочки, кольорова крейда, різнокольорові олівці (<i>Оlli</i>), гуаш (<i>Art kids</i>), м'який і твердий пластик; ◆ кольоровий та білий папір, картон; ◆ наклейки, готові форми, вирізані з кольорового картону, трафарети, розфарбовки; ◆ пензлики, поролон, штампки, кліше (зразки), клей (клейстер); ◆ дощечки, серветки; ◆ набірне полотно, дошка, ковровінове полотно, магнітна дошка; ◆ шнурівки з різнокольоровими шнурочками; ◆ мозаїка
Рахівничка	<p>Ознайомлення з геометричними фігурами та формами предметів.</p> <p>Закріплення знання основних кольорів.</p> <p>Визначення кількості та величини предметів.</p> <p>Збагачення словника кількісними числівниками.</p> <p>Розвиток мисленнєвих операцій аналізу, синтезу, порівняння, дрібної моторики.</p> <p>Виховання старанності під час виконання завдань</p>	<ul style="list-style-type: none"> ◆ ковровінове полотно, набірне полотно, магнітна дошка; ◆ комплект геометричних фігур, предметів різної геометричної форми, лічильний матеріал на липучках; ◆ картонні смужки, однорідні іграшки для лічби; ◆ лічильні палички, цифри, знаки; ◆ сюжетні картинки на придумування задач; ◆ математичні ігри (відповідно до віку дітей)

Сектор	Мета	Обладнання
Улюблені іграшки	Формування комунікативних навичок у грі. Збагачення словника. Формування дружніх взаємин	♦ добирається відповідно до вікової групи
У гостей у Пограйлика	Розвиток спільної сюжетно-рольової, творчої гри. Формування навичок діалогічного мовлення. Виховання моральних якостей особистості	♦ ляльковий одяг, іграшковий посуд, лялькові меблі, коляска для ляльки; ♦ атрибути до творчих ігор
Вправні пальчики	Формування вміння складати конструктивні моделі різної складності. Засвоєння операцій вкладання, накладання, складання цілого з частин. Розвиток психічних процесів, орієнтування в просторі, дрібної моторики. Виховання терплячості та наполегливості під час виконання завдання, уміння доводити роботу до кінця	♦ крупна мозаїка, вкладки, «поштові скриньки», збірні іграшки, пірамідки, шнурівки, ігри з елементами моделювання, лото, парні картинки; ♦ нетрадиційний ігровий матеріал: закриті ємкості з прорізами для заповнення предметами різного кольору, розміру, великі гудзики та намистини для нанизування
Ми будемо	Формування та розвиток просторових уявлень, конструктивного праксису та дрібної моторики. Збагачення словника якісних прикметників. Виховання вміння доводити справу до кінця	♦ будівельні конструктори різного розміру; ♦ нетрадиційний будівельний матеріал: пластмасові ємкості різних розмірів, дерев'яні брусокки, контейнери різних розмірів із кришками; ♦ іграшковий транспорт різного розміру
Маленькі дослідники	Формування вміння експериментувати із різними матеріалами. Розвиток мисленнєвих операцій аналізу, порівняння. Виховання спостережливості й охайності	♦ пластиковий стіл із заглибинами для води та піску, пластиковий килимок, халатики, наукавники; ♦ природний матеріал: пісок, вода; ♦ ємкості різної місткості, совочки, ложки, лічки, сито, іграшки для ігор із водою та піском

Сектор	Мета	Обладнання
Листочок	Збагачення знань про навколишній світ. Формування часових уявлень. Виховання працелюбності, інтересу та бережливого ставлення до природи	<ul style="list-style-type: none"> ◆ акваріум із рибками, сачок, кімнатні рослини (відповідно до програмних вимог тієї чи іншої вікової групи), лійки, оприскувач, ганчірочки, фартушки, совочки; ◆ ковролінове полотно, гра «Пори року» на липучках, календар погоди відповідно до віку; ◆ дидактична лялька, одягнена відповідно до пори року
Віночок	Ознайомлення з національними оберегами, зі звичаями українського народу. Розвиток пізнавальної активності. Виховання інтересу до традицій українського народу	<ul style="list-style-type: none"> ◆ українська символіка; ◆ ляльки (хлопчик і дівчинка) в українських народних костюмах; ◆ зразки українського національного посуду; ◆ інтер'єр української хати; ◆ вінок, рушничок, обереги; ◆ альбоми «Україна», «Рідний край», «Моя Батьківщина» (зразки вишивки, українських візерунків тощо)
Веселі музиканти	Удосконалення слухового та слухопросторового сприймання. Розвиток слухової уваги, вироблення чуття ритму	<ul style="list-style-type: none"> ◆ музичні інструменти: металофон, барабан, брязкальця, трикутник, маракас, бубон, дзвіночки, іграшки-пищальки; ◆ пластикові прозорі ємкості, наповнені жолудями, горохом, камінчиками
Я росту	Удосконалення координованих самостійних і сумісних рухів. Формування навичок супроводу дій мовленням. Розвиток загальної моторики	<ul style="list-style-type: none"> ◆ м'ячі різних розмірів, обручі, товстий мотузок (шнур), прапорці, гімнастичні палки, брязкальця, кубики; ◆ атрибути до рухливих ігор
Смачного!	Формування навичок чергування по їдальні. Удосконалення вміння розуміти та виконувати словесні інструкції.	<ul style="list-style-type: none"> ◆ куточок чергувань; ◆ фартушки, совочки, щітки, серветки

Сектор	Мета	Обладнання
	Збагачення словника іменниками, відносними прикметниками, дієсловами різних часових форм. Виховання культури прийому їжі	
ЛОГОПЕДИЧНИЙ КАБІNET		
Наш веселий язичок	Розвиток артикуляційної та мімічної моторики. Удосконалення фонематичного сприймання та уявлень. Уточнення та вироблення правильної вимови голосних і приголосних звуків, відповідної складової структури слів. Формування правильного мовленнєвого дихання, навичок слухового контролю за мовленням педагога, операції ймовірного прогнозування на фонологічному рівні	<ul style="list-style-type: none"> ◆ стіл учителя-логопеда, стілець; шестигранний стіл для підгрупових ігор-занять, стільчики; стіл, розрахований на роботу двох осіб — для індивідуальних ігор-занять; ◆ настінне дзеркало (50×100 см) із ширмою, індивідуальні дзеркальця (9×12 см) на кожну дитину; ◆ комплекти логопедичних інструментів (постановочні, масажні зонди, шпатель); ◆ технічні засоби навчання (магнітофон, диктофон); ◆ логопедична лялька [8]; ◆ посібники для вироблення правильного мовленнєвого дихання; ◆ набори предметних картинок; ◆ картки-символи (одинарні та подвійні), предметні картинки, іграшки та реальні предмети на позначення артикуляційних вправ, фотографії дітей, які виконують вправи, посібники з рухомими ігровими персонажами
Питайлик	Розвиток лексичних узагальнень різних рівнів. Удосконалення розуміння дериваційного значення слів. Вироблення прогнозування на лексико-фонологічному рівні	<ul style="list-style-type: none"> ◆ технічні засоби навчання (магнітофон, диктофон, фільмо- та діаскоп), аудіо- та відеоматеріали; ◆ набори картинок для вироблення категоріальних, контекстуально зумовлених, видо-родових понять та визначення семантичних зв'язків слів;

Сектор	Мета	Обладнання
		<ul style="list-style-type: none"> ◆ набори муляжів, іграшки, предметні картинки; ◆ дидактичні ігри, посібники
Граматичні намістники	Формування основних граматичних категорій (роду, числа, відмінка)	<ul style="list-style-type: none"> ◆ набори предметних та сюжетних картинок; ◆ посібники та настільно-друковані дидактичні ігри (відповідно до віку дітей)
Розмовляйко	Формування діалогічного та монологічного зв'язного мовлення	<ul style="list-style-type: none"> ◆ технічні засоби навчання (магнітофон, диктофон, фільмо- та діаскоп), аудіо- та відеоматеріали; ◆ набори сюжетних картинок; ◆ іграшки для моделювання ситуацій
РОЗДЯГАЛЬНЯ		
	<p>Формування в дітей навичок самообслуговування. Робота з батьками. Розвиток діалогічного мовлення. Виховання охайності, бережливого ставлення до речей</p>	<ul style="list-style-type: none"> ◆ шафи з яскравими картинками чи фотографіями дітей, лавочки, сюжетні картинки із зображенням процесу одягання; ◆ стенди для батьків: <ul style="list-style-type: none"> «Вправні пальчики» (виставка дитячих робіт), «Барвіста веселка» (фотовиставка з життя групи), «Здоров'ятко» (інформація про антропометричні дані, лікувально-профілактичні заходи, які проводять у групі), «Граємо з дитиною всією родиною» (рекомендації батькам щодо ігор-занять із дітьми вдома), «Корисні поради» (рекомендації спеціалістів), ◆ розклад ігор-занять, режим дня, оголошення; ◆ міні-бібліотека методичної літератури для батьків, книги для читання вдома

Сектор	Мета	Обладнання
СПАЛЬНЯ		
	Вироблення навичок послідовного роздягання та підготовки до сну, поступового підйому. Виконання гімнастики пробудження	сюжетні картинки із зображенням послідовності підготовки до сну, поступового підйому
ТУАЛЕТНА КІМНАТА		
	Проведення загартовувальних процедур. Розвиток гігієнічних навичок	сюжетні картинки із зображенням процесу вмивання та миття рук

Продумано організоване предметно-розвивальне середовище дозволяє педагогу сформувати в дітей повноцінне мовлення і виступає необхідною складовою створеного безпосередньо **мовленнєвого середовища** як підґрунтя для зростання цілісної особистості, цікавого та всім зрозумілого співрозмовника.

Мовленнєве середовище може бути *природним*, якщо дитині читають книжки, розповідають казки, вона чує зразки правильного мовлення дорослих, і *штучним*, коли створюються спеціальні умови для розвитку її мовленнєвої діяльності. У спеціальному ДНЗ компенсуючого типу для дітей із ПМ поєднання природного та штучного мовленнєвого середовища є запорукою ефективного формування мовлення дошкільників.

У логопедичній групі педагогам потрібно постійно озвучувати побутові, ігрові, навчально-виховні, зображувальні та ін. види діяльності, що дозволяє виробляти в дітей уміння пов'язувати зміст подій із мовленнєвими формами його вираження.

Стимулювання мовленнєвої активності дошкільників, закріплення набутих мовленнєвих навичок відбувається шляхом:

- ❖ спонтанних різноманітних мовленнєвих ситуацій (дитина — дитина, дорослий — дитина);
- ❖ моделювання мовленнєвих ситуацій (учитель-логопед — дитина);

- ❖ поєднання під час ігор-занять і режимних моментів слухання та говоріння;
- ❖ вільної самостійної мовленнєвої діяльності дітей із обов'язковим контролем з боку педагогів;
- ❖ використання діалогічних форм мовлення під час ігрової діяльності чи співпраці дитини та дорослого;
- ❖ постійного мовленнєвого супроводу різноманітних ситуацій (повсякденних, ігрових, навчально-виховних тощо);
- ❖ застосування різних видів продуктивної та ігрової діяльності;
- ❖ наявність у предметно-розвивальному середовищі групи секторів мовленнєвого розвитку тощо.

Добираючи мовленнєвий матеріал для індивідуальної роботи з дітьми логопедичної групи, бажано дотримуватися таких вимог:

- ❖ мовленнєвий матеріал добирають з урахуванням вікових, індивідуальних психофізичних особливостей дітей;
- ❖ мовленнєвий матеріал для закріплення правильної звуковимови добирають за ступенем ускладнення: звукосполучення/склади, слова різної складової структури, словосполучення, речення, тексти;
- ❖ на етапі автоматизації матеріал, який відпрацьовують, має бути максимально насиченим звуком, який вивчають; він не має містити звуків, близьких за акустико-артикуляційними ознаками, спотворених або відсутніх у мовленні дитини;
- ❖ мовленнєвий матеріал має бути насичений такими словами, до звукового складу яких входять виправлені чи уточнені звуки у стадії закріплення, зрозумілим дитині, а також не містити незнайомих слів;
- ❖ у мовленнєвий матеріал включають слова на одночасне позначення кількох видо-родових груп.

Отже, у правильно організованій ігровій діяльності предметно-розвивального та мовленнєвого середовища відбувається вільна взаємодія між дошкільниками з вадами мовленнєвого розвитку, що позитивно впливає не лише на формування дитячого мовлення, а й на їх інтелектуальний розвиток загалом.

2. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ НАОЧНОСТІ В ЛОГОПЕДИЧНІЙ ГРУПІ

Наочність — невід’ємна складова ігор-занять, яка допомагає зробити їх не тільки пізнавальними, а й цікавими та емоційно насиченими. Видатний педагог К. Д. Ушинський зазначав, що дитяча природа потребує наочності, тому ігри-заняття, особливо в логопедичній групі, мають обов’язково гармонійно поєднувати в собі мовленнєвий і наочний матеріал.

Розрізняють кілька видів наочності.

1. **Натуральні й умовно натуральні об’єкти**

Натуральними й умовно натуральними об’єктами є об’єкти (іграшки, муляжі, макети, предмети матеріальної культури, зразки виробів ручної і художньої праці) та площинні (гербарії) наочні засоби. Їх використання допомагає розвинути в дітей тактильне та зорове сприймання, сформувані цілісне уявлення про предмет і його складові, краще зрозуміти функціональне призначення, тобто має багатоаспектну, загальноосвітню і корекційно-розвивальну спрямованість.

2. **Дидактичний матеріал**

Дидактичний матеріал являє собою **площинну зображувальну наочність** (предметні картинки, фотографії із крупним зображенням реалістичного, казкового чи анімаційного образу, який легко впізнають діти; площинні фігурки, зокрема й геометричні, на магнітах або липучках; картинки (картини) із зображеннями простих або складних сюжетів; пейзажні картинки (картини); ілюстрації до літературних і фольклорних творів) та **графічну символічну наочність** (ширми для складання описових розповідей, картки для звукового аналізу, картки-схеми складів, слів, речень, схеми переказу). Використання дидактичного матеріалу є найпоширенішим в умовах спеціального дошкільного навчального закладу компенсуючого типу для дітей із порушеннями мовлення, адже характеризується асоціативністю, диференційованістю, узагальненістю, доступністю та багатоваріативністю.

3. **Мультимедійна наочність**

Мультимедійна наочність може бути представлена динамічними фотознімками, презентаціями (на кшталт «Вундеркінд із пелюшок»), аудіозаписами голосів тварин і птахів, звуків

природи, діяльності людини, відеофрагментами, відео- та анімаційними фільмами (з музичним та/чи мовленнєвим супроводом), комп'ютерними розвивальними іграми (типу «Ігри для Тигри») тощо. Цей вид наочності особливо корисний для роботи з дітьми із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення, адже сприяє розвитку слухового та зорового сприймання, уваги, пам'яті, формуванню правильної звуковимови та фонематичних процесів.

4. Друковані таблиці

До цієї групи належить графічна наочність (друдли, схеми, таблиці для читання). На друкованих таблицях може бути представлена послідовність створення малюнків, аплікацій, виготовлення різноманітних виробів із природного матеріалу, пластиліну, паперу, схеми опису предметів, що допомагає розвинути в дітей аналітичне мислення, уміння встановлювати причиново-наслідкові зв'язки, навички самоконтролю.

Під час проведення ігор-занять конче необхідно організувати взаємодію з дітьми так, щоб педагогові було зручно демонструвати наочність, а дошкільникам — сприймати її.

Добір та використання наочності здійснюють:

- ❖ із дотриманням паралельно-послідовного ускладнення комплексних складових гри-заняття (вербального матеріалу та наочних засобів);
- ❖ відповідно до теми та навчально-виховних і корекційно-розвивальних завдань гри-заняття;
- ❖ із дотриманням певної послідовності в доборі та використанні наочних засобів — від об'ємних (муляжі, іграшки) до графічних і символічних;
- ❖ з урахуванням логіки ускладнення використання наочного матеріалу: презентація, впізнавання, актуалізація, активізація, узагальнення, диференціація, контекстуалізація;
- ❖ з одномоментним або паралельним залученням усіх аналізаторів;
- ❖ обов'язково беручи до уваги педагогічні умови, психофізіологічні вікові норми і вимоги психогігієни та техніки безпеки [3];
- ❖ ураховуючи кількість дітей, які беруть участь у гри-занятті: під час фронтальних і підгрупових ігор-занять бажано

використовувати реальні предмети та яскраві іграшки більших розмірів, на індивідуальних можливе використання дрібних іграшок і невеликих картинок.

Продумане використання наочності педагогами логопедичної групи сприяє:

- ❖ автоматизації та диференціації звуків у дітей;
- ❖ збагаченню словникового запасу;
- ❖ уточненню граматичних категорій;
- ❖ формуванню зв'язного мовлення;
- ❖ навчанню в рамках наочно-дійового мислення;
- ❖ розвитку зорового сприймання, уваги та пам'яті, основних мисленневих операцій (аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, класифікації);
- ❖ підтриманню в дошкільників інтересу до пізнавальної діяльності та мовленнєвої активності.

Отже, тільки правильне використання наочності зробить корекційно-розвивальне навчання дітей логопедичної групи більш цікавим і різноманітним, доступним та ефективним, допоможе розвинути не тільки мовлення, а й усі вищі психічні функції, сприятиме швидшому та глибшому засвоєнню навчального матеріалу.

3. ІГРАШКИ У СПЕЦІАЛЬНОМУ ДНЗ КОМПЕНСУЮЧОГО ТИПУ

Важливою складовою наочності в логопедичній групі є різноманітні *іграшки*. У психолого-педагогічній літературі (Ю. А. Аркін, В. В. Бабаєва, К. Вайле та ін.) існують різні класифікації іграшок.

Іграшки — це спеціальні предмети, призначені для гри, у яких в узагальненій формі представлені типові властивості предмета (істот та неістот) [9, с. 51].

Можна виокремити кілька видів іграшок.

1. Образні (сюжетні)

Іграшки такого типу (ляльки, фігурки людей, виготовлені із різних матеріалів, іграшкові предмети побуту й ужитку, елементи рослинного і тваринного світу) допомагають дітям

встановлювати причиново-наслідкові зв'язки (ляльку купемо, одягаємо, ведемо на прогулянку, годуємо, укладаємо в ліжечко спати).

Під час використання образних (сюжетних) іграшок розвивається уява, реалізується здатність наділяти їх знаково-символічним значенням (лялька — друг, партнер по грі, ведмедик — синок), формується діалогічна форма мовлення (у ролі батьків здебільшого виступають самі дошкільники, а в ролі дітей — ляльки). У грі відбувається формування соціально-адаптивних способів дій: діти вчаться досягати спільної мети, засвоювати норми поведінки, розв'язують проблемні ситуації, засвоюють культурно-гігієнічні навички.

2. *Анімалістичні іграшки*

Анімалістичні іграшки являють собою реалістичні або узагальнені художні образи тварин. Діти вчаться оволодівати словами-узагальненнями: «свійські тварини», «звірі», «свійські птахи», «дикі птахи».

Під час вивчення категоріального рівня лексичних узагальнень на позначення свійських і диких тварин педагогу з метою створення цілісного образу бажано використовувати тільки реалістичні іграшки.

3. *Дидактичні іграшки*

До дидактичних іграшок належать мотрійки, пірамідки, «поштові скриньки», вкладки, об'ємні пазли, кубики для складання цілісних зображень предметів, із зображенням дій, літер і цифр, мозаїка різних типів, дидактичні ляльки (хлопчик і дівчинка).

Дидактичні іграшки сприяють засвоєнню дітьми певних правил і норм. За їх допомогою дошкільники закріплюють знання сенсорних ознак (колір, форма, величина), уміння порівнювати предмети візуально і шляхом накладання та прикладання. Дидактичні іграшки сприяють розвитку всіх складових мовлення, зорового сприймання, уваги та пам'яті, мисленевих операцій (аналізу, синтезу, порівняння, співставлення, узагальнення, класифікації), дрібної моторики.

4. *Будівельно-конструкторні іграшки*

До іграшок такого типу належать конструктори, збірні іграшки, геометричні будівельні матеріали, що складаються з набору кубів, цеглин, пластин, призм, конусів, пірамід і циліндрів (будівельний матеріал І. А. Агапової,

Є. О. Флеріної, конструктор-механік І. С. Сахарова). Вони спрямовані на розвиток ручної моторики, фантазії, чуття кольору та ритму, засвоєння просторових відношень.

5. *Технічні іграшки*

Технічні іграшки — це різні види транспорту (наземний, водний) та імітаційні інструменти, які мають бути функціональними. Завдяки іграм із такими іграшками дошкільники здатні засвоювати слова-узагальнення «транспорт», «інструменти», слова-назви на позначення частин предметів, оволодівати формами префіксального словотворення дієслів (під-, пере-, ви-, за- (їхати, пливти, летіти)).

6. *Музичні іграшки*

Іграшки такого типу (брязкальце, дзвіночок, молоточок, маракас, трикутник, бубон, барабан, піаніно тощо) — гарні помічники в розвитку слухового сприймання, уваги та пам'яті дітей, музичного слуху, у засвоєнні ритміко-складової структури, просодичної складової мовлення, дрібної моторики. Слід зазначити, що рівень звуку, який створює іграшка, призначена для гри в приміщенні, не має перевищувати 65 дБА.

7. *Спортивні іграшки*

До них належать іграшки для рухливих і спортивних ігор (обручі, м'ячі, кеглі, скакалки), які мають на меті розвиток загальної та ручної моторики, уміння поєднувати рухи з мовленням, зосередженості, цілеспрямованості, дисциплінованості, відповідальності та колективізму.

8. *Іграшки для ігор з піском, водою та снігом*

Використання таких іграшок стимулює формування кмітливості, навичок експериментальної діяльності, уміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, розвиток у дітей дрібної моторики, тактильних відчуттів, стереогнозу, фантазії.

9. *Іграшки для театралізованої діяльності*

До цих іграшок належать персонажі художніх творів у вигляді пальчикового, тіньового, настільного театру, театру банок; ляльки-бібабо, ляльки-маріонетки, ляльки-рукавички, деталі одягу для театралізованої діяльності, нагрудники, наголівники, а також різноманітні іграшки-саморобки. Діти можуть домальовувати окремі деталі або повністю зображувати казкових персонажів. Дошкільники виготовляють

іграшки із пластиліну, кольорового картону і паперу, природного чи вторинного матеріалу. Більш складні іграшки або предмети ігрової діяльності виготовляють разом із дорослими. При цьому особливу увагу слід приділяти безпечній роботі з різними матеріалами. Творче ставлення під час виготовлення театралізованих іграшок переноситься на використання інших іграшок.

10. *Іграшки-забави*

Іграшки такого типу часто приносять неочікуваний результат — сюрприз: натискаєш на кнопочку — і з коробочки раптом з’являється клоун. Такі іграшки містять певну загадку, інтригу, що викликає значний інтерес у дітей. При цьому свої почуття дитина прагне розділити з дорослим чи товаришем, здивувати його, намагається побачити його реакцію, що сприяє налагодженню тіснішого емоційного контакту, психологічній розкутості, стимулює мовленнєву активність дітей.

11. *Народні іграшки*

Зразки косівської, опішнянської, яворівської іграшки, обереги та народні символи ознайомлюють дітей з українськими звичаями та обрядами, привчають берегти спадщину, традиції українського народу, виховують інтерес до народної іграшки.

12. *Спеціальні іграшки*

До спеціальних належать іграшки, які допомагають учителю-логопеду виконувати з дітьми артикуляційні чи дихальні вправи [8] (див. табл. 5).

Таблиця 5

ОРІЕНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ІГРАШОК ВІДПОВІДНО ДО ВІКУ ДІТЕЙ

Назва іграшки		Вік дошкільника	
		2–3 роки	4–6 років
Образні іграшки	ляльки-немовлята	10 шт.	2 шт.
	ляльки на позначення хлопчиків та дівчаток-одноліток	5 шт.	
	ляльки на позначення дорослих	2 шт.	5 шт.
	ляльки на позначення казкових персонажів		

Назва іграшки		Вік дошкільника	
		2–3 РОКИ	4–6 РОКІВ
	м'яконабивні анімалістичні іграшки	15 шт.	
	м'яконабивні іграшки на позначення казкових персонажів	5 шт.	10 шт.
	фігурки дітей і дорослих людей	7 комплектів	5 комплектів
	анімалістичні фігурки	10 комплектів	
	фігурки казкових персонажів	5 комплектів	
	столовий посуд	2 комплекти	1 комплект
	чайний посуд		
	кухонний посуд		
	кавовий посуд	–	
	мебльована спальня	1 комплект	
	кухня		
	ванна		
	їдальня	–	1 комплект
	вітальня		
	телефони	4 шт.	2 шт.
	праски		1 шт.
	електроплити	2 шт.	
	телевізор	–	
	холодильник		
	м'ясорубка		
	пральна машина		
	постільна білизна	3 комплекти	
	одяг	3 комплекти	5 комплектів
	лікарня	1 комплект	
	кухня		

Назва іграшки		Вік дошкільника	
		2–3 РОКИ	4–6 РОКІВ
	перукарня	1 комплект	
	магазин		
	пошта	–	1 комплект
	залізниця		
	ферма		
	зоопарк		
	вуличний рух		
Технічні іграшки	легкові машини	5 шт.	
	вантажні машини		
	автобуси	2 шт.	
	машини швидкої допомоги	2 шт.	
	пожежні машини		
	міліцейські машини		
	пароплави	2 шт.	
	літаки	3 шт.	2 шт.
	вертольоти	–	
	ракети	–	
	екскаватори	–	2 шт.
	підйомні крани	–	
	бульдозери	2 шт.	
	трактори	2 шт.	
	комбайни	–	1 шт.
	гаражі	2 комплекти	1 комплект
	бензозаправка	–	
	імітаційні інструменти (молоток, викрутка, гайковий ключ, пилка тощо)	2 комплекти	1 комплект

Назва іграшки		Вік дошкільника	
		2–3 РОКИ	4–6 РОКІВ
Іграшки для ігор із піском, водою та снігом	лопатки	10 шт.	
	совочки		
	грабельки		
	відерця		
	ситечка		
	тачка (везик)	1 шт.	
	формочки для снігу та піску	2 комплекти	
млинки	1 шт.	2 шт.	
Дидактичні ігри та іграшки	парні картинки	3–5 комплектів	
	розрізні картинки	3–4 комплекти	5–10 комплектів
	лото	2–4 комплекти	4 комплекти
	кубики з картинками	5–6 комплектів	
	доміно	–	
	квартет		
	маршрутні ігри		
	шашки	1 комплект	
	шахи		
	піраміди	10 шт.	
	втулки		
	іграшки для нанизування, шнуровання, загвинчування, зав'язування	5 шт.	
Спортивні ігри та іграшки	міні-більярд	–	
	міні-футбол		
	міні-хокей		
	сухий басейн	1 шт.	

Назва іграшки		Вік дошкільника	
		2–3 РОКИ	4–6 РОКІВ
	каталки	10 шт.	–
	м'ячі (d = 20–25 см, 10–12 см, 6–8 см)	по 5 шт.	
	надувні м'ячі	5 шт.	–
	бадмінтон	–	1 комплект
	кільцекид		
	городки		
	кегли		
Будівельно-конструкторні іграшки	великий будівельний матеріал	1 комплект	
	настільні будівельні матеріали	2 комплекти	3 комплекти
	набори кубиків і цеглинок	3 комплекти	–
	конструктор великогабаритний	1 комплект	
	конструктори настільні	3 комплекти	
	тематичні будівельні матеріали	–	2 комплекти
	тематичні конструктори з різними способами з'єднання (пазовий, гвинтовий)		
збірно-розбірні іграшки	4 шт.	10 шт.	
Театральні іграшки	театр рукавичок	1 комплект	
	тіньові театри	–	3–5 комплектів
	пальчикові театри		3 комплекти
	театри іграшок/площинні театри	3 комплекти	5 комплектів
Спеціальні іграшки	логопедичні ляльки Льолик (Льоля)	2 шт.	
	іграшки на позначення артикуляційних вправ	2 комплекти	
	кульки повітряні	по 2 шт.	
	вітрячки, вертушки		
	іграшки на вироблення звуконаслідувань	2 комплекти	

Така кількість ігрового матеріалу здатна забезпечити загальний психофізичний розвиток дошкільників достатньою мірою.

Добираючи іграшки та використовуючи їх під час ігор-занять, потрібно дотримуватися таких вимог:

- ❖ іграшки мають бути доступними для сприймання, наближеного до реального кольору і зовнішнього вигляду, мати невеликий розмір та не бути заважкими;
- ❖ іграшки мають бути виготовлені з дотриманням гігієнічного сертифікату (цілісність, справність, безпечність наповнювача, матеріали), бути такими, які можна мити та дезінфікувати (краще гумові, пластмасові);
- ❖ іграшки повинні бути насичених природних кольорів, які взаємно доповнюють один одного, або гармонійної кольорової гами, що посилює художню виразність предмета і дозволяє сформувати в дітей правильні сенсорні еталони;
- ❖ пофарбовані дерев'яні іграшки повинні бути покриті прозорим лаком, який дозволено МОЗ України;
- ❖ декоративне і захисно-декоративне покриття іграшок має бути нетоксичним, без запаху, стійким до дії слини, поту та вологої обробки із застосуванням нейтрального мила (дитячого або господарчого);
- ❖ іграшки не повинні мати гострих кутів, щілин, задирок, деталей, які можна відкусити, відламати та проковтнути (діаметром до 30 мм), мотузкових кріплень, довших за 15 см;
- ❖ пришиті деталі м'яких іграшок (очі, ніс) мають витримувати зусилля на розрив вагою у 9,5 кг;
- ❖ електронні іграшки не повинні містити напруги більш ніж 12 вольт;
- ❖ діти мають чітко засвоїти, що іграшки-імітатори харчових продуктів не можна їсти;
- ❖ м'які, музичні іграшки (типу сопілки), іграшки, принесені з дому, мають тільки індивідуальне призначення;
- ❖ нові іграшки (окрім м'яконабивних) потрібно мити впродовж 15 хв проточною водою (37°C) з милом і потім висушити на повітрі;
- ❖ дезінфекція м'яконабивних іграшок може здійснюватися шляхом прання із використанням дитячих порошків і кількома циклами полоскання, закладання на 6 год у морозильну камеру, винесення на жарке сонце або кварцування їх (25 см від іграшки) упродовж 30 хв;
- ❖ невеликі іграшки мають зберігатися у ємкостях, які легко миються;

- ❖ у ДНЗ не повинно бути іграшок на позначення зброї, адже, граючи з ними, діти стають агресивнішими, моделюють неадекватну поведінку, навчаються силовим взаємостосункам між людьми;
- ❖ у групі не повинно бути іграшок, які б не відповідали віку дітей, адже не буває іграшок «на виріст».

Спостерігаючи за грою дітей, особливу увагу педагог має звертати на таке:

- ❖ виявлення інтересу дитини до іграшок;
- ❖ самостійність у виборі іграшок дошкільником;
- ❖ наявність уміння використовувати в грі іграшки-замінники;
- ❖ характер використання іграшок (за призначенням);
- ❖ наявність у дитини улюблених іграшок;
- ❖ прагнення за потреби самостійно полагодити іграшку (наприклад, приладнати колесо), випрати платтячко тощо;
- ❖ характер ігрових дій (дії дитини за зразком, за інструкцією, за правилами);
- ❖ здатність організувати сюжетну гру;
- ❖ використання в грі моно- чи діалогічного мовлення;
- ❖ звукову правильність мовлення.

Отже, правильно підібрані педагогом іграшки, різні варіанти їх використання роблять ігри-заняття корисними та ефективними як для мовленнєвого, так і для всебічного гармонійного розвитку кожного дошкільника логопедичної групи.

4. Логопедична лялька — важлива складова корекційно-розвивальних ігор-занять

Становлення мовленнєвої діяльності в онтогенезі нерозривно пов'язане з формуванням фонетико-фонематичної складової мовлення, адже фонемі належать до основних структурних мовних одиниць, навіть незначні якісні та кількісні зміни яких можуть призвести до суттєвого відставання у формуванні усного, а в подальшому — й писемного мовлення.

Останнім часом популяція дітей із порушеннями звуковимовної функції зростає прискореними темпами, а патологічні форми фонологічного дизонтогенезу переважають над порушеннями онтогенетичного характеру, тому розробка ефективних форм і прийомів логопедичної корекції, пропедевтики порушень фонетико-фонематичної складової мовлення є особливо актуальною.

При цьому патологічні форми фонологічного дизонтогенезу проявляються в порушеннях розвитку окремих складових фонетико-фонематичної складової мовлення (вимовних умінь, фонематичного сприймання, уявлень, слухової уваги, пам'яті та контролю), обумовлені дефектами мовнорухового чи мовнослухового аналізаторів, з уповільненням темпів і збільшенням строків їх розвитку. На відміну від вищезазначених порушень у розвитку фонетико-фонематичної складової мовлення порушення онтогенетичного характеру обумовлені фізіологічними причинами (наприклад, відсутність у дитини молодшого дошкільного віку сонорів ([P], [P']) унаслідок недостатньої сформованості м'язів мовнорухового апарату і вироблення сильного видихуваного струменя повітря).

У логопедії використовують численні способи формування та розвитку мовленнєвої функції у дітей шляхом проведення ігор-занять із використанням як дидактичного матеріалу, так і найрізноманітніших ігор та іграшок.

Зокрема, одним зі способів відновлення вимовної складової мовлення є такий, у якому застосовують схематичні профілі укладів органів артикуляції звуків, тобто відтворення зображення мовнорухового апарату з певними артикуляційними укладами у вигляді відповідного положення губ, зубів, язика і голосових зв'язок під час вимови того чи іншого звука [14]. Такий спосіб можна застосовувати у проведенні корекційно-розвивальної роботи зі школярами, але аж ніяк не під час навчання дошкільників, бо складні схематичні зображення профілів артикуляційних укладів практично недоступні для сприймання дітьми, адже дошкільники мають наочно-образне мислення.

Відомим також є спосіб відновлення вимовної сторони мовлення в дітей завдяки використанню фотографій із зафіксованим положенням язика під час виконання тієї чи іншої артикуляційної вправи [13]. Його часто використовують у роботі як зі школярами, так і з дошкільниками, проте статичний знімок не дає змоги побачити динаміку виконання рухів, послідовність окремих елементів, переключення з одного руху на інший.

Таким чином, вищезазначені способи не враховують повною мірою вікові і психологічні особливості дошкільників із порушеннями фонетико-фонематичної складової мовлення (особливо це стосується дітей четвертого та п'ятого років життя).

Дошкільний вік — такий етап психічного та мовленнєвого розвитку дітей, який справедливо називають віком гри, адже саме вона є провідною діяльністю дитини цього періоду. Невід’ємною частиною гри є іграшка, яка в умовах спеціального дошкільного навчального закладу компенсуючого типу набуває особливої значущості, бо несе в собі не тільки соціальну, а й корекційну та розвивальну функції. Тому використання іграшок, зокрема ляльок, як одного зі способів виправлення звуковимови у дошкільників із порушеннями фонетико-фонематичної складової мовлення повною мірою враховує як вікові, так і психологічні особливості дітей.

Іграшки широко використовують у корекційно-розвивальній роботі з дітьми вчителі-логопеди і практичні психологи. Наприклад, під час роботи із заїкуватими дошкільниками для досягнення ними м’язового розслаблення використовують ляльки-бібабо (ляльки-Петрушки) — іграшки, що одягаються на руку і рухаються за допомогою пальців педагога [2]. Використання ляльок такого типу має свою специфічну спрямованість — зняття м’язового напруження шляхом виконання дітьми разом із лялькою релаксаційних вправ.

У роботі дитячого практичного психолога використовують ляльки-маріонетки і ляльки-рукавички, з допомогою яких створюють умови для невимушеного конструктивного діалогу з дітьми та проведення ігор-занять із розвитку зв’язного мовлення у дошкільників із ЗНМ [4, 11]. Використання ляльок-маріонеток, тобто іграшок із мотузковими кріпленнями, потягнувши за які можна рухати ляльчиними руками, ногами й головою вгору-вниз і зі сторони в сторону, також підійде для ігор-занять із заїкуватими дітьми, проте такі ляльки не мають корекційної спрямованості в роботі вчителя-логопеда з дошкільниками з порушеннями вимовної складової мовлення.

Використання ляльок-рукавичок, що складаються з трипалої рукавички, один палець із яких — об’ємна чи пласка голова, а два інших — руки, також повною мірою не вирішують корекційних завдань у роботі з дошкільниками, які мають порушення вимовної складової мовлення. Саме тому нами і розроблено корисну модель у вигляді логопедичної ляльки «Спосіб відновлення вимовної функції у дошкільнят з порушеннями фонетико-фонематичної сторони мовлення» [7].

Прототипом авторської моделі є спосіб відновлення мовленнево- та голосоутворювальної функції в дітей із ринолалією [5], що включає вправи, об'єднані єдиним ігровим сюжетом із застосуванням функціональної іграшки як конкретного ігрового образу («Їжачок»). Запропонований спосіб передбачає використання фонологоритмічних, рухових вправ і вправ на розвиток уваги, слуху, пам'яті, які дитина виконує в положенні лежачи на животі чи стоячи навкарачки з опущеною головою. Ці вправи комплексно впливають на рухові та артикуляційні м'язи, а також здійснюють додатковий вплив на фонаційні м'язи.

Незважаючи на те що артикуляційні вправи виконують із застосуванням функціональної іграшки як конкретного ігрового образу, запропонований спосіб має свої окремі недоліки.

1. Використання фонологоритмічних вправ вимагає від учителя-логопеда особливої та довготривалої підготовки до гри-заняття (підбір відповідного лексичного, фонетичного, віршованого і музичного матеріалу). Для якісної роботи вчителя-логопеда необхідно створити такий спосіб відновлення мовленневої, зокрема і вимовної функції у дошкільників із порушеннями фонетико-фонематичної складової мовлення, який дозволяв би багаторазово і багатоваріативно реалізовувати корекційну спрямованість навчання та виховання, ураховуючи колективний і індивідуальний підхід, причому робити це без особливої підготовки і створення спеціальних умов.
2. Крім того, використання під час корекційно-розвивальної роботи фонологоритмічних вправ вимагає від учителя-логопеда залучення до проведення ігор-занять музичного керівника та вихователя, що, у свою чергу, не дозволяє проводити такі ігри-заняття часто.
3. Зазначений спосіб спрямований на вузьку цільову аудиторію (дітей із ринолалією), що обмежує застосування його під час роботи з іншими категоріями дошкільників, які мають порушення вимовної функції, зокрема і дітей із порушеннями фонетико-фонематичної складової мовлення.

Завдання авторської корисної моделі

1. Створення простого й ефективного способу відновлення вимовної функції в дошкільників із порушеннями фонетико-фонематичної складової мовлення.

2. Створення динамічного зорового образу артикуляційних укладів і вправ на розвиток мовнорухового апарату з метою формування в дітей орального праксису, кінетичних і кінестетичних уявлень, покращення функціонування м'язів мовнорухового апарату.
3. Покращення якості та підвищення ефективності виконання артикуляційних вправ дошкільниками із фонетико-фонематичним (ФФНМ) чи загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ).
4. Використання під час ігор-занять із дітьми, які мають порушення фонетико-фонематичної складової мовлення, такої функціональної іграшки, яка б відповідала їх віку і полегшувала засвоєння навчального матеріалу.
5. Набуття та закріплення звуковимовних навичок промовляння мовних звуків дошкільниками, які мають порушення фонетико-фонематичної складової мовлення, розвиток їх слухомовленнєвої пам'яті.

Запропонований спосіб принципово відрізняється від прототипу тим, що використання функціональної іграшки є не просто черговим варіантом запрошення дітей до виконання тієї чи іншої вправи, а якісно новим механізмом співробітництва з дитиною, який сприяє залученню ляльки до ігор-занять із артикуляційної гімнастики чи демонстрації певного звукового укладу.

ВІДНОВЛЕННЯ ВИМОВНОЇ ФУНКЦІЇ В ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ ФОНЕТИКО-ФОНЕМАТИЧНОЇ СКЛАДОВОЇ МОВЛЕННЯ

Учитель-логопед індивідуально — з однією дитиною чи з підгрупою дітей із залученням конкретного ігрового образу у вигляді логопедичної ляльки з обов'язковим використанням віршованих форм — виконує такі вправи:

- ❖ артикуляційна гімнастика для наслідування рухів язика ляльки та вчителя-логопеда;
- ❖ на закріплення вимови мовних звуків;
- ❖ з розвитку слухомовленнєвої пам'яті шляхом загадування лялькою загадок, зокрема, про органи артикуляційного апарату.

Логопедична лялька має легке для вимови дітьми ім'я в образі хлопчика — Льолик, а в образі дівчинки — Льоля. Льолик (або Льоля) — м'яконабивна лялька висотою 70 см, яка імітує тіло хлопчика (дівчинки) з верхніми і нижніми кінцівками, з головою, на якій є волосся, вуха, очі, брови, ніс і рухомий рот. Указаний зріст ляльки не спричиняє страхів, як, наприклад, крупна фігура у 2 м [6], і сприяє легшому встановленню з нею, а через ляльку і з педагогом, довірливих взаємин. Усе вищезазначене є більш доступним для сприйняття дошкільниками відповідно до їх вікових особливостей і дозволяє водночас вирішувати корекційне завдання на співвіднесення дітьми частин тіла, органів артикуляційного апарату в себе та в ляльки.

На обличчі ляльки є рот, утворений за допомогою верхньої та нижньої щелеп, на яких зовні є губи, а з внутрішнього боку — зуби. У потиличній частині голови зроблено отвір, куди легко входить рука дорослого. З обох сторін нижньої щелепи зроблено пружинні кріплення, які дозволяють їй рухатись. До нижньої частини нижньої щелепи прикріплено гнучку тягу, яка, проходячи через верхню частину шиї, виходить до потилиці, закритої волоссям (таким чином тяга зовсім непримітна). Учитель-логопед одягає на одну (ведучу) руку червону рукавичку без пальців (це буде язик), через отвір вставляє її в ротову порожнину, іншою тягне за гнучку тягу, таким чином відкриваючи рот.

Виконання вправ артикуляційної гімнастики можна супроводжувати відповідно як показом самого вчителя-логопеда, так і Льоликовим показом, проведенням ігрових вправ типу «Виправ Льолика», «Де мій язичок?», «Порівняйки» (учитель-логопед і Льолик), що ще більше стимулює дітей до виконання завдань.

Рукавичкою можна показувати не тільки вправи для язика, але й артикуляційні уклади промовляння того чи іншого звука, що дозволить співвіднести засвоєний звук із певними рухами язика і зафіксувати образ звука як у зоровій, так і в моторній ланці, що, у свою чергу, є доступним і таким, який доцільно демонструвати для дошкільників із порушеннями мовлення, що мають наочно-дійове мислення, далеке від графічних зображень та схем. Діти можуть підійти до Льолика та зазирнути йому до рота, показати ляльці, як вони виконують ту чи

іншу вправу, та, у свою чергу, «віддзеркалить» виконання, а вчитель-логопед прокоментує його правильність.

Рука, уставлена у плетену рукавицю, має потрібну рухливість. Вона здатна показати не тільки рухи вгору й униз, а і такі, навіть заскладні для виконання дорослим, вправи, як «Чашечка» (бокові краї язика підняті, утворюючи заглиблення по центру) чи «Каруселі» (вузьким кінчиком язика круговими рухами облизати губи) тощо. Крім того, руку, якщо це необхідно, можна зафіксувати на певній ділянці (наприклад, у куточку рота) або кілька разів повторити рух (вправу) у швидкому і/чи повільному темпі.

Тулуб зроблено таким чином, що ляльку можна посадити, поставити, зігнути і розігнути руки та ноги. На руках ляльки по п'ять пальців із нігтиками, що дає змогу навчати дошкільників найменування пальців, вправляти в кількісній та порядковій лічбі, привчати до гігієнічних навичок. Нижні кінцівки для зручності використання зроблені зі стопами, які виготовлені з глини, що дозволяє ляльці стояти без допоміжної опори.

У ляльки є кілька комплектів одягу з урахуванням пір року, що дозволяє формувати в дошкільників уявлення про сезонні зміни в природі, ознайомлювати з різноманітністю одягу та головних уборів, навчати диференціації одягу залежно від статі (Льолик і Льоля), виховувати охайність. Одяг підбирають таким чином, щоб він був простий і не переобтяжений зайвими деталями — кишнями, блискавками, застібками (як, наприклад, у [6]), які б відволікали і без того нестійку увагу дітей.

Усі вправи пов'язані єдиним ігровим сюжетом за допомогою ігрового персонажу — Льолика, насичені римованим матеріалом у вигляді авторських загадок чи віршованих мініатюр, що зацікавлює дітей, допомагає запам'ятати ту чи іншу вправу чи артикуляційний уклад, сприяє збагаченню словника і формуванню граматично правильного зв'язного мовлення. Дуже важливим є також те, що за допомогою ляльки можна реалізувати як індивідуальний, так і колективний підхід до корекційно-освітнього процесу, що ще більш підкреслює її багатоваріативність і багатofункціональність у використанні.

Створена нами функціональна іграшка може бути використана для лялькотерапії — такого розділу психотерапії (а саме АРТ), де в ролі основної техніки психокорекції — проміжної взаємодії дитини та дорослого — виступає лялька.

Функціональна іграшка у вигляді логопедичної ляльки може допомогти корекційному педагогові укріпити психічне здоров'я дітей, а саме:

- ❖ значно зменшити хворобливі переживання, пов'язані як із зовнішніми дефектами («заяча губа», «вовча паща», загальна рухова розгальмованість чи моторна незграбність), так і внутрішніми конфліктами (невпевненість, сором'язливість, тривожність, негативізм);
- ❖ загалом послабити негативні емоції, досягти емоційної стійкості, повірити у власні сили, сформувані більш позитивне ставлення до себе та оточуючих, оволодіти навичками саморегуляції, покращити соціальну адаптацію, скоригувати взаємини в системах «батьки — дитина» та «дитина — педагог».

Логопедична лялька сприяє також вихованню артистизму. Діти логопедичної групи часто соромляться, відмовляються розповісти вірш чи заспівати пісню самостійно, а спільно з функціональною іграшкою із задоволенням роблять це, прагнучи слідкувати за звуковою якістю свого мовлення, його просодичною складовою.

Своєю ігровою спрямованістю логопедична лялька значно полегшує засвоєння дітьми матеріалу, що вивчають, а це, у свою чергу, сприяє активізації пізнавального та мовленнєвого інтересу дітей. За активної участі логопедичної ляльки корекційний педагог може проводити окремі ігри-заняття і цілі їх серії, пов'язані не лише ігровим образом, але і єдиним сюжетом.

ПРИЧИНОВО-НАСЛІДКОВИЙ ЗВ'ЯЗОК МІЖ СУТТЄВИМИ ОЗНАКАМИ АВТОРСЬКОЇ КОРИСНОЇ МОДЕЛІ

1. Саме використання функціональної іграшки у вигляді логопедичної ляльки:
 - ❖ прискорює темпи підготовки мовнорухового апарату дошкільників до постановки звуків, полегшує процес їх постановки і автоматизації;
 - ❖ сприяє виробленню в дітей правильного положення язика в ротовій порожнині через зоровий образ артикуляційного укладу, який сприймає дитина, покращенню функціонування м'язів мовнорухового апарату через зоровий динамічний образ артикуляційних вправ;

- ❖ дозволяє дошкільнику, спираючись на зоровий образ артикуляційного укладу, зв'язати засвоєний звук із певними рухами язика і зафіксувати його як у зоровій, так і в моторній ланці;
 - ❖ допомагає дітям через побачений зоровий образ вправи, яку вони виконують, у повільному темпі відтворити чіткість чи плавність рухів;
 - ❖ допомагає вдосконалити лексико-граматичну складову та зв'язне мовлення завдяки ознайомленню дошкільників з органами мовнорухового апарату, частинами тіла, формуванню уявлень про сезонні зміни в природі, показу різноманітності одягу, взуття та головних уборів;
 - ❖ стимулює встановлення контакту дітей із педагогом, полегшує процес адаптації дошкільників до умов спеціального ДНЗ компенсуючого типу, для дітей четвертого року життя спрощує процес переживання кризи «Я сам» через введення в нове, не знайоме для дітей середовище не одного, а двох: самої дитини і його друга — Льолика чи подруги — Льолі;
 - ❖ сприяє активізації пізнавальної та мовленнєвої активності дітей усіх вікових груп;
 - ❖ виступає якісно новим перехідним об'єктом для прояву нової соціальної ситуації розвитку (дитина — дорослий), дає можливість задовольнити психологічні новоутворення молодшого дошкільного віку, тобто необхідність у суспільно-значущій і суспільно-оцінювальній діяльності, але не з боку дорослих;
 - ❖ знімає напруження, пов'язане з комплексами з приводу зовнішніх дефектів (наприклад, розщеплення губи і/чи перфорації твердого піднебіння).
2. Правильно підібрані параметри логопедичної ляльки (тобто те, що її зріст 70 см, тулуб виконано з можливістю згинати і розгинати руки та ноги, сидіти, стояти) не лякають дитину, а навпаки — дозволяють дошкільникові сприймати ляльку як свого ровесника, покращують ефект від виконуваних вправ. Особливо важливим є те, що вчитель-логопед і логопедична лялька являють собою двох окремих людей, а не є об'єднаним образом педагога-ляльки, яка б повністю закривала вчителя-логопеда від дітей (на відміну від [6]). Для дошкільників (особливо молодшого та середнього віку)

покращення адаптивних процесів в умовах спеціального ДНЗ компенсуючого типу відбувається за рахунок певного розриву їх зв'язку з матір'ю, подолання злиття (що так часто спостерігається у дітей із мовленнєвими вадами), за рахунок чого діти можуть відчуті своє власне «Я». Присутність учителя-логопеда поруч із лялькою, їх взаємодія допомагають дошкільникам подолати страх спілкування, швидше піти на контакт, набуті впевненості у власних силах і можливостях.

3. Вибір легкого імені для вимови (в образі хлопчика — Люлик, а в образі дівчинки — Люля) полегшує комунікацію дошкільника, особливо з порушеннями фонетико-фонематичної складової мовлення, з лялькою, а через неї — і з учителем-логопедом.
4. Поява можливості в учителя-логопеда під час проведення артикуляційних вправ відкривати чи закривати рот ляльці й показувати рухи та положення язика під час виконання артикуляційних вправ чи демонстрації артикуляційних укладів за допомогою ляльки чи разом із нею значно підвищує ефективність ігор-занять.
5. Проведення артикуляційних вправ із використанням віршованих форм суттєво покращує засвоєння таких вправ дошкільниками з ФФНМ і ЗНМ, адже викликає інтерес у дітей, розвиває слухомовленнєву пам'ять завдяки залученню як зорового, так і слухового аналізаторів, сприяє збагаченню словника і формуванню граматично правильного зв'язного мовлення.
6. Виконання дітьми з допомогою вчителя-логопеда і функціональної іграшки різного типу вправ суттєво поліпшує якість і ефективність впливу на дошкільників із мовленнєвими порушеннями.

Такий, здавалося б, простий і очевидний спосіб є потрібним і корисним, особливо на першому етапі навчання, коли дитина тільки-но починає адаптуватися до умов спеціального дошкільного навчального закладу компенсуючого типу для дітей із порушеннями мовлення (ПМ), оволодівати новими знаннями й уміннями, набувати і закріплювати звуковимовні навички.

Спосіб допомагає не лише прискорити процес корекційно-розвивальної роботи з дошкільниками, які мають порушення фонетико-фонематичної складової мовлення, в умовах спеціаль-

ного ДНЗ компенсуючого типу для дітей із ПМ, логопедичного пункту при ДНЗ, а й попередити відставання у формуванні звуковимовної сторони мовлення в дітей.

Реалізація способу відновлення вимовної функції у дошкільників із порушеннями фонетико-фонематичної складової мовлення можлива в різних варіантах відповідно до логопедичного висновку — фонетико-фонематичного недорозвитку мовлення (ФФНМ) або загального недорозвитку мовлення (ЗНМ) (*див. додаток А*).

Отже, спосіб відповідно корисної моделі допомагає суттєво покращити відновлення вимовної функції в дошкільників із порушенням фонетико-фонематичної складової мовлення. Показники, отримані в ході діагностичного моніторингу, довели те, що педагогічно правильно організована навчально-ігрова діяльність дітей із урахуванням їх вікових, індивідуальних психічних та мовленнєвих можливостей допомагає вирішити основні завдання спеціальної дошкільної освіти — формування фонетично, лексично та граматично правильного мовлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баль Н. Н. Средовые ресурсы обучения и воспитания детей с нарушениями речи / Н. Н. Баль // Современные технологии диагностики, профилактики и коррекции нарушений развития: материалы науч.-пр. конф., 10–11 окт. 2005 г., в 3 т. / Моск. гос. пед. ун-т. — М., 2005. — Т. 2. — С. 19–24.
2. Выготская И. Г. Устранение заикания у дошкольников в игре / И. Г. Выготская, Е. Л. Пеллингер, Л. П. Успенская. — М.: Просвещение. — С. 85–97.
3. Державні санітарні правила і норми безпеки іграшок та ігор для здоров'я дітей: [прийнятий 30 груд. 1998 р.] // Держав. санітарно-епідеміологіч. служба України, Мін-во охорони здоров'я України. — (Державні санітарні правила і норми ДСанПІН 5.5.6012–98 № 12).
4. Колошина Т. Ю. Марионетки в психотерапии / Т. Ю. Колошина, Г. В. Тимошенко. — М.: Изд-во Института психотерапии, 2001. — 192 с.
5. Пат. 2 126 240 С1 Российская Федерация, МПК: А 61 Н 1/100, А 61 М 21/00. Способ восстановления рече- и голосообразовательной функции у детей с ринолалией / Доросинская А. В.; заявитель и патентообладатель Республиканск. науч.-пр. объединение мед.-соц. реабилитации детей и подростков с врожд. челюстно-лицевой патологией и тяжелыми нарушениями речи «Бонум». — № 94003935/14; заявл. 03.02.1994; опубл. 20.02.1999.

6. *Пат. 2 287 190* Российская Федерация, МПК: G90В 19/04 (2006.01). Способ обучения младших школьников с речевыми нарушениями / Ростовцев А. Н., Соколова Е. М., Соколов А. А.; патентообладатель Госуд. образоват. учр. высш. проф. образования Кузбасская госуд. пед. академия М-ва образования Российской Федерации. — № 2004136545/12; заявл. 14.12.2004, опубл. 10.11.2006, Бюл. № 31.
7. *Пат. 44366* Україна, МПК: А 61 Н 1/00 А 61 М 21/00. Спосіб відновлення вимовної функції у дошкільнят з порушеннями фонетико-фонематичної сторони мовлення / Рібцун Ю. В. — № u200908240; заявл. 04.08.2009; опубл. 25.09.2009, Бюл. № 18.
8. *Підбір та використання іграшок для дітей раннього віку у дошкільних навчальних закладах: метод. рек. (від 27 серп. 2004 р. № 1/9-438) // Дошкіль. виховання.* — 2004. — № 10. — С. 5–7.
9. *Рібцун Ю. В.* Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ: програмно-методичний комплекс / Юлія Валентинівна Рібцун. — К.: Освіта України, 2011. — 292 с.
10. *Рібцун Ю. В.* Предметно-розвивальне середовище у молодшій логопедичній групі для дітей із ЗНМ: навч.-метод. посіб. / Юлія Рібцун. — К.: Освіта України, 2010. — 50 с.
11. *Татаринцева А. Ю.* Куклотерапия в работе психолога, педагога и логопеда / А. Ю. Татаринцева. — СПб.: Речь, 2007. — 101 с.
12. *Типовий перелік обов'язкового обладнання, навчально-наочних посібників та іграшок дошкільного навчального закладу: [затв. наказом М-ва освіти і науки України № 509 від 11 верес. 2002 р.]: (2-ге вид., доповн.) // Дошкіль. виховання.* — 2002. — № 10. — С. 29–31: табл.; № 11. — С. 28–31: табл.
13. *Филичева Т. Б.* Основы логопедии / Т. Б. Филичева, Н. А. Чевелева, Г. В. Чиркина. — М.: Просвещение, 1989. — С. 48–52.
14. *Фомичева М. Ф.* Воспитание у детей правильного звукопроизношения: практикум по логопедии: учеб. пособие для учащихся пед. уч-щ по спец. № 03.08 «Дошк. воспитание» / М. Ф. Фомичева. — М.: Просвещение, 1989. — 239 с.: ил.

◆ Обліково-статистична категорія

Обліково-статистична категорія включає певний перелік документів (з урахуванням [2, 3]).

1. Медична карта дитини (Історія розвитку дитини — форма 112/о).
2. Витяги з протоколів психолого-медико-педагогічної консультації (ПМПК) на кожну дитину*².

² Тут і далі зірочкою (*) позначається обов'язкова документація вчителя-логопеда, що підлягає плановій перевірці та звітності [3]. Інші види документації є рекомендованими та використовуються на розсуд учителя-логопеда для зручності побудови корекційно-розвивальної роботи.

3. Книга обліку дітей*.
4. Список дітей логопедичної групи.
5. Картка мовленнєвого³ розвитку кожної дитини*.
6. Індивідуальна картка розвитку дитини*.
7. Графік роботи, затверджений директором ДНЗ*.
8. Перспективний план корекційно-розвивальної роботи вчителя-логопеда⁴.
9. Календарний план.
10. План індивідуальної роботи*.
11. План занять у підгрупах*.
12. Індивідуальний зошит дитини.
13. Журнал обліку відвідування дітьми логопедичних занять.
14. Книга аналізу результативності індивідуальної корекційної роботи з дітьми*.
15. Книга взаємозв'язку між учителем-логопедом і вихователями групи*.
16. Зошит взаємозв'язку з батьками.
17. Журнал обліку логопедичних консультацій.
18. Паспорт логопедичного кабінету.
19. План самоосвіти вчителя-логопеда.
20. План взаємодії вчителя-логопеда з учасниками корекційно-педагогічного процесу.
21. Перспективний тематичний план взаємодії спеціалістів.
22. Звіт учителя-логопеда за навчальний рік.

ДОКУМЕНТАЦІЯ ВЧИТЕЛЯ-ЛОГОПЕДА

Логопедія як наука потребує не лише уніфікації категоріального апарату, а й науково обґрунтованого співвідношення нозологічного (клініко-педагогічного) та симптомологічного (психолого-педагогічного) підходу в розробці номенклатурних документів.

³ Нами виправлений зазначений у Інструкції про ділову документацію в дошкільних закладах... [3] термін «мовна картка» на «мовленнєва», адже вчителем-логопедом здійснюється обстеження саме мовленнєвої діяльності дитини.

⁴ Нами змінено термін «корекційно-відновлювальна» [3] на «корекційно-розвивальна робота», адже саме її здійснює вчитель-логопед у групах для дітей із ЗНМ, ФФНМ і заїканням.

Відповідно до Додатку 1 п. 1.7. Інструкції з ведення організаційно-розпорядчої документації в дошкільних навчальних закладах [2] вчитель-логопед веде документацію виключно українською мовою [3] і зберігає упродовж 5 років у окремо відведених шафах.

Представимо **орієнтовні** зразки документації, переважна більшість яких є авторськими.

Медична карта дитини

Міністерство охорони
здоров'я України

МЕДИЧНА ДОКУМЕНТАЦІЯ
ФОРМА № 112/о
Затверджена наказом МОЗ
України 27. 12. 99 р. № 302

Найменування закладу

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ДИТИНИ

Група крові _____

Резус-приналежність _____

Прізвище, ім'я, по батькові дитини _____

Дата народження |_____|_____|_____|_____|_____|_____|_____|_____|

(число, місяць, рік)

Стать: ч. — 1, ж. — 2

Адреса: місто (село, смт) _____ вул. (пров., просп., пл.) _____
буд. (корп.) _____ кв. _____ тел. _____

Проживає постійно (тимчасово), приїжджий з іншого населеного пункту (потрібне підкреслити)

Взятий(-а) на облік у цьому лікувальному закладі

|_____|_____|_____|_____|_____|_____|_____|_____|

(число, місяць, рік)

|_____|_____|_____|_____|_____|_____|_____|_____|

(число, місяць, рік)

Звідки прибув

Знятий(-а) з обліку

|_____|_____|_____|_____|_____|_____|_____|_____|

(число, місяць, рік)

|_____|_____|_____|_____|_____|_____|_____|_____|

(число, місяць, рік)

Причина, з якої знятий(-а) з обліку (у разі переїзду вказати адресу, куди вибув(-ла))

ПОКАЗАННЯ ДО ДИСПАНСЕРНОГО НАГЛЯДУ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ЗАХВОРЮВАННЯМ

Вік дитини	Взятий(-а) на облік (дата)	Діагноз

Відмітка про відвідування дитячих закладів

Вік дитини	Дата оформлення в дитячий заклад	Найменування закладу	Вибув(-ла) з дитячого закладу (дата)
	(число, місяць, рік) _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _		
	(число, місяць, рік) _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _		

ВІДОМОСТІ ПРО СІМ'Ю

Батьки і діти	Прізвище, ім'я, по батькові	Рік народження	Місце роботи, посада, телефон (для дітей — дитячі заклади)	Наявність хронічних захворювань
Мати				
Батько				
Діти				

Хронічні захворювання в інших осіб, які проживають разом із дитиною _____

Житлово-побутові умови _____

Додаткові відомості _____

Листок для запису заключних (уточнених) діагнозів

Вік	Дата звертання (число, місяць, рік)	Заключні (уточнені) діагнози. Уперше встановлений відмітити знаком «+»	«+»	Підпис лікаря (прізвище розбірливо)	Відмітка про госпіталізацію (назва стаціонару, дата: з «____» по «____»)

Облік антибіотиків, які були застосовані для лікування дитини

Облік рентгенологічних досліджень

Дата призначення	Назва антибіотика і доза	Тривалість курсу лікування	Реакція на прийом антибіотиків	Вік дитини	Дата дослідження	Характер і область дослідження (рентгенографія, рентгеноскопія, флюорографія)

Дані про новонародженого

Дата виписки з пологового будинку № _____ Дата отримання повідомлення про новонародженого з пологового будинку № _____

Число, місяць, рік	День життя	Число, місяць, рік	День життя

Місце для приклеювання обмінної карти

<p>Первинний лікарський патронаж до новонародженого «_____» _____ 20____ р. у віці _____, на _____ день після виписки з пологового будинку (дата відвідування)</p> <p>Скарги матері _____</p> <p>Характер годування _____</p> <p>Загальний стан дитини _____</p> <p>Фізіологічні рефлекси новонародженого _____</p> <p>М'язовий тонус _____</p> <p>Конституція _____</p> <p>шкіра _____</p> <p>зів _____</p> <p>слизові _____</p> <p>Кісткова система (череп, шви, тім'ячко, ключиці, стан кульшових суглобів) _____</p> <p>Дихання (частота, характер, форма грудної клітини, перкусія і аускультация органів дихання) _____</p> <p>Серцево-судинна система (видима пульсація, звучність тонів) _____</p> <p>Пупкова ранка _____</p> <p>Живіт _____</p> <p>Печінка _____</p> <p>Селезінка _____</p> <p>Статеві органи _____</p> <p>Сечовиділення _____ характер випорожнення _____</p> <p>Умови, режим, догляд за новонародженим _____</p> <p>Висновок _____</p>	<p>Призначення і рекомендації</p> <p>Підпис лікаря _____</p>
---	--

Листок обліку профілактичних спостережень

ДАТИ ПРОФІЛАКТИЧНИХ ОГЛЯДІВ ДИТИНИ ЛІКАРЯМИ І СПОСТЕРЕЖЕНЬ МЕДИЧНОЇ СЕСТРИ

Спеціальність лікаря (медичної сестри)	Вік дитини під час огляду			
	Місяці пер- шого року життя (1–12)	Квартали другого року (I–IV)	Півріччя третьо- го року (I–II)	Роки життя (4–7)
Педіатр удома				
Травматолог, ортопед				
Невролог (психонев- ролог)				
Офтальмолог				
Отоларинголог				
Стоматолог				
Інші спеціалісти				
Дільнична медсестра				

Профілактика та лікування рахіту			Гімнастика та масаж			
Мета призна- чення	Призначення вітаміну D ₂	Ультрафіоле- тове опро- мінення	Назва комплексу	Вік	Дата призна- чення	Відмітки про ви- конання
Профілактична						
Лікувальна						

Висновок лікаря про характер харчування дитини

ВИГОДОВУВАННЯ			ТЕРМІН УВЕДЕННЯ ПЕРШОГО ПРИКОРМУ		
	Грудне	Змішане	Штучне	Дата введення	Вік дитини
З якого року					
По який вік					

ПРИЧИНИ ПЕРЕВЕДЕННЯ		АНТРОПОМЕТРИЧНІ ДАНІ НА ПЕРШОМУ РОЦІ ЖИТТЯ				
На змішане	На штучне	Вік (міс.)	Маса (вага) в грамах	При-ріст маси (ваги)	Окружність	
					Грудної клітки	Голови
Хвороба матері Відсутність матері Гіполактія Відсутність лактації Вихід на роботу (навчання) За бажанням матері Особливості й патологічні стани дитини Інші причини						

Етапи епікризи на першому році життя Короткі анамнестичні дані						
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	в 1 міс.	в 3 міс.	в 6 міс.	в 9 міс.	у 12 міс.	
	Дата					
Характер вигодовування						
Кількість зубів						
Розмір великого тім'ячка						
Рівень фізичного розвитку (оцінка)						
Рівень нервово-психічного розвитку (оцінка)						
Перенесені гострі захворювання						
Наявність хронічних захворювань						
Висновок про стан здоров'я						
Підпис лікаря						

ПРОФІЛАКТИЧНІ ОГЛЯДИ І РЕЗУЛЬТАТИ ОГЛЯДІВ ДИТИНИ ДРУГОГО РОКУ ЖИТТЯ

Вік дитини				
Дата огляду				
Маса (вага)				
Зріст				
Окружність грудної клітки				
Окружність голови				
Стан харчування				
Фізичний розвиток				
Нервово-психічний розвиток				
Огляд педіатра				
Огляд стоматолога				
Огляд офтальмолога				
Огляд отоларинголога				
Лабораторні дослідження				
Висновок				
Призначення				
Підпис лікаря				

ПРОФІЛАКТИЧНІ ОГЛЯДИ І РЕЗУЛЬТАТИ ОГЛЯДІВ ДИТИНИ ТРЕТЬОГО РОКУ ЖИТТЯ

Дата огляду				
Вік дитини				
Маса (вага)				
Зріст				
Окружність грудної клітки				
Окружність голови				
Стан харчування				
Фізичний розвиток				
Нервово-психічний розвиток				
Огляд педіатра				
Огляд стоматолога				
Огляд офтальмолога				
Лабораторні дослідження				
Висновок				
Призначення				
Підпис лікаря				

**ПРОФІЛАКТИЧНІ ОГЛЯДИ І РЕЗУЛЬТАТИ ОГЛЯДІВ ДИТИНИ З ТРЬОХ ДО СЕМИ РОКІВ
(6 років, 11 місяців 29 днів)**

Дата огляду				
Вік дитини				
Маса (вага)				
Зріст				
Окружність грудної клітки				
Фізичний розвиток				
Нервово-психічний розвиток				
Огляд педіатра				
Огляд ортопеда (хірурга)				
Огляд офтальмолога				
Огляд невролога				
Огляд учителя-логопеда				
Огляд стоматолога				
Лабораторні дослідження				
Висновок				
Призначення				
Підпис лікаря				

Листок поточного спостереження

Вік дитини	Дата і місце огляду	Характер відвідувань (профілактичних, з приводу захворювання)	Анамнез, клінічні дані	Висновок (діагноз)	Призначення, у т. ч. й харчування	Спеціальність і підпис лікаря

Карта обліку профілактичних імунізацій і реакцій на щеплення

Планові щеплення						
Щеплення проти	Вік дитини	Дата проведення	Доза	Серія	Реакція	
					місцева	загальна
Туберкульозу						
Поліомієліту						
Дифтерії, кашлюку, правця (АКДП)						
Дифтерії, правця (АДП)						
Кору, паротиту, краснухи						
Непланові щеплення						
Гепатиту В						

МЕДИЧНІ ПРОТИПОКАЗАННЯ ДО ПРОВЕДЕННЯ ЩЕПЛЕНЬ									
Вік дитини	Назва проби	Дата проведення	Доза	Серія	Результат	Назва щеплення	Перенесення щеплень		
							Дата	Причина	Указати, на який строк
	Реакція Манту								

Вік дитини	Інші щеплення	Дата проведення	Доза	Серія	Назва препарату	Реакція	
						місцева	загальна

ЛИСТОК ПОТОЧНИХ СПОСТЕРЕЖЕНЬ ЗА ДИТИНОЮ ПАТРОНАЖНОЮ СЕСТРОЮ

Вік дитини	Дата відвідувань	Порядковий № патронажу	Мета відвідування (патронаж, виконання призначень лікаря, запрошення на щеплення, ін.)	Відмітка про виконання призначень, поради, ін.

Місце для підклеювання результатів аналізів і довідок

ВИТЯГ З ПРОТОКОЛУ ДІАГНОСТИЧНОГО ЗАСІДАННЯ ПМПК (за [4])

_____ (назва органу управління освіти)

_____ (назва психолого-медико-педагогічної консультації)

Адреса ПМПК _____ тел. _____

Витяг з протоколу діагностичного засідання ПМПК

№ _____ від _____._____.20____ р.

Виданий _____

Прізвище, ім'я, по батькові дитини _____

Дата народження _____._____.20____ р.

Повних років _____

Психолого-педагогічний висновок _____

Рекомендовано:

1. _____
2. _____
3. _____

Завідувач ПМПК _____ (прізвище, ім'я, по батькові) _____ (підпис)

Секретар ПМПК _____ (прізвище, ім'я, по батькові) _____ (підпис)

М. П.

КНИГА ОБЛІКУ ДІТЕЙ

Книга обліку дітей логопедичної групи № _____
на 20____ / 20____ навч. р.

№ з/п	Прізвище, ім'я дитини	Дата народження	Номер протоколу ПМПК, від якого числа	Психолого-педагогічний висновок	Рекомендований період перебування у ДНЗ
1					
2					
3					
4					
5					
6					
7					
8					
9					
10					

Учитель-логопед _____
(прізвище, ініціали)

СПИСОК ДІТЕЙ ЛОГОПЕДИЧНОЇ ГРУПИ

Список дітей логопедичної групи № _____ на _____ півріччя
20____ / 20____ навч. рік

№ з/п	Прізвище, ім'я дитини	Вік	Логопедичний висновок*	Напрями корекційно-розвивальної роботи
1				
2				
3				
4				
5				
6				
7				
8				
9				
10				

Примітка. Нами виключено поняття «логопедичного діагнозу» як некоректного, адже діагнози мають право ставити лише особи з медичною освітою.

Учитель-логопед _____
(прізвище, ініціали)

МОВЛЕННЕВА КАРТКА

На сьогодні єдиним зразком, рекомендованим МОН України (лист № 1/11–9371 від 11.10.2010 р.), є мовленнєва картка обстеження дітей четвертого року життя із ЗНМ [8].

Пропонуємо **орієнтовні** авторські мовленнєві картки для обстеження мовлення дітей із ЗНМ, ФФН/ФФНМ і заїканням⁵.

⁵ Добір мовленнєвого матеріалу для обстеження здійснює вчитель-логопед індивідуально залежно від вікових та індивідуальних можливостей дітей.

У кожній картці достатньо із запропонованих варіантів вибрати потрібний, підкреслити його, навести у відповідних графах зразки дитячого мовлення.

Мовленнєва картка обстеження дітей із ЗНМ

Анкетні дані

Прізвище, ім'я дитини _____

Дата народження _____.____.20____ р.

Дата обстеження _____.____.20____ р.

Вік дитини ____ р. _____ міс.

Домашня адреса _____

тел. _____

Звідки направлено дитину:

поліклініка №____, ДНЗ №____ _____ району

Дата вступу дитини в групу: _____.____.20____ р.,

протокол ПМПК №____ від _____.____.20____ р.

Психолого-педагогічний висновок районної (міської) ПМПК

Відомості про батьків⁶

Мати:

ПІБ _____

контактні телефони: _____

Батько:

ПІБ _____

контактні телефони: _____

Скарги батьків _____

Анамнестичні дані

Наявність нервово-психічних, хронічних соматичних захворювань у батьків, генетичні фактори (захворювання матері, батька, найближчих родичів), за потреби — висновок медико-генетичної консультації _____

Від якої вагітності дитина (аборти, викидні) _____

⁶ Детальніша інформація представлена в зошиті взаємозв'язку з батьками.

Перебіг вагітності, стан здоров'я матері (токсикоз у першій, другій половині вагітності, хронічні, гінекологічні, венеричні, інфекційні захворювання, їх загострення) _____

Пологи (дострокові, швидкі, стрімкі, обезводнені; народження у складі двійні, трійні) _____

Стимуляція (механічна, хімічна, електростимуляція) _____

Асфіксія (біла, синя) _____

Резус-фактор (негативний, сумісність) _____

Вроджені вади, відхилення від норми в анатомічній будові тіла _____

Вага новонародженого(-ої) (норма, недоношеність), зріст _____

Коли закричав(-ла) _____

Годування (на який день, активність смоктання, наявність зригувань, похлинань) _____

Ранній фізичний розвиток дитини

Тримає голову (у нормі з 1,5 міс.) _____

Перевертається (у нормі з 4 міс.) _____

Сидить (у нормі з 6 міс.) _____

Стоїть (у нормі з 10–11 міс.) _____

Ходить (у нормі з 11–12 міс.) _____

Перші зуби (у нормі з 6–8 міс.) _____

Перенесені хвороби (інфекції, травми голови, соматичні, захворювання нервової системи, алергічні захворювання, реакції):

♦ до року _____

♦ після року _____

Ранній мовленнєвий розвиток дитини

Гуління (у нормі з 2 міс.): час появи _____, характер _____

Лепет (у нормі з 4–6 міс.): час появи _____, характер _____

Перші слова (характеристика, звуконаслідування, кількість) (у нормі — близько року) _____

Фразове мовлення (у нормі з 1,5–2 р.) _____

Темп мовленнєвого розвитку (нормальний, повільний, прискорений) _____

Мовне середовище (одно-, двомовне, дефіцит мовленнєвого спілкування) _____

Чи переривався мовленнєвий розвиток, з якої причини _____

Чи займалися з учителем-логопедом (тривалість занять, результат) _____

Висновки спеціалістів

Неврологічний статус _____

Стан зору _____

Стан слуху:

♦ гучне мовлення (з 6–8 міс.) _____,

♦ шепітне мовлення (з 3 міс.) _____

Стан інтелекту _____

Обстеження моторної функції⁷

Артикуляційна моторика⁸

Губи:

♦ нормальні, товсті, вузькі, диспропорційні, укорочена верхня губа, неповне зімкнення, з розщепленням, парез _____

♦ тону (без особливостей, підвищений, знижений) _____

♦ виконання вправ (правильно, швидко/повільно, з труднощами, з допомогою, не виконує) _____

♦ рухливість (нормальна/утруднена) _____

♦ переключення (нормальне, уповільнене,perseveraції, заміна рухів) _____

Щоки:

♦ тону (без особливостей, підвищений, знижений) _____

♦ виконання вправ (правильно, швидко/повільно, з труднощами, з допомогою, не виконує) _____

♦ рухливість (нормальна/утруднена) _____

♦ обсяг рухів (нормальний, обмежений) _____

♦ переключення (нормальне, уповільнене,perseveraції, заміна рухів) _____

Зубо-щелепна система:

♦ зуби (нормальні, великі, дрібні, рідкі, зайві, надмірно великі передні, поза щелепною дугою, діастемами, каріозні) _____

♦ прикус (нормальний, глибокий/мілкий, відкритий передній/боковий (одно-, двобічний), прогения/прогнатія) _____

♦ рухливість нижньої щелепи (нормальна/утруднена) _____

♦ виконання вправ нижньою щелепою (правильно, з труднощами, не виконує) _____

⁷ Детальнішу інформацію представлено в індивідуальній картці розвитку дитини.

⁸ З обов'язковим урахуванням висновків лікарів: ортодонта і хірурга-стоматолога.

Язик:

- ♦ нормальний, макро-/мікроглосія, довгий/короткий, вузький/широкий, м'ясистий, гіпертрофія кореня язика, кінчик не виражений, широкий, роздвоєний, відтягнутий назад, під час фонації лежить, не піднімаючись, займає міжзубне положення _____
- ♦ тонус (норма, спастичність, гіпотонія, дистонія) _____
- ♦ виконання вправ (правильно, швидко/повільно, з труднощами, з допомогою, не виконує) _____
- ♦ рухливість (нормальна/утруднена (девіація⁹ праворуч/ліворуч) _____
- ♦ тремор (відсутній, синкінезії, саливація) _____
- ♦ обсяг рухів (нормальний, обмежений) _____
- ♦ точність (збережена/порушена) _____
- ♦ переключення (нормальне, уповільнене, персеверації, заміна рухів) _____

Під'язикова зв'язка:

- ♦ нормальна, коротка/довга, натянута, відсутня, спайка з тканинами під'язикової області, оперована _____
- ♦ рухливість (нормальна/утруднена) _____

Тверде піднебіння:

- ♦ нормальне, «готичне», низьке/банеподібне, пласке, широке/вузьке, проопероване, розщеплення (повне, часткове, субмукозне¹⁰), шрами, обтуратор _____

М'яке піднебіння:

- ♦ нормальне, вкорочене, роздвоєне, відсутнє, в'яле/напружене, парез (повний, однобічний), провисає (з правого/лівого боку) _____
- ♦ рухливість (нормальна/утруднена) _____

Мімічна моторика _____

Голос

- Сила (нормальний, гучний, тихий, виснажений, занадто тихий, такий, що згасає до кінця фрази) _____
- Висота (нормальний (грудний), високий, низький, фальцет, немодульований, монотонний) _____

⁹ **Девіація** (від лат. *deviatio* — відхилення) — відхилення язика в ту чи іншу сторону.

¹⁰ **Субмукозне** (від лат. *mucos* — слиз) — приховане розщеплення.

Тембр (хрипкий, грубий, глухий, гортанно-різкий, «металевий», писклявий, здавлений, тремткий, напружений, переривчастий, гіпо-/гіперназалізований) _____

Дискоординація процесів дихання та голосоутворення (відсутня/ наявна) _____

Дихання

Тип (грудне, діафрагмальне, діафрагмально-грудне, верхньо-ключичне) _____

Ритм (нормальний, аритмія) _____

Темп (нормальний, прискорений, уповільнений) _____

Обсяг, тривалість (короткий вдих, нетривалий видих) _____

Носове (вільне, утруднене, відсутнє) _____

Ротовий видих (достатній, вкорочений, мовлення на вдиху) _____

Диференціація ротового та носового видихів (наявна/відсутня) _____

Темпо-ритмічна складова мовлення

Дикція (чітка, змазана, незрозуміла) _____

Темп (нормальний, прискорений, уповільнений) _____

Ритм (нормальний, скандований, аритмія, брадиритмія, тахі-ритмія) _____

Просодична складова мовлення

Інтонація (наявність чи відсутність основних видів інтонації — окличної, питальної, розповідної) _____

Паузація (наявність чи відсутність розстановки пауз у мовлен-невому потоці) _____

Загальна характеристика комунікації

Засоби (вербальні, невербальні) _____

Рівні (тактильно-емоційний, предметно-дійовий, емоційно-мовленнєвий) _____

Ступінь комунікабельності (активне, стійке, нестійке, вибіркоче спілкування, негативізм) _____

Здатність до наслідування _____

Ехолалії (відсутність/наявність) _____

Характер імпресивного мовлення (відсутнє, окремі слова, окремі речення, тексти) _____

Характер експресивного мовлення (відсутнє, лепетне мовлення, мовлення окремими словами, фразове мовлення) _____

Стан лексичної складової мовлення

Імпресивне мовлення

Сформованість розуміння різних видів лексичних узагальнень:

- ♦ категоріальних _____
- ♦ контекстуально зумовлених _____

Розуміння видо-родових понять _____

Розуміння лексико-семантичних мовних явищ (багатозначність, антонімія, синонімія) _____

Розуміння дериваційного значення слів:

суфіксального словотворення _____

префіксального словотворення _____

Прогнозування на:

- ♦ лексико-фонологічному рівні _____
- ♦ на лексико-синтаксичному рівні _____

Морфологічний рівень контролю _____

Рівень стану сформованості лексичної складової імпресивного мовлення (високий, середній, низький) _____

Експресивне мовлення

Сформованість уживання різних видів лексичних узагальнень:

- ♦ категоріальних _____
- ♦ контекстуально зумовлених _____

Уживання видо-родових понять _____

Використання лексико-семантичних мовних явищ (багатозначність, антонімія, синонімія) _____

Засвоєння системи морфологічного словотворення:

- ♦ суфіксального словотворення _____
- ♦ префіксального словотворення _____

Прогнозування на морфологічному рівні _____

Морфологічний рівень контролю _____

Рівень стану сформованості лексичної складової експресивного мовлення (високий, середній, низький) _____

Граматична будова мовлення

Імпресивне мовлення

Сформованість розуміння граматичних категорій

Число _____

Іменники _____

Дієслова _____

Прикметники _____

Рід

Іменники _____

Дієслова _____

Прикметники _____

Час дієслова

Теперішній _____

Минулий _____

Майбутній _____

Відмінок

Називний _____

Родовий відмінок у значенні:

♦ матеріалу _____

♦ приналежності _____

♦ віддалення від місця дії _____

♦ відношення цілого до частини _____

Давальний відмінок у значенні:

♦ непрямого об'єкта _____

♦ просторових відношень _____

Знахідний відмінок у значенні:

♦ прямого об'єкта _____

♦ просторових відношень _____

Орудний відмінок у значенні:

♦ знаряддя дії _____

♦ сумісності _____

♦ ознаки _____

♦ простору _____

Місцевий відмінок у значенні:

♦ місця дії _____

♦ думок і почуттів _____

Кличний відмінок _____

Рівень стану сформованості граматичної складової імпресивного мовлення (високий, середній, низький) _____

Експресивне мовлення

Сформованість вживання граматичних категорій:

Число

Іменники _____

Дієслова _____

Прикметники _____

Рід

Іменники _____

Дієслова _____

Прикметники _____

Час дієслова

Теперішній _____

Минулий _____

Майбутній _____

Відмінок

Називний _____

Родовий відмінок у значенні:

♦ матеріалу _____

♦ приналежності _____

♦ віддалення від місця дії _____

♦ відношення цілого до частини _____

Давальний відмінок у значенні:

♦ непрямого об'єкта _____

♦ просторових відношень _____

Знахідний відмінок у значенні:

♦ прямого об'єкта _____

♦ просторових відношень _____

Орудний відмінок у значенні:

♦ знаряддя дії _____

♦ сумісності _____

♦ ознаки _____

♦ простору _____

Місцевий відмінок у значенні:

♦ місця дії _____

♦ думок і почуттів _____

Кличний відмінок _____

Рівень стану сформованості граматичної складової експресивного мовлення (високий, середній, низький) _____

Особливості фонетико-фонематичної складової мовлення

Фонематичне сприймання:

♦ диференціація ізольованих звуків _____

♦ на рівні складів _____

♦ на рівні слова _____

СТАН ЗВУКОВИМОВИ (ВІДСУТНІСТЬ, СПОТВОРЕННЯ, ЗМІШУВАННЯ, ОГЛУШЕННЯ,
ОДЗВІНЧЕННЯ, ПЕРЕСТАНОВКИ, ДОДАВАННЯ, ПРОПУСКИ)

Вимова Звуки	Ізольована		У складах				У словах						У фразах		У віршах ¹¹	
					початок		сере-дина		кінець							
	н. ¹²	с.	н.	с.	н.	с.	н.	с.	н.	с.	н.	с.	н.	с.		
[а]																
[о]																
[у]																
[м]																
[п]																
[б]																
[і]																
[е]																
[и]																
[к]																
[ґ]																
[ґ]																
[х]																
[д]																
[д']																
[т]																
[т']																
[н]																

¹¹ Маємо на увазі віршовані мініатюри, насичені звуком, що вивчають.

¹² Тут *н.* позначає, що фонетичний матеріал дитині пропонують відтворювати за наслідуванням, *с.* — самостійно.

Вимова Звуки	Ізольована		У складах		У словах						У фразах		У віршах	
					початок		середина		кінець					
	Н.	С.	Н.	С.	Н.	С.	Н.	С.	Н.	С.	Н.	С.	Н.	С.
[н']														
[в]														
[ф]														
[й]														
[с]														
[с']														
[з]														
[з']														
[дз]														
[дз']														
[ц]														
[ц']														
[ш]														
[ж]														
[дж]														
[ч]														
[л]														
[л']														
[р]														
[р']														

Характер порушеної звуковимови за обсягом (моно-/поліморфне порушення), формою (моторне, сенсорне, змішане) _____

СКЛАДОВА СТРУКТУРА СЛІВ

(додавання, елізії, ітерації, антиципації, контамінації, персеверації¹³):

Вимова	Матеріал			
	склади	слова	словосполучення	речення
Відображена				
Спряжена				
Уповільнена				
Повторювана				

Особливості відтворення наголосу в словах _____

Слуховий контроль _____

Фонематичні уявлення _____

Прогнозування на фонологічному рівні _____

Рівень стану сформованості фонетико-фонематичної складової мовлення (високий, середній, низький) _____

Особливості зв'язного мовлення

Імпресивне мовлення

Розуміння інструкцій різного рівня складності _____

Прогнозування на синтаксичному рівні _____

Синтаксичний рівень контролю _____

Експресивне мовлення

Складання речень:

♦ за сюжетними картинками _____

♦ із заданих слів _____

Складання оповідань:

♦ за епізодичними картинками _____

♦ за серією сюжетних картинок _____

Складання описових розповідей _____

Прогнозування на синтаксичному рівні _____

Синтаксичний рівень контролю _____

Висновки _____

¹³ **Елізія** (від лат. *elisio* — виштовхування) — пропуск звука, найчастіше у збігу приголосних; **ітерація** (від лат. *iteratio* — повторення) — повторення одного й того самого звука в слові; **антиципація** (від лат. *anticipatio* — передбачаю) — уживання звука в слові, ніби забігаючи наперед; **контамінація** (від лат. *contaminatio* — змішування) — поєднання кількох складів різних слів у одне слово чи речення; **персеверація** (від лат. *perseveratio* — наполегливість) — застрягання на одному й тому ж складі.

ПЕРСПЕКТИВНИЙ ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПЛАН КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ

Учитель-логопед _____
(прізвище, ініціали)

Мовленнєва картка обстеження дітей із ФНМ і ФФНМ

Анкетні дані

Прізвище, ім'я дитини _____

Дата народження ____ . ____ . 20 ____ р.

Дата обстеження ____ . ____ . 20 ____ р.

Вік дитини ____ р. ____ міс.

Домашня адреса _____

тел. _____

Звідки направлена дитина: поліклініка №____,

ДНЗ №____ району

Дата вступу дитини в групу: ____ . ____ . 20 ____ р.,

протокол ПМПК № ____ від ____ . ____ . 20 ____ р.

Психолого-педагогічний висновок районної (міської) ПМПК

Відомості про батьків:

Мати: ПІБ _____

контактні телефони: _____

Батько: ПІБ _____

контактні телефони: _____

Скарги батьків _____

Анамнестичні дані

Наявність нервово-психічних, хронічних соматичних захворювань у батьків, генетичні фактори (захворювання матері, батька, найближчих родичів) _____

Від якої вагітності дитина (аборти, викидні) _____

Перебіг вагітності, стан здоров'я матері (токсикоз у першій, другій половині вагітності, хронічні, гінекологічні, венеричні, інфекційні захворювання, їх загострення) _____

Пологи (дострокові, швидкі, стрімкі, обезводнені; народження у складі двійні, трійні) _____
Стимуляція (механічна, хімічна, електростимуляція) _____
Асфіксія (біла, синя) _____
Резус-фактор (негативний, сумісність) _____
Вроджені вади, відхилення від норми в анатомічній будові тіла _____

Вага новонародженого(-ої) (норма, недоношеність), зріст _____
Коли закричав(-ла) _____
Годування (на який день, активність смоктання, наявність зригувань, похлинань) _____

Ранній фізичний розвиток дитини

Тримає голову (у нормі з 1,5 міс.) _____
Перевертається (в нормі з 4 міс.) _____
Сидить (у нормі з 6 міс.) _____
Стоїть (у нормі з 10–11 міс.) _____
Ходить (у нормі з 11–12 міс.) _____
Перші зуби (у нормі з 6–8 міс.) _____
Перенесені хвороби (інфекції, травми голови, захворювання нервової системи, соматичні алергічні захворювання, реакції):
♦ до року _____
♦ після року _____

Ранній мовленнєвий розвиток дитини

Гуління (у нормі з 2 міс.):
♦ час появи _____
♦ характер _____
Лепет (у нормі з 4–6 міс.):
♦ час появи _____
♦ характер _____
Перші слова (характеристика, звуконаслідування, кількість) (у нормі — близько року) _____

Фразове мовлення (у нормі з 1,5–2 р.) _____
Мовне середовище (одно-, двомовне, дефіцит мовленнєвого спілкування) _____
Чи переривався мовленнєвий розвиток, з якої причини _____

Чи займалися з учителем-логопедом (тривалість занять, результат) _____

Висновки спеціалістів

Неврологічний статус _____

Стан зору _____

Стан слуху:

♦ гучне мовлення (з 6–8 міс.) _____

♦ шепітне мовлення (з 3 міс.) _____

Стан інтелекту _____

Висновок ортодонта (хірурга-стоматолога) _____

Обстеження моторної функції

Артикуляційна моторика

Губи:

♦ нормальні, товсті, вузькі, диспропорційні, вкорочена верхня губа, порушена слизова, вкорочена вуздечка верхньої/нижньої губи, неповне зімкнення, з розщепленням, парез _____

♦ тонус (без особливостей, підвищений, знижений) _____

♦ виконання вправ (правильно, швидко/повільно, з труднощами, з допомогою, не виконує) _____

♦ рухливість (нормальна/утруднена) _____

♦ переключення (нормальне, уповільнене,perseveraції, заміна рухів) _____

Щоки:

♦ тонус (без особливостей, підвищений, знижений) _____

♦ виконання вправ (правильно, швидко/повільно, з труднощами, з допомогою, не виконує) _____

♦ рухливість (нормальна/утруднена) _____

♦ обсяг рухів (нормальний, обмежений) _____

♦ переключення (нормальне, уповільнене,perseveraції, заміна рухів) _____

Зубо-щелепна система:

♦ зуби (нормальні, великі, дрібні, рідкі, зайві, надмірно великі передні, поза щелепною дугою, діастеми, каріозні) _____

♦ прикус (нормальний, глибокий/мілкий, відкритий передній/боковий (одно-, двобічний), прогенія/прогнатія) _____

♦ рухливість нижньої щелепи (нормальна/утруднена) _____

♦ виконання вправ нижньою щелепою (правильно, з труднощами, не виконує) _____

Язик:

- ♦ нормальний, макро-/мікроглосія, довгий/короткий, вузький/широкий, м'ясистий, гіпертрофія кореня язика, кінчик не виражений, широкий, роздвоєний, відтягнутий назад, під час фонації лежить, не піднімаючись, займає міжзубне положення _____
- ♦ тонус (норма, спастичність, гіпотонія, дистонія) _____
- ♦ виконання вправ (правильно, швидко/повільно, з труднощами, з допомогою, не виконує) _____
- ♦ рухливість (нормальна/утруднена (девіація праворуч/ліворуч) _____
- ♦ тремор (відсутній, синкінезії, салівація) _____
- ♦ обсяг рухів (нормальний, обмежений) _____
- ♦ точність (збережена/порушена) _____
- ♦ переключення (нормальне, уповільнене, персеверації, заміна рухів) _____

Під'язикова зв'язка:

- ♦ нормальна, коротка/довга, натягнута, відсутня, спайка з тканинами під'язикової області, оперована _____
- ♦ рухливість (нормальна/утруднена) _____

Тверде піднебіння:

- ♦ нормальне, «готичне», низьке/банеподібне, пласке, широке/вузьке, проопероване, розщеплення (повне, часткове, субмукозне), шрами, обтуратор _____

М'яке піднебіння:

- ♦ нормальне, вкорочене, роздвоєне, відсутнє, в'яле/напружене, парез (повний, однобічний), провисає (з правого/лівого боку) _____

- ♦ рухливість (нормальна/утруднена) _____

Мімічна моторика _____

Голос

Сила (нормальний, гучний, тихий, виснажуваний, занадто тихий, такий, що згасає до кінця фрази) _____

Висота (нормальний (грудний), високий, низький, фальцет, немодульований, монотонний) _____

Тембр (хрипкий, грубий, глухий, гортанно-різкий, «металевий», писклявий, здавлений, тремтливий, напружений, переривчастий, гіпо-/гіперназалізований) _____

Дискоординація процесів дихання та голосоутворення (відсутня/ наявна) _____

Характер голосоутворення та атаки голосу (тверда, м'яка, придихальна) _____

Дихання

Тип (грудне, діафрагмальне, діафрагмально-грудне, верхньоключичне) _____

Ритм (нормальний, аритмія) _____

Темп (нормальний, прискорений, уповільнений) _____

Обсяг, тривалість (короткий вдих, нетривалий видих) _____

Носове (вільне, утруднене, відсутнє) _____

Ротовий видих (достатній, вкорочений, мовлення на вдиху) _____

Диференціація ротового та носового видиху (наявна/відсутня) _____

Темпо-ритмічна складова мовлення

Дикція (чітка, змазана, незрозуміла) _____

Темп (нормальний, прискорений, уповільнений) _____

Ритм (нормальний, скандований, аритмія, брадиритмія, тахіритмія) _____

Просодична складова мовлення

Інтонація (наявність чи відсутність основних видів інтонації (окличної, питальної, розповідної) _____

Паузація (наявність чи відсутність розстановки пауз у мовленевому потоці) _____

Загальна характеристика комунікації

Ступінь комунікабельності (активне, стійке, нестійке, вибіркоче спілкування, негативізм) _____

Ехолалії (відсутність/наявність) _____

Особливості фонетико-фонематичної складової мовлення

Фонематичне сприймання:

- ◆ диференціація ізольованих звуків _____
- ◆ на рівні складів _____
- ◆ на рівні слова _____

СТАН ЗВУКОВИМОВИ (ВІДСУТНІСТЬ, СПОТВОРЕННЯ, ЗМІШУВАННЯ,
ОГЛУШЕННЯ, ОДЗВІНЧЕННЯ, ПЕРЕСТАНОВКИ, ДОДАВАННЯ, ПРОПУСКИ)

Вимова Звуки	Ізольована		У складах		У словах						У фразах		У віршах		
	Н.	С.	Н.	С.	початок		середина		кінець		Н.	С.	Н.	С.	
					Н.	С.	Н.	С.	Н.	С.					
[а]															
[о]															
[у]															
[м]															
[п]															
[б]															
[і]															
[е]															
[и]															
[к]															
[ґ]															
[ґ]															
[х]															
[д]															
[д']															
[т]															
[т']															
[н]															
[н']															
[в]															
[ф]															
[й]															
[с]															

Вимова Звуки	Ізольована		У складах		У словах						У фразах		У віршах	
					початок		середина		кінець					
	Н.	С.	Н.	С.	Н.	С.	Н.	С.	Н.	С.	Н.	С.	Н.	С.
[с']														
[з]														
[з']														
[дз]														
[дз']														
[ц]														
[ц']														
[ш]														
[ж]														
[дж]														
[ч]														
[л]														
[л']														
[р]														
[р']														

СКЛАДОВА СТРУКТУРА СЛІВ

(додавання, елізії, ітерації, антиципації, контамінації, персеверації)

Вимова	Матеріал			
	склади	слова	словосполучення	речення
Відображена				
Спряжена				
Уповільнена				
Повторювана				

Особливості відтворення наголосу в словах _____

Слуховий контроль _____

Фонематичні уявлення _____

Прогнозування на фонологічному рівні _____

Рівень стану сформованості фонетико-фонематичної складової мовлення (високий, середній, низький) _____

Стан лексичної складової мовлення

Сформованість вживання різних видів лексичних узагальнень:

♦ категоріальних _____

♦ контекстуально зумовлених _____

Вживання видо-родових понять _____

Використання лексико-семантичних мовних явищ (багатозначність, антонімія, синонімія) _____

Засвоєння системи морфологічного словотворення:

♦ суфіксального словотворення _____

♦ префіксального словотворення _____

Прогнозування на морфологічному рівні _____

Морфологічний рівень контролю _____

Граматична будова мовлення

Сформованість вживання граматичних категорій

Число

Іменники _____

Дієслова _____

Прикметники _____

Рід

Іменники _____

Дієслова _____

Прикметники _____

Час дієслова

Теперішній _____

Минулий _____

Майбутній _____

Відмінок

Називний _____

Кличний _____

Непрямі відмінки _____

Особливості зв'язного мовлення

Складання речень:

- ♦ за сюжетними картинками _____
- ♦ із заданих слів _____

Складання оповідань:

- ♦ за епізодичними картинками _____
- ♦ за серією сюжетних картинок _____

Складання описових розповідей _____

Прогнозування на синтаксичному рівні _____

Синтаксичний рівень контролю _____

Висновки _____

ПЕРСПЕКТИВНИЙ ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПЛАН КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ

Учитель-логопед _____
(прізвище, ініціали)

Мовленнєва картка обстеження дітей із заїканням

Анкетні дані

Прізвище, ім'я дитини _____

Дата народження ____ . ____ . 20 ____ р.

Дата обстеження ____ . ____ . 20 ____ р.

Вік дитини ____ р. ____ міс.

Домашня адреса _____
тел. _____

Звідки направлена дитина: поліклініка №____,
ДНЗ №____ району

Дата вступу дитини в групу: ____ . ____ . 20 ____ р.,

протокол ПМПК № ____ від ____ . ____ . 20 ____ р.

Психолого-педагогічний висновок районної (міської) ПМПК

Відомості про батьків:

Мати: ПІБ _____

контактні телефони: _____

Батько: ПІБ _____
контактні телефони: _____
Скарги батьків _____

Анамнестичні дані

Наявність нервово-психічних, хронічних соматичних захворювань у батьків, генетичні фактори (захворювання матері, батька, найближчих родичів), за потреби висновок медико-генетичної консультації _____

Від якої вагітності дитина (аборти, викидні) _____

Перебіг вагітності, стан здоров'я матері (токсикоз у першій, другій половині вагітності, хронічні, гінекологічні, венеричні, інфекційні захворювання, їх загострення) _____

Пологи (дострокові, швидкі, стрімкі, обезводнені; народження у складі двійні, трійні) _____

Стимуляція (механічна, хімічна, електростимуляція) _____

Асфіксія (біла, синя) _____

Резус-фактор (негативний, сумісність) _____

Вроджені вади, відхилення від норми в анатомічній будові тіла _____

Вага новонародженого(-ої) (норма, недоношеність), зріст _____

Коли закричав(-ла) _____

Годування (на який день, активність смоктання, наявність зригувань, похлинань) _____

Ранній фізичний розвиток дитини

Тримає голову (у нормі з 1,5 міс.) _____

Перевертається (у нормі з 4 міс.) _____

Сидить (у нормі з 6 міс.) _____

Стоїть (у нормі з 10–11 міс.) _____

Ходить (у нормі з 11–12 міс.) _____

Перші зуби (у нормі з 6–8 міс.) _____

Перенесені хвороби (інфекції, травми голови, захворювання нервової системи, соматичні алергічні захворювання, реакції)

♦ до року _____

♦ після року _____

Ранній мовленнєвий розвиток дитини:

Гуління (у нормі з 2 міс.):

♦ час появи _____

♦ характер _____

Лепет (у нормі з 4–6 міс.):

- ♦ час появи _____
- ♦ характер _____

Перші слова (характеристика, звуконаслідування, кількість)
(у нормі — близько року) _____

Фразове мовлення (у нормі з 1,5–2 р.) _____

Темп мовленнєвого розвитку (нормальний, повільний, прискорений) _____

Мовне середовище (одно-, двомовне, дефіцит мовленнєвого спілкування) _____

Чи переривався мовленнєвий розвиток, з якої причини _____

Чи займалися з учителем-логопедом (тривалість занять, результат) _____

Висновки спеціалістів

Неврологічний статус _____

Стан зору _____

Стан слуху:

- ♦ гучне мовлення (з 6–8 міс.) _____,
- ♦ шепітне мовлення (з 3 міс.) _____

Стан інтелекту _____

Обстеження моторної функції

Артикуляційна моторика

Губи:

- ♦ нормальні, товсті, вузькі, диспропорційні, неповне зімкнення, з розщепленням, парез _____
- ♦ тонус (без особливостей, підвищений, знижений) _____
- ♦ виконання вправ (правильно, швидко/повільно, з труднощами, з допомогою, не виконує) _____
- ♦ рухливість (нормальна/утруднена) _____
- ♦ переключення (нормальне, уповільнене, персеверації, заміна рухів) _____
- ♦ судоми (відсутні, зімкнена, верхньогубна, нижньогубна, кутова, клонічні, тонічні, клоно-тонічні; їх кількість, сила, тривалість у різних формах мовлення) _____

Щоки:

- ♦ тонус (без особливостей, підвищений, знижений) _____
- ♦ виконання вправ (правильно, швидко/повільно, з труднощами, з допомогою, не виконує) _____
- ♦ рухливість (нормальна/утруднена) _____
- ♦ обсяг рухів (нормальний, обмежений) _____
- ♦ переключення (нормальне, уповільнене, персеверації, заміна рухів) _____

Зубо-щелепна система:

- ♦ зуби (нормальні, великі, дрібні, рідкі, зайві, поза щелепною дугою, діастеми, каріозні) _____
- ♦ прикус (нормальний, глибокий/мілкий, відкритий передній/боковий (дво-, однобічний), прогенія/прогнатія) _____
- ♦ рухливість нижньої щелепи (нормальна/утруднена) _____
- ♦ виконання вправ нижньою щелепою (правильно, з труднощами, не виконує) _____

Язик:

- ♦ нормальний, макро-/мікроглосія, довгий/короткий, вузький/широкий, м'ясистий, гіпертрофія кореня язика, кінчик не виражений, широкий, роздвоєний, відтягнутий назад, під час фонації лежить, не піднімаючись, займає міжзубне положення _____
- ♦ тонус (норма, спастичність, гіпотонія, дистонія) _____
- ♦ виконання вправ (правильно, швидко/повільно, з труднощами, з допомогою, не виконує) _____
- ♦ рухливість (нормальна/утруднена (девіація праворуч/ліворуч) _____
- ♦ обсяг рухів (нормальний, обмежений) _____
- ♦ точність (збережена/порушена) _____
- ♦ переключення (нормальне, уповільнене, персеверації, заміна рухів) _____
- ♦ тремор (відсутній, синкінезії, салівація) _____
- ♦ судоми (відсутні, під час підйому кінчика/кореня язика, під'язикова, «виганяюча»); їх кількість, сила, тривалість у різних формах мовлення) _____

Під'язикова зв'язка:

- ♦ нормальна, коротка/довга, натягнута, відсутня, спайка з тканинами під'язикової області, оперована _____
- ♦ рухливість (нормальна/утруднена) _____

Тверде піднебіння:

- ♦ нормальне, «готичне», низьке/банеподібне, пласке, широке/вузьке, проопероване, розщеплення (повне, часткове, субмукозне), шрами, обтуратор _____

М'яке піднебіння:

- ♦ нормальне, вкорочене, роздвоєне, відсутнє, в'яле/напружене, парез (повний, однобічний), провисає (з правого/лівого боку) _____
- ♦ рухливість (нормальна/утруднена) _____
- ♦ судоми (відсутні/наявні; їх кількість, сила, тривалість у різних формах мовлення) _____

Мімічна моторика _____

Голос

Сила (нормальний, гучний, тихий, виснажуваний, занадто тихий, такий, що згасає до кінця фрази) _____

Висота (нормальний (грудний), високий, низький, фальцет, немодульований, монотонний) _____

Тембр (хрипкий, грубий, глухий, гортанно-різкий, «металевий», писклявий, здавлений, тремтливий, напружений, переривчастий, гіпо-/гіперназалізований) _____

Дискоординація процесів дихання та голосоутворення (відсутня/наявна) _____

Судоми (відсутні, зімкнені, вокальні, клонічні, тонічні, клоно-тонічні; їх кількість, сила, тривалість у різних формах мовлення) _____

Характер голосоутворення й атаки голосу (тверда, м'яка, при-дихальна) _____

Дихання

Тип (грудне, діафрагмальне, діафрагмально-грудне, верхньоключичне) _____

Ритм (нормальний, аритмія) _____

Темп (нормальний, прискорений, уповільнений) _____

Характер вдиху (нормальний, укорочений, надто глибокий) _____

Характер видиху (відповідає кількості слів у фразі, вкорочений, надто швидкий) _____

Носове (вільне, утруднене, відсутнє) _____

Ротовий видих (достатній, укорочений, мовлення на вдиху) _____

Диференціація ротового та носового видиху (наявна/відсутня) _____

Судоми (відсутні, клонічні, тонічні, клоно-тонічні, інспіраторні, експіраторні; їх кількість, сила, тривалість у різних формах мовлення) _____

Темпо-ритмічна складова мовлення

Дикція (чітка, змазана, незрозуміла) _____

Темп (нормальний, прискорений, уповільнений) _____

Ритм (нормальний, скандований, аритмія, брадиритмія, тахі-ритмія) _____

Просодична складова мовлення

Інтонація (наявність чи відсутність основних видів інтонації (окличної, питальної, розповідної) _____

Паузація (наявність чи відсутність розстановки пауз у мовленнєвому потоці) _____

Загальна характеристика комунікації

Засоби (вербальні, невербальні) _____

Рівні (тактильно-емоційний, предметно-дійовий, емоційно-мовленнєвий) _____

Ступінь комунікабельності (активне, стійке, нестійке, вибіркове спілкування, негативізм) _____

Здатність до наслідування _____

Ехолалії (відсутність/наявність) _____

Хитрощі (відсутні, мовленнєві, рухові, психологічні) _____

Супутні рухи (відсутні/наявні) _____

Логофобія (відсутня, незначна, виражена) _____

Емболофразія (відсутність/наявність) _____

Труднощі початку фрази (відсутність/наявність) _____

Характер імпресивного мовлення (окремі речення, тексти) _____

Характер експресивного мовлення (лепетне мовлення, мовлення окремими словами, фразове мовлення) _____

Стан лексичної складової мовлення

Імпресивне мовлення

Сформованість розуміння різних видів лексичних узагальнень:

- ♦ категоріальних _____
- ♦ контекстуально зумовлених _____

Розуміння видо-родових понять _____

Розуміння лексико-семантичних мовних явищ (багатозначність, антонімія, синонімія) _____

Розуміння дериваційного значення слів:

- ♦ суфіксального словотворення _____
- ♦ префіксального словотворення _____

Прогнозування на:

- ♦ лексико-фонологічному рівні _____
- ♦ лексико-синтаксичному рівні _____

Морфологічний рівень контролю _____

Рівень стану сформованості лексичної складової імпресивного мовлення (високий, середній, низький) _____

Експресивне мовлення

Сформованість вживання різних видів лексичних узагальнень:

- ♦ категоріальних _____
- ♦ контекстуально зумовлених _____

Уживання видо-родових понять _____

Використання лексико-семантичних мовних явищ (багатозначність, антонімія, синонімія) _____

Засвоєння системи морфологічного словотворення:

- ♦ зменшувально-пестливих форм _____
- ♦ дитинчат тварин _____
- ♦ префіксального словотворення _____

Прогнозування на морфологічному рівні _____

Морфологічний рівень контролю _____

Рівень стану сформованості лексичної складової експресивного мовлення (високий, середній, низький) _____

Граматична будова мовлення

Імпресивне мовлення

Сформованість розуміння граматичних категорій

Число _____

Іменники _____

Дієслова _____

Прикметники _____

Рід

Іменники _____

Дієслова _____

Прикметники _____

Час дієслова

Теперішній _____

Минулий _____

Майбутній _____

Відмінок

Називний _____

Родовий відмінок у значенні:

♦ матеріалу _____

♦ приналежності _____

♦ віддалення від місця дії _____

♦ відношення цілого до частини _____

Давальний відмінок у значенні:

♦ непрямого об'єкта _____

♦ просторових відношень _____

Знахідний відмінок у значенні:

♦ прямого об'єкта _____

♦ просторових відношень _____

Орудний відмінок у значенні:

♦ знаряддя дії _____

♦ сумісності _____

♦ ознаки _____

♦ простору _____

Місцевий відмінок у значенні:

♦ місця дії _____

♦ думок і почуттів _____

Рівень стану сформованості граматичної складової імпресивного мовлення (високий, середній, низький) _____

Кличний відмінок _____

Експресивне мовлення

Сформованість вживання граматичних категорій

Число

Іменники _____

Дієслова _____

Прикметники _____

Рід

Іменники _____

Дієслова _____

Прикметники _____

Час дієслова

Теперішній _____

Минулий _____

Майбутній _____

Відмінок

Називний _____

Родовий відмінок у значенні:

♦ матеріалу _____

♦ приналежності _____

♦ віддалення від місця дії _____

♦ відношення цілого до частини _____

Давальний відмінок у значенні:

♦ непрямого об'єкта _____

♦ просторових відношень _____

Знахідний відмінок у значенні:

♦ прямого об'єкта _____

♦ просторових відношень _____

Орудний відмінок у значенні:

♦ знаряддя дії _____

♦ сумісності _____

♦ ознаки _____

♦ простору _____

Місцевий відмінок у значенні:

♦ місця дії _____

♦ думок і почуттів _____

Кличний відмінок _____

Рівень стану сформованості граматичної складової експресивно-го мовлення (високий, середній, низький) _____

Особливості фонетико-фонематичної складової мовлення

Фонематичне сприймання:

♦ диференціація ізольованих звуків _____

♦ на рівні складів _____

♦ на рівні слова _____

СТАН ЗВУКОВИМОВИ (ВІДСУТНІСТЬ, СПОТВОРЕННЯ, ЗМІШУВАННЯ,
ОГЛУШЕННЯ, ОДЗВІНЧЕННЯ, ПЕРЕСТАНОВКИ, ДОДАВАННЯ, ПРОПУСКИ)

Вимова Звуки	Ізольована		У складах		У словах						У фразах		У віршах	
					початок		середина		кінець					
	Н.	С.	Н.	С.	Н.	С.	Н.	С.	Н.	С.	Н.	С.	Н.	С.
[a]														
[o]														
[y]														
[m]														
[n]														
[b]														
[i]														
[e]														
[и]														
[к]														
[г]														
[ґ]														
[х]														
[д]														
[д']														
[т]														
[т']														
[н]														
[н']														

Вимова Звуки	Ізольована		У складах		У словах						У фразах		У віршах	
					початок		середина		кінець					
	Н.	С.	Н.	С.	Н.	С.	Н.	С.	Н.	С.	Н.	С.	Н.	С.
[в]														
[ф]														
[й]														
[с]														
[с']														
[з]														
[з']														
[дз]														
[дз']														
[ц]														
[ц']														
[ш]														
[ж]														
[дж]														
[ч]														
[л]														
[л']														
[р]														
[р']														

Подовження звуків (відсутність/наявність) _____

Повторення звуків (складів) _____

СКЛАДОВА СТРУКТУРА СЛІВ

(додавання, елізії, ітерації, антиципації, контамінації, персеверації)

Вимова	Матеріал			
	склади	слова	словосполучення	речення
Відображена				
Спряжена				
Уповільнена				
Повторювана				

Особливості відтворення наголосу в словах _____

Слуховий контроль _____

Фонематичні уявлення _____

Прогнозування на фонологічному рівні _____

Рівень стану сформованості фонетико-фонематичної складової мовлення (високий, середній, низький) _____

Особливості зв'язного мовлення

Імпресивне мовлення

Розуміння інструкцій різного рівня складності _____

Прогнозування на синтаксичному рівні _____

Синтаксичний рівень контролю _____

Експресивне мовлення

Складання речень:

♦ за сюжетними картинками _____

♦ із заданих слів _____

Складання оповідань:

♦ за епізодичними картинками _____

♦ за серією сюжетних картинок _____

Складання описових розповідей _____

Прогнозування на синтаксичному рівні _____

Синтаксичний рівень контролю _____

Висновки

Ступінь вираженості мовленнєвого порушення (легкий, середній, тяжкий) _____

Характер порушення (постійний, хвилеподібний, рецидивний) _____

ПЕРСПЕКТИВНИЙ ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПЛАН КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ

Учитель-логопед _____
(прізвище, ініціали)

Індивідуальна картка розвитку дитини¹⁴

Анкетні дані

Прізвище, ім'я дитини _____

Дата обстеження ____ . ____ . 20 ____ р.

Вік дитини _____

Психолого-педагогічний висновок районної (міської) ПМПК _____

Антропометричні дані¹⁵

Зріст _____

Вага _____

Соматичний стан дитини _____

Родинне навчання та виховання¹⁶

Увага до дитини з боку батьків (достатня, недостатня, відсутня) _____

Оцінка батьками стану мовленнєвого та психофізичного розвитку дошкільника (адекватна, занижена, завищена) _____

Прагнення до співпраці зі спеціалістами ДНЗ (ініціативність, пасивність, байдужість; бажання виконувати домашні завдання з дитиною, дослухатися методичних порад) _____

Дитина і родина (малюнок сім'ї, розповідь про свою родину) _____

Дані спостережень¹⁷

Ігрова діяльність дитини:

- ♦ наявність інтересу до іграшок (проявляє/не проявляє, стійкий/нестійкий, поверховий, вибірковий; вибір відповідно до призначення іграшки адекватний/неадекватний), ігрові вполювання _____

¹⁴ Діагностичні проби добирають з урахуванням логопедичного висновку та вікових особливостей дошкільника. Знаходиться на стадії авторської розробки.

¹⁵ Заповнюється медичною сестрою.

¹⁶ За даними зошита взаємозв'язку з батьками.

¹⁷ Заповнює вихователь разом із практичним психологом.

- ◆ сумісна гра (відсутня/наявна, ігри поряд, самостійні, колективні) _____
- ◆ уміння відтворювати у грі ряд послідовних дій _____
- ◆ наявність вольових зусиль (чи доводить гру до кінця) _____
- ◆ супроводження гри мовленням (активно використовує, рідко, не використовує взагалі, володіє навичками діалогу) _____
- ◆ характер ігрової діяльності дитини (неспецифічні/специфічні маніпулювання з предметами, предметні, процесуальні дії, ігри з уявними предметами, ланцюжок ігрових дій, конструктивні, ігри з елементами сюжету, сюжетно-рольові ігри) _____

Інші види діяльності, поведінка та емоційно-особистісна сфера:

- ◆ навички самообслуговування, виконання гігієнічних правил _____
- ◆ особливості поведінки (адекватна/неадекватна, рухова розгальмованість/загальмованість, в'ялість, агресивність, збудливість, нахабність, негативізм, сором'язливість) _____
- ◆ конфліктність (неконфліктний/конфліктний, задиристий, прискіпливий, жадібний, агресивний) _____
- ◆ рівень комунікабельності (контакт відсутній/наявний, мовленнєвий, жестовий, мімічний, вибіркового, формального; мовленнєвий негативізм; вступає в контакт з усіма легко та швидко, поступово, з труднощами, проявляє/не проявляє зацікавленості, розгублюється в незвичному для неї оточенні) _____
- ◆ міжособистісні стосунки (з дорослими, однолітками, адаптація в колективі) _____
- ◆ реакція на:
 - нерозуміння дорослими (замикається, плаче, поводить себе агресивно) _____
 - зауваження (відсутня, адекватна — прагне виправитися, ображається, робить навпаки, навмисне) _____
 - схвалення (адекватна — радіє, очікує, неадекватна — байдужа) _____
 - становлення предметно-практичної, зображувальної, конструктивної діяльності _____

- ◆ мотиваційний компонент діяльності (у взаємодії з іншими, у процесі ігор-занять, ігрової, мовленнєвої діяльності, здатність до репродуктивного, творчого наслідування, лідерство) _____
- ◆ адекватність емоційних реакцій, їх стійкість (настрій стабільний/нестабільний, легко змінюється, конфліктність, страхи) _____
- ◆ вольові якості (цілеспрямованість/інертність, млявість, самостійність, ініціативність, рішучість, наполегливість, активність/пасивність) _____
- ◆ працездатність (дуже низька, низька, середня, висока) _____

Обстеження моторної функції¹⁸

Мімічна моторика (вправи виконує/не виконує, виконує з труднощами):

- ◆ губи _____
- ◆ щоки _____
- ◆ ніс _____
- ◆ очі _____
- ◆ лоб _____

Довільне формування мімічних поз (радість, здивування, сум, жак) (правильний показ, недостатньо чіткий, супутні рухи, показ не вдається) _____

Пальчикова моторика:

- ◆ виконання вправ (плавне, чітке, точне, напружене; скутість рухів, порушення темпу (не під лічбу педагога) _____
- ◆ маніпулювання дрібними предметами (вправне, незграбне) _____

Ручна моторика (однією/двома руками; вправи виконує, не виконує, виконує з труднощами) _____

Загальна моторика (вправи виконує/не виконує, виконує з труднощами):

- ◆ ходьба _____
- ◆ біг _____
- ◆ повороти _____
- ◆ нахили _____
- ◆ присідання _____

¹⁸ Заповнює вихователь разом з інструктором із фізичної культури.

- ♦ стрибки _____
- ♦ кочення _____
- ♦ метання _____
- ♦ кидання _____
- ♦ ловіння _____
- ♦ повзання _____
- ♦ лазіння _____

Показники:

- ♦ правильність, точність, чіткість, стійкість, пружність, гнучкість, сила _____
- ♦ диференційованість, симетричність, ритмічність, утомлюваність _____
- ♦ темп (нормальний, уповільнений/прискорений) _____
- ♦ координованість (правильна, уповільнена, відсутня) _____
- ♦ рівновага (наявна/відсутня) _____
- ♦ переключення (своєчасне, уповільнене, відсутнє) _____
- ♦ наявність синкінезій і насильницьких рухів _____
- ♦ обсяг (повний/неповний) _____
- ♦ самостійність виконання (повна, з допомогою) _____
- ♦ рухова увага та пам'ять _____
- ♦ латеральність і міжпівкульна організація _____

Дослідження стану когнітивного розвитку¹⁹

Сприймання

Зорове сприймання:

- ♦ предметний гнозис _____
- ♦ кольоровий гнозис _____
- ♦ розрізнення основних геометричних форм _____
- ♦ сприймання величини _____
- ♦ оптико-просторовий гнозис _____
- ♦ часові уявлення _____

Слухове сприймання:

- ♦ слухо-просторове сприймання _____
 - ♦ мовно-слухове сприймання (слово — предмет) _____
- Стереогноз²⁰ _____

¹⁹ Заповнює вчитель-логопед разом із практичним психологом.

²⁰ **Стереогноз** (від грецьк. *στερεος* — твердий, просторовий і *gnosis* — сприймання) — упізнавання предметів на дотик.

Увага

Зорова (стійка/нестійка, поверхова, тривалість зосередження задовільна/незадовільна, швидке виснаження, переключення) _____

Слухова (стійка/нестійка, поверхова, тривалість зосередження задовільна/незадовільна, швидке виснаження, переключення) _____

Пам'ять

Зорова (з установкою на запам'ятовування, без установки) _____

Слухова (з установкою на запам'ятовування, без установки) _____

Мислення

Мисленнєві операції:

- ♦ аналізу _____
- ♦ синтезу _____
- ♦ порівняння _____
- ♦ узагальнення (словом, синкретизм²¹, родо-видові, логічне мислення) _____
- ♦ серіація (на основі збільшення/зменшення ознаки) _____

Співвіднесення величини, форми та кольору предметів _____

Вміння встановлювати предметно-логічні зв'язки _____

Розумова працездатність (утомлюваність, виснажуваність, здатність переключення з одного завдання на інше) _____

Уява (розвинена/не розвинена) _____

Висновки

Спосіб вирішення дитиною поставленого завдання (діє цілеспрямовано, звертається за допомогою чи намагається подолати виниклі утруднення самостійно) _____

Рівні допомоги, необхідні дошкільнику (пояснення, вказівка, повторення інструкції, навідні питання, наочний зразок дій) _____

Запас уявлень дитини про оточуючий світ, просторові, часові уявлення, можливості усвідомлення своєї статевої приналежності _____

²¹ **Синкретизм** (від грецьк. *synkretismos* — поєднання) — групування предметів за суб'єктивними загальними ознаками.

Наявність і рівень інтересу до виконання завдань _____
 Спостережливість, допитливість, стійкість уваги, пам'яті, утомлюваність, уміння переключатися з одного виду діяльності на інший, критичність в оцінюванні своїх результатів _____
 Рівень розуміння дитиною просторових, часових, розмірових понять _____
 Особливості навчуваності дитини (як дитина засвоює навчальний матеріал, оволодіває відповідними уміннями і навичками (швидко, повільно, з труднощами, глибоко), використання допомоги (використовує/не використовує, використовує недостатньо), перенесення отриманого способу дії на аналогічні завдання (швидко/утруднене) _____

ПЕРСПЕКТИВНИЙ ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПЛАН КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ

Вихователь _____

Практичний психолог _____

Інструктор з фізичної культури _____

(прізвище, ім'я, по батькові та підпис спеціалістів)

Графік роботи, затверджений директором дошкільного навчального закладу

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

_____ (прізвище, ініціали директора ДНЗ)

_____ . ____ . 20 ____ р.

ГРАФІК РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ-ЛОГОПЕДА

День тижня	Час проведення ігор-занять		Орієнтовні етапи проведення
	індивідуальних	підгрупових	
Понеділок			
Вівторок			
Середа			
Четвер			
П'ятниця			

Учитель-логопед _____

(прізвище, ініціали)

ПЕРСПЕКТИВНИЙ ПЛАН РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ-ЛОГОПЕДА

Перспективний план роботи вчителя-логопеда

Група _____

Учитель-логопед _____

(прізвище, ініціали)

I. ДІАГНОСТИКО-ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ

1. Первинне обстеження, оформлення документації.
2. Комплектування підгруп.
3. Повторне обстеження, заповнення мовленнєвих карток.

II. КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ (за місяцями)²²

1. Лексична складова:
 - а) імпресивного мовлення;
 - б) експресивного мовлення.
2. Граматична складова:
 - а) імпресивного мовлення;
 - б) експресивного мовлення.
3. Фонетико-фонематична складова:
 - а) імпресивного мовлення;
 - б) експресивного мовлення.
4. Зв'язне мовлення:
 - а) на матеріалі імпресивного мовлення;
 - б) на матеріалі експресивного мовлення.

III. КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНА РОБОТА З РОЗВИТКУ ПСИХІЧНИХ ПРОЦЕСІВ (сумісно з практичним психологом, інструктором з фізичного виховання та музкерівником) (за місяцями)²³

1. Моторика:
 - а) загальна;
 - б) ручна;
 - в) пальчикова;
 - г) мімічна;
 - ґ) артикуляційна.

²² Розробляє учитель-логопед індивідуально відповідно до логопедичного висновку дітей групи.

²³ Знаходиться на стадії авторської розробки.

2. Сприймання:
 - а) зорове;
 - б) слухове;
 - в) тактильне.
3. Увага:
 - а) зорова;
 - б) слухова.
4. Пам'ять:
 - а) зорова;
 - б) слухова.
5. Мисленнєві операції:
 - а) порівняння;
 - б) аналіз;
 - в) синтез;
 - г) узагальнення;
 - ґ) класифікація.

IV. КОНСУЛЬТАТИВНО-МЕТОДИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

1. Робота з батьками.
2. Робота з вихователями.
3. Співпраця з практичним психологом.

V. ПІДВИЩЕННЯ ФАХОВОГО РІВНЯ

1. Участь у семінарах, виступи на педрадах, відвідання курсів, лекцій, методичних об'єднань, обмін досвідом.
2. Опрацювання науково-теоретичної та методичної літератури.
3. Спостереження за динамікою подолання мовленнєвих порушень на іграх-заняттях, за впливом певних логокорекційних методів на мовленнєвий розвиток дітей.

VI. РОБОТА НАД УДОСКОНАЛЕННЯМ ОБЛАДНАННЯ ЛОГОПЕДИЧНОГО КАБІNETУ

1. Виготовлення та придбання наочних і навчально-методичних посібників.
2. Поповнення бібліотеки вчителя-логопеда методичною та науковою літературою.

Учитель-логопед _____
(прізвище, ініціали)

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

Календарний план
на _____ 20____ р.
(назва місяця)

Підгрупи	№ з/п	Прізвище, ім'я дитини	Основні напрями логопедичної роботи
I	1		
	2		
	3		
II	1		
	2		
	3		
III	1		
	2		
	3		

Учитель-логопед _____
(прізвище, ініціали)

ПЛАН ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

План індивідуальної логокорекційної роботи
на _____ 20____ / 20____ навч. року
(назва місяця)

_____ (прізвище, ім'я дитини)

Логопедичний висновок: _____

№ з/п	Основні напрями роботи	Види ігор-занять	
		підгрупові	індивідуальні
I	Розвиток лексичної складової мовлення:		
1			
2			
3			
II	Удосконалення граматичної складової мовлення:		
1			
2			
3			
III	Формування фонетико-фонематичної складової мовлення		
1			
2			
3			
IV	Розвиток зв'язного мовлення		
1			
2			
3			
V	Зміцнення психологічної бази мовлення		
1			
2			
3			

Примітка. Потрібний вид гри-заняття позначається знаком «+».

Учитель-логопед _____
(прізвище, ініціали)

ПЛАН ІГОР-ЗАНЯТЬ У ПІДГРУПАХ

План ігор-занять у _____ підгрупі
на 20____ / 20____ навч. рік

Тема:

Мета:

Обладнання:

Мовленнєвий матеріал:

Основні етапи гри-заняття:

Учитель-логопед _____
(прізвище, ініціали)

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ЗОШИТ ДИТИНИ

Індивідуальний зошит для логопедичних ігор-занять

_____ (прізвище, ім'я дитини)

Група № _____

Дата: ____ . ____ . 20 ____ р.

Тема: _____

Завдання:

1. _____
2. _____

ЖУРНАЛ ОБЛІКУ ВІДВІДУВАННЯ ДІТЬМИ ЛОГОПЕДИЧНИХ ІГОР-ЗАНЯТЬ

Журнал обліку відвідування дітьми групи № _____
логопедичних ігор-занять на 20____ / 20____ навч. рік

_____ (назва місяця)

№ п/п	Прізвище, ім'я дитини	Числа																	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12						
1																			
2																			
3																			
4																			
5																			
6																			
7																			
8																			
9																			
10																			

Примітка. Відсутність дітей позначають буквою «н».

Учитель-логопед _____
(прізвище, ініціали)

КНИГА АНАЛІЗУ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ

Книга аналізу результативності індивідуальної логокорекційної
роботи з дітьми групи № _____ на 20____ / 20____ навч. рік

_____ (назва місяця)

№ з/п	Прізвище, ім'я дитини	Основні індивідуальні корекційно-розвивальні завдання	Облік труднощів і досягнень
1			
2			
3			
4			
5			
6			
7			
8			
9			
10			

Учитель-логопед _____ (прізвище, ініціали)

КНИГА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ МІЖ УЧИТЕЛЕМ-ЛОГОПЕДОМ І ВИХОВАТЕЛЯМИ ГРУПИ

Книга взаємозв'язку між учителем-логопедом і вихователями
групи № _____

Дата: _____._____.20____ р.

№ з/п	Прізвище, ім'я дитини	Логокорекційна робота	
		форми	результати проведення
1			
2			
3			
4			
5			
6			
7			
8			
9			
10			

ЗОШИТ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ З БАТЬКАМИ

Зошит взаємозв'язку з батьками²⁴

Анкетні дані

Прізвище, ім'я дитини _____

Вік _____.20___ р. н.

Адреса проживання: вул. (просп., пл., пров., бульв.) _____,
буд. _____, кв. _____

Склад сім'ї

Мати

ПІБ _____

Освіта (середня, середня спеціальна, неповна вища, повна вища) _____

Вік у момент народження дитини _____

Стан здоров'я (соматичні, інфекційні, генетичні захворювання,
шкідливі звички) _____

Місце і характер роботи _____

Контакти: роб. тел. _____, дом. тел. _____,
моб. тел. (0____)____-____-____

Батько

ПІБ _____

Освіта (середня, середня спеціальна, неповна вища, повна вища) _____

Вік в момент народження дитини _____

Стан здоров'я (соматичні, інфекційні, генетичні захворювання,
шкідливі звички) _____

Місце і характер роботи _____

Контакти: роб. тел. _____,
дом. тел. _____,
моб. тел. (0____)____-____-____

Життя в шлюбі (час сумісного проживання, розлучення, непо-
вна сім'я, кількість шлюбів) _____

Кількість дітей у сім'ї _____

²⁴ Заповнюють батьки. Уся надана інформація є конфіденційною та використовується тільки з метою збільшення ефективності корекційно-розвивального впливу.

Культурно-побутові умови сім'ї

Важливі люди в житті дитини, інші члени родини, які проживають сумісно чи окремо і беруть участь у вихованні _____

Житлово-побутові умови, рівень матеріального забезпечення _____

Контакти з особами, що мають порушення мовлення, зору, слуху, рухової, психічної сфери _____

Психологічний мікроклімат у сім'ї

Стосунки дитини з членами родини (дружні, емоційне напруження, конфлікти — з ким саме, як часто; з ким найчастіше знаходиться вдома) _____

Ставлення до дитини в сім'ї (партнерство, надмірна опіка, вимогливість) _____

Досягнення взаєморозуміння (яким чином, як часто, виховний вплив) _____

Покарання дитини (яким чином, як часто, результат) _____

Ставлення членів сім'ї до мовленнєвої вади дошкільника (байдуже, переживають, постійно фіксують увагу дитини на порушенні мовлення, виправляють, ставлять непомірні вимоги, залишають дефект непоміченим) _____

Соматичний стан дитини

Хворобливість (часто, зрідка хворіє, якими саме захворюваннями, енурез, енкопрез, заїкання) _____

Диспансерний облік (лікар, діагноз, від якого числа) _____

Алергічні реакції (продукти, препарати) _____

Харчування (як їсть, уподобання) _____

Соціальний розвиток дитини

Улюблені заняття, ігри та іграшки, характер ігрової діяльності _____

Спільна діяльність (будівництво, ліплення, конструювання, малювання, настільні, рухливі ігри, посильні трудові доручення) _____

Родинне дозвілля (відпустка, вихідні, святкові дні, прогулянки) _____

Рівень самостійності дитини (сформованість навичок самообслуговування, уміння гратися наодинці, адекватність здатності залишатися без батьків у ДНЗ чи вдома на деякий час) _____

Адаптація в колективі (настрій, контактність, ігрова діяльність) _____

Взаємостосунки з дорослими й однолітками (уміння звернутися по допомогу, гратися разом, ділитися іграшками, дотримувати певних правил) _____

Стиль контакту (переважно аудіальний, візуальний, кінестетичний, комбінований) _____

Мовленнєвий розвиток дошкільника

Мовне середовище (одно-, двомовне, діалект, суржик мов) _____

Спілкування з дитиною (скільки часу, вимушене, невимушене, у яких видах діяльності) _____

Розуміння зверненого мовлення (розуміє, не розуміє, розуміє з труднощами) (інструкції, текст) _____

Самостійне мовлення дитини (звуконаслідування, окремі склади, слова, словосполучення, прості речення) (використання в різних видах діяльності, перевага мовленнєвого чи немовленнєвого контакту, наявність/відсутність потреби у спілкуванні) _____

Стимуляція мовленнєвого розвитку дитини (читання дитячої літератури, розучування віршів, пісень; що подобалося, що ні, як запам'ятовувала) _____

Робота з книгою

Читання дитині (як часто на ніч, під час ігор-занять, дозвілля) (любить, не любить слухати, запам'ятовує чи ні, як розуміє прочитане) _____

Улюблені книги дитини (книжки-картинки, книжки-іграшки, казки, вірші, оповідання) _____

Розумовий розвиток дитини

Маніпулювання розбірними іграшками (складання мотрійки, пірамідки, кубиків із чотирьох-шести частин, вкладок) (складає, не складає, складає з допомогою) _____

Сенсорні еталони (знання назв кольорів, форм, розмірових і просторових понять), уміння групувати предмети за сенсорними ознаками (наприклад, вибрати всі предмети червоного кольору) _____

Лічба, розуміння понять «один — багато», «перший — останній» _____

Розвивальні ігри та іграшки (купівля, подарунок, сумісне виготовлення, улюблені, ігри та іграшки тільки розважального характеру) _____

Розвивальна спрямованість ігор-занять (розвиток сприймання, уваги, пам'яті, мислення, мовлення) (самостійно, підказка з боку спеціалістів, за допомогою спеціалістів, відсутність ігор-занять) _____

Труднощі в навчанні (особливості сприймання, уваги, пам'яті, мислення, мовлення, поведінки, відсутність пізнавального інтєресу, мотивації до ігор-занять) _____

Емоційно-вольова сфера дошкільника

Самооцінка та самоідентифікація (ставлення до себе та інших, фонд «можу», «хочу», «я сам», «хлопчик/дівчинка») (сформовані, не сформовані, знаходяться в зародковому стані) _____

Поведінка дитини (адекватна, неадекватна, агресивність, збудливість, гіперактивність, негативізм, млявість, загальмованість, сором'язливість) _____

Виразення емоцій (наявність зорового контакту під час спілкування, почуття гумору, вираження прохання, задоволення, незадоволення, протесту, відмови, вдячності, співчуття) (уміє, не вміє, виражає непродуктивно) _____

Ситуації, що сприяють зміні емоційного стану (позитивні та негативні) _____

Характерологічні особливості (добрий, ласкавий, жорстокий, різкий, грубий; охайний / неохайний, бережливий; спокійний/ неспокійний) _____

Виконання завдань (доводить розпочату справу до кінця, починає і не доводить роботу до кінця, не хоче виконувати завдання) _____

Переваги та вподобання

Дитина найбільше любить, коли (що) (одяг, їжа, іграшки, мультфільми, музика, ситуації) _____

Дитина не терпить, коли (якщо, що) (одяг, їжа, іграшки, мультфільми, музика, ситуації) _____

Сильні та слабкі сторони дитини _____

Психолого-педагогічна підтримка сім'ї

Відвідування соціальних інститутів (служб), перебування у спеціальних закладах системи охорони здоров'я (санаторії, лікарні

тощо) чи системи освіти (дошкільний навчальний заклад) (привід, час звернення, висновки, строки перебування, результативність лікування та навчання) _____

Консультації спеціалістів (ЛОР, офтальмолог, невропатолог, психіатр, ортодонт, хірург) (привід, час звернення, діагноз, основні рекомендації, контакти (за потреби) _____

Індивідуальні ігри-заняття (логопедичні, дефектологічні, психологічні) (привід, час занять, висновок, результат, контакти (за потреби)) _____

Звернення до спеціального ДНЗ компенсуючого типу для дітей із порушеннями мовлення (ПМ) (мотивація, рекомендації, направлення) _____

Бесіди та консультації педагогів спеціального ДНЗ компенсуючого типу для дітей із ПМ _____

Корисна інформація (що мають знати спеціалісти ДНЗ про дитину) _____

Питання до спеціалістів

До вчителя-логопеда: _____

До вихователя: _____

До практичного психолога: _____

ЗУСТРІЧІ ЗІ СПЕЦІАЛІСТАМИ

№ з/п	Дата	Тема консультації	Спеціаліст	Підпис

Перспективний план навчально-виховної роботи (очікування, сімейний план заходів)

ЖУРНАЛ ОБЛІКУ ЛОГОПЕДИЧНИХ КОНСУЛЬТАЦІЙ

Журнал обліку логопедичних консультацій
за 20____ / 20____ навч. рік

Дата і час проведення консультації	ПІБ проконсультованого	Тема консультації	Підпис проконсультованого

Учитель-логопед _____
(прізвище, ініціали)

ПАСПОРТ ЛОГОПЕДИЧНОГО КАБІНЕТУ

Паспорт логопедичного кабінету

Спеціальна логопедична література:

1. _____
2. _____
3. _____

Навчально-методична література:

1. _____
2. _____
3. _____

№ з/п	Напрямок корекційно-розвивальної роботи	Перелік обладнання відповідно до напрямку (посібники, іграшки, ігри тощо)	Номер папки/коробки

Учитель-логопед _____
(прізвище, ініціали)

ПЛАН САМООСВІТИ ВЧИТЕЛЯ-ЛОГОПЕДА

План самоосвіти вчителя-логопеда

Тема: _____

Опрацьована література з теми:

1. _____
2. _____
3. _____

Виступ на педраді _____._____.20____ р. з теми: _____

Методичні рекомендації колегам: _____

Висновки: _____

Учитель-логопед _____

(прізвище, ініціали)

ПЛАН ВЗАЄМОДІЇ ВЧИТЕЛЯ-ЛОГОПЕДА З УЧАСНИКАМИ КОРЕКЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ

План взаємодії вчителя-логопеда з учасниками корекційно-педагогічного процесу

Заходи	Термін	Виконавці
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАХОДИ		
Обстеження дітей ПМПК	квітень — травень	директор ДНЗ, учитель-логопед, практичний психолог, медсестра
Комплектування груп згідно з логопедичним висновком та віком	квітень — травень	директор ДНЗ, учитель-логопед, практичний психолог
Заповнення зошита взаємозв'язку з батьками	вересень	батьки (за потреби з допомогою вчителя-логопеда, практичного психолога)
Складання річного перспективного плану корекційно-розвивальної роботи	вересень	учитель-логопед, практичний психолог, вихователі, інструктор із фізичної культури, музичний керівник
Проведення семінарів, майстер-класів, методоб'єднань, педагогічних майстерень тощо	упродовж року	учитель-логопед, практичний психолог

Заходи	Термін	Виконавці
Виставки новинок навчально-методичної та науково-теоретичної логокорекційної літератури, ігор і посібників	щокварталу	учитель-логопед, практичний психолог
Оформлення інформаційних стендів для батьків, папок-пересувок	щомісяця	учитель-логопед, вихователі, практичний психолог
СПІЛЬНА КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНА ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ		
Обстеження психофізичного розвитку дітей	вересень, квітень — травень	учитель-логопед, вихователі, практичний психолог, інструктор із фізичної культури, медсестра
Узгодження тематичних календарних планів логокорекційної роботи	вересень	учитель-логопед, практичний психолог, вихователі, інструктор із фізичної культури, музичний керівник

ЗВІТ УЧИТЕЛЯ-ЛОГОПЕДА ЗА НАВЧАЛЬНИЙ РІК

Звіт учителя-логопеда _____
(прізвище, ініціали)

логопедичної групи № _____ ДНЗ компенсуючого типу для
дітей із ПМ № _____ за 20____ / 20____ навч. рік

Дата комплектації групи: _____.____.20____ р.

Логопедичний висновок	Кількість дітей						Залишилося на наступний рік
	на початок навч. року	Упродовж року		на кінець навчального року			
		вибуло	зараховано	з виправленим мовленням	зі значним покращенням мовлення	Без покращення мовлення	
Всього							

Учитель-логопед _____
(прізвище, ініціали)

Сподіваємося, що оновлене законодавче та нормативне забезпечення буде затверджено на рівні МОНмолодьспорту України і представлені нами зразки документації допоможуть в ефективній організації роботи спеціаліста кожної логопедичної групи.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Базовий компонент дошкільної освіти* [Богущ А. М., Беленька Г. В., Богиніч О. Л. та ін.] ; наук. керівник: А. М. Богущ, дійсний член НАПН України, проф, д. пед. н. — К. : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2012. — 26 с.
2. *Інструкція* з ведення організаційно-розпорядчої документації у дошкільних навчальних закладах. Додаток 1 п. 1.7. [Електронний ресурс] // Режим доступу до вид. : www.skviravo.ucoz.ru/.../nstrukcja_z_vedennja...
3. *Інструкція* про ділову документацію в дошкільних закладах: [затв. наказом М-ва освіти України від 30 січ. 1998 р. за № 32] // Дошкіль. виховання. — 1998. — № 11/12. — С. 4–6.
4. *Про внесення змін до Положення про центральну та республіканську (Автономна Республіка Крим), обласні, Київську та Севастопольську міські, районні (міські) психолого-медико-педагогічні консультації*: [затв. наказом М-ва освіти і науки, молоді та спорту України від 26 черв. 2011 р. за № 623/61] [Електронний ресурс] // Режим доступу до вид. : <http://www.zakon.rada.gov.ua/>
5. *Про затвердження* Нормативів наповнюваності груп дошкільних навчальних закладів (ясел-садків) компенсуючого типу, класів спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), груп подовженого дня і виховних груп загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах: наказ М-ва освіти і науки України від 20 лют. 2002 р. за № 128 // Практика упр. закл. освіти. — 2006. — № 5. — С. 100–104: табл.
6. *Про затвердження* Порядку комплектування дошкільних навчальних закладів (груп) компенсуючого типу: наказ М-ва освіти і науки України, М-ва охорони здоров'я України від 27 берез. 2006 р. за № 240/165 // Дошкіль. виховання. — 2006. — № 15. — С. 3–10; Практика управл. закл. освіти. — 2006. — № 1. — С. 97–102. — Дод. : Порядок комплектування дошкіль. навч. закладів (груп) компенсуючого типу.
7. *Про організацію* роботи та комплектацію дошкільних виховних закладів компенсуючого типу: міжвід. інстр. : затв. наказом М-ва освіти України, М-ва охорони здоров'я України від 12 серп. 1994 р. за № 250/149 // Дошкіль. виховання. — 1994. — № 12. — С. 4–7: іл.
8. *Рібцун Ю. В.* Мовленнєва картка обстеження дітей четвертого року життя із ЗНМ / Юлія Рібцун. — К. : Освіта України, 2010. — 12 с.

Розділ III Диференційна діагностика мовленнєвих порушень у дітей. Відповіді в таблицях

Питання диференційної діагностики були та залишаються надзвичайно важливими, адже саме педагогічна діагностика допомагає якнайповніше виявити причини мовленнєвих порушень, дати ймовірний прогноз щодо специфіки навчання дітей із мовленнєвими порушеннями, його оптимізації, визначити умови для організації планомірного корекційно-розвивального освітнього процесу.

Актуальними для теорії та практики сучасної логопедії є такі завдання:

- ❖ вироблення системи диференційної діагностики мовленнєвих порушень і на цій основі виведення правильних логопедичних висновків;
- ❖ створення концепцій та реалізація ефективних шляхів корекційно-розвивальної роботи.

◆ 1. Психолого-педагогічна та клініко-педагогічна класифікації мовленнєвих порушень

У сучасній науці проблеми диференційної діагностики та корекції мовленнєвих вад розглядаються у кількох аспектах: клінічному (або неврологічному), нейропсихологічному, психолінгвістичному, лінгвістичному та психолого-педагогічному.

Основними завданнями діагностичної роботи вчителя-логопеда ДНЗ є:

- ❖ виявлення відхилень у розвитку усного мовлення дошкільників;
- ❖ визначення структури мовленнєвого дефекту;
- ❖ формулювання логопедичного висновку;

- ❖ складання індивідуальних програм корекційно-розвивальної роботи.

Від своєчасної кваліфікованої діагностики залежить змістове наповнення індивідуальної програми корекційного впливу, а це, у свою чергу, сприятиме результативності логопедичної роботи загалом. Проводячи діагностичне обстеження, слід дотримувати **основних принципів аналізу мовленнєвих порушень:**

- ❖ *принцип розвитку*, що ураховує не лише послідовність формування мовленнєвих функцій та видів мовлення (номінативного, комунікативного, ситуативного, контекстного, зовнішнього, внутрішнього), а й послідовність формування його структурних рівнів (фонетичного, лексичного, граматичного) у нормі;
- ❖ *принцип системного підходу до аналізу мовленнєвих порушень*, що підтверджує, що мовлення являє собою багаторівневу функціональну систему, складові якої взаємообумовлюють одна одну;
- ❖ *принцип розгляду мовленнєвих порушень у взаємозв'язку з розвитком провідних форм діяльності та інших сторін психічного розвитку*, який свідчить про те, що мовленнєва діяльність тісно пов'язана з розвитком психомоторики та значно активніше розвивається за допомогою предметно-практичної, зображувальної, конструктивної та ігрової діяльності.

Жодне логопедичне обстеження неможливе без знання класифікацій мовленнєвих порушень. Хоча їх витoki сягають 70-х років XIX ст., проте й насьогодні це питання залишається актуальним і потребує уніфікації.

Грунтовним дослідником проблем дитячої логопедії стала Роза Євгенівна Левіна — професор, доктор педагогічних наук, яка спочатку працювала у клініці мовлення (школа-клініка для дітей із порушеннями мовлення та слуху) при Експериментальному дефектологічному інституті, а згодом завідувала сектором логопедії науково-дослідного Інституту дефектології Академії педагогічних наук РРФСР (Росія, м. Москва), що тепер має назву Інститут корекційної педагогіки Російської академії освіти. Саме Р. Є. Левіна започаткувала дві класифікації мовленнєвих порушень, якими вчителі-логопеди користуються й донині — психолого-педагогічну та клініко-педагогічну.

Найпоширенішою є **психолого-педагогічна (педагогічна) класифікація** мовленнєвих вад (*див. рис. 3*).

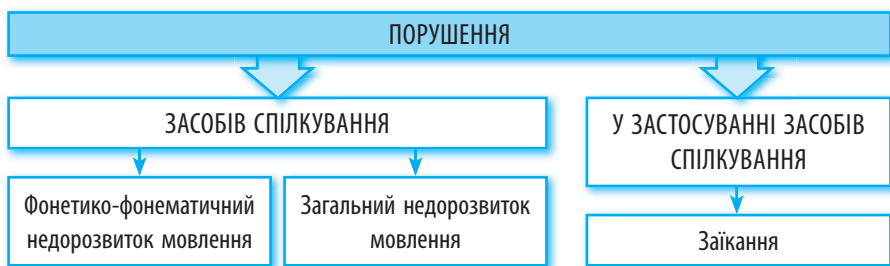

Рис. 3. Психолого-педагогічна класифікація мовленнєвих вад

Зазначену класифікацію розроблено з урахуванням основних компонентів мовленнєвої системи: фонетико-фонематичного, лексико-граматичного та зв'язного мовлення. Загальні прояви порушення деталізовано в конкретних особливостях мовленнєвої діяльності, виявлення яких допомагає вчителю-логопеду зробити правильний висновок і намітити ефективні шляхи корекційно-розвивальної роботи.

Відомою є також *клініко-педагогічна (клінічна) класифікація* (див. рис. 4).

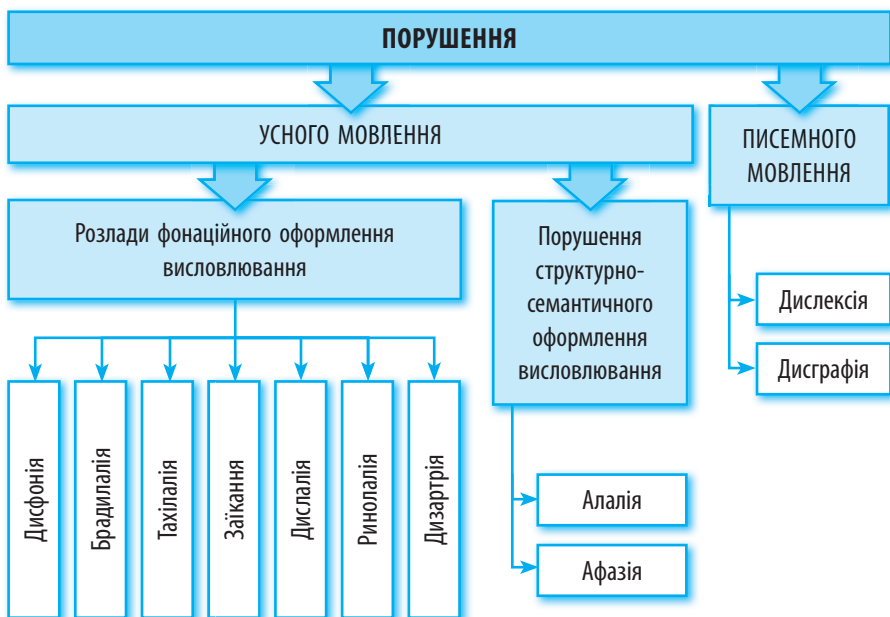

Рис. 4. Клініко-педагогічна класифікація мовленнєвих порушень

Завдяки клініко-педагогічній класифікації можна визначити:

- ❖ механізм і форму мовленнєвого порушення (окреслити, що саме обумовило це виникнення — наприклад, дефект мовнорухового апарату в разі механічної дислалії);
- ❖ структуру дефекту мовленнєвої діяльності (з'ясувати первинність чи вторинність мовленнєвого порушення — наприклад, моторна алалія в разі розумової відсталості виступатиме вторинним порушенням);
- ❖ стан мовленнєвих і немовленнєвих психічних функцій (наприклад, палаталізація, порушення психомоторики й оптико-просторових уявлень у дітей зі стертою формою дизартрії).

Проблему класифікації ще й досі не вирішено, тому вчителі-логопеди в мовленнєвих картках представляють багаторівневий логопедичний висновок, поєднуючи медичний, педагогічний, психологічний аспекти кожної класифікації.

Наприклад, логопедичний висновок може виглядати таким чином:

- ❖ функціональна дислалія, фонетичний недорозвиток мовлення (ФН, або ФНМ): поліморфне порушення — відсутність сонорних приголосних, призубний сигматизм шиплячих звуків; недорозвиток мімічної та артикуляційної моторики;
- ❖ артикуляторно-фонематична дислалія, фонетико-фонематичний недорозвиток мовлення (ФФНМ): порушення фонематичного сприймання на перцептивному рівні, поліморфне порушення звуковимови — губно-зубний сигматизм свистячих і шиплячих звуків, ламбдацизм, параротацизм ([P] — [Й]); порушення слухової уваги та пам'яті, пальчикової та мімічної моторики;
- ❖ органічна відкрита вроджена ринолалія, загальний недорозвиток мовлення (ЗНМ) (II рівень мовленнєвого розвитку): у лексико-граматичній складовій — численні експресивні та імпресивні аграматизми, лепетне мовлення; у фонетико-фонематичній складовій — поліморфне порушення: відсутність шиплячих звуків, сонорів, заміна задньоязикових передньоязиковими, виражена назалізація, порушення слуховимовної диференціації фонем; порушення моторної функції, уваги та пам'яті в зоровій та слуховій модальностях;

- ❖ моторна аферентна (кінестетична) алалія, загальний недорозвиток мовлення (I рівень мовленнєвого розвитку) — повна відсутність фразового мовлення, окремі звуконаслідування, мовленнєвий негативізм, порушення психомоторики, оптико-просторових орієнтувань, невербального інтелекту, підвищена виснажуваність у спілкуванні та ігровій діяльності.

◆ 2. Медичний аспект міжсистемної взаємодії мовленнєвих порушень

Ефективний пошук шляхів подолання мовленнєвих вад залежить насамперед від наявності в педагога ґрунтовних знань етіології та патогенезу порушень, уміння проводити якісну диференційовану діагностику.

Здавня наявність значної кількості різноманітних мовленнєвих порушень потребувала своєї класифікації. Проте й досі це питання залишається відкритим, що обумовлено ще недостатньо вивченими механізмами мовлення, різними, іноді й діаметрально протилежними, поглядами науковців на принципи побудови тієї чи іншої систематизації мовленнєвих вад.

Окрім психолого-педагогічної та клініко-педагогічної, існує й медична класифікація, якою користуються не вчителі-логопеди, а лікарі (невропатологи, психіатри).

У картках стану здоров'я і розвитку дитини, протоколах засідань ПМПК, поліклінічних довідках досить часто можна побачити той чи інший шифр — латинську букву з певною цифрою. Педагогу вкрай важливо знати, з яким саме порушенням прийшла до групи та чи інша дитина.

Саме тому нами, з урахуванням даних нормативного документа вивчення стану здоров'я населення — *«Міжнародної статистичної класифікації хвороб і проблем, пов'язаних зі здоров'ям»* (МКХ-10) (*«International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems»*) [3], складено таблицю, у якій відображено медичний аспект міжсистемної взаємодії мовленнєвих порушень (*див. табл. 6*).

У колонці «Рубрика» зазначені медичні діагнози, а в колонці «Логопедичний висновок» відповідні, уже знайомі логопедам-практикам терміни.

МЕДИЧНИЙ АСПЕКТ МІЖСИСТЕМОЇ ВЗАЄМОДІЇ МОВЛЕННЄВИХ ПОРУШЕНЬ

Блок порушень	Шифр	Рубрика	Логопедичний висновок
РОЗЛАДИ ПСИХОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ			
Специфічні розлади мовленнєвого розвитку	F80.0	специфічні розлади мовленнєвої артикуляції (дитяча форма мовлення, порушення артикуляції, вади фонологічного розвитку, дислалія ²⁵)	дислалія, ФНМ або ФФНМ
	F80.1	розлади експресивного мовлення (моторна алалія, загальний недорозвиток мовлення I–IV ²⁶ рівня, дисфазія й афазія експресивного типу)	моторна алалія, ЗНМ (I–IV рівень мовленнєвого розвитку)
	F80.2	розлади рецептивного мовлення (дисфазія та афазія рецептивного типу, несприймання слів, словесна глухота, сенсорна агнозія, сенсорна алалія, афазія Верніке)	сенсорна алалія, ЗНМ (I–IV рівень мовленнєвого розвитку)
	F80.3	набута афазія з епілепсією (синдром Ландау-Клефнера)	дитяча афазія
	F80.8	інші розлади мовлення (сюсюкання, лепетне мовлення, затримка мовленнєвого розвитку внаслідок педагогічної занедбаності, фізіологічна затримка розвитку мовлення)	затримка мовленнєвого розвитку (ЗМР)
	F80.9	неуточнені розлади розвитку мовлення	неускладнений варіант ЗНМ (нез'ясовано генезу)

²⁵ Нами виключений термін «недорікуватість» як застарілий і вже практично не вживаний.

²⁶ Нами доданий IV рівень ЗНМ (за Т. Б. Філічевою).

Блок порушень	Шифр	Рубрика	Логопедичний висновок
ЕМОЦІЙНІ РОЗЛАДИ ТА РОЗЛАДИ ПОВЕДІНКИ, ЩО ПОЧИНАЮТЬСЯ ЗАЗВИЧАЙ У ДИТЯЧОМУ ТА ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ			
Розлади соціального функціонування	F94.0	елективний, вибірковий мутизм	елективний мутизм
Інші емоційні розлади та розлади поведінки	F98.5	заїкання, запинання, обумовлене психогенними чи органічними факторами	заїкання
	F98.6	мовлення захиляючись, тахілалія, полтерн	тахілалія
ВРОДЖЕНІ АНОМАЛІЇ (ВАДИ РОЗВИТКУ), ДЕФОРМАЦІЇ ТА ХРОМОСОМНІ ПОРУШЕННЯ			
Розщеплення піднебіння та інші анатомічні аномалії ротових структур, що беруть участь у мовленнєвому функціонуванні	Q35	фіссура (тріщина) піднебіння, розщеплення піднебіння, «вовча паща»	вроджена органічна відкрита ринолалія
	Q36	розщеплення губи, «заяча губа» (labium leporinum)	
	Q37	розщеплення піднебіння і губи, поєднання «вовчої пащі» та «заячої губи»	
СИМПТОМИ, ОЗНАКИ ТА ВІДХИЛЕННЯ ВІД НОРМИ, ЩО ВИЯВЛЕНІ ПІД ЧАС КЛІНІЧНИХ І ЛАБОРАТОРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ, НЕ КЛАСИФІКОВАНІ В ІНШИХ РУБРИКАХ			
Симптоми та ознаки, що належать до мовлення та голосу	R47.0	дисфагія та афазія БДУ (без додаткових уточнень)	афазія
	R47.1	дизартрія, анартрія, пароксизмальна дизартрія, нападоподібні порушення мовлення	дизартрія
	R49.0	хрипкий голос, дисфонія	дисфонія
	R49.1	втрата голосу, афонія	афонія
	R49.2	відкрита та закрита гугнявість	відкрита і закрита ринолалія
	R49.8	інші та неуточнені порушення голосу	

Відповідно до спільного наказу Міністерства охорони здоров'я, Міністерства праці та соціальної політики, Міністерства фінансів України «Про затвердження Переліку медичних показань, що дають право на одержання державної соціальної допомоги на дітей-інвалідів віком до 16 років» (№ 454/471/516 від 8.11.2001 р.), захворюваннями і патологічними станами, які дають право на одержання державної соціальної допомоги, є:

а) строком на два роки:

- ♦ F.07 — розлади особистості та поведінки внаслідок хвороби, ушкодження та дисфункції головного мозку, що клінічно супроводжуються стійкими мовленнєвими порушеннями (алалією, афазією, дизартрією тяжкого ступеня);
- ♦ Q.36 — незрощення губи, Q.36.0 — двобічна фіссура (тріщина) губи, Q.36.1 — серединна фіссура губи, Q.36.9 — однобічна фіссура губи, що клінічно супроводжуються наявністю дефекту верхньої губи зі стійким порушенням ссання, харчування, носового дихання, кісткових тканин;

б) строком на п'ять років:

- ♦ Q.38.5 — вроджені вади розвитку піднебіння, не класифіковані в інших рубриках, Q.35.0 — двобічна фіссура твердого піднебіння, Q.35.1 — однобічна фіссура твердого піднебіння, Q.35.2 — двобічна фіссура м'якого піднебіння, Q.35.3 — однобічна фіссура м'якого піднебіння, Q.35.4 — двобічна фіссура твердого піднебіння з розщепленням м'якого піднебіння, Q.35.5 — однобічна фіссура твердого піднебіння з розщепленням м'якого піднебіння, Q.35.6 — серединна фіссура піднебіння, Q.35.7 — фіссура піднебінного язичка, Q.35.8 — двобічна фіссура піднебіння, неуточнена, Q.35.9 — однобічна фіссура піднебіння, неуточнена, що клінічно супроводжуються явним чи прихованим дефектом тканин піднебіння зі стійкими повними або частковими порушеннями функцій ковтання, дихання, мовлення;
- ♦ K.07.1 — аномалії щелепно-черепних співвідношень, K.07.4 — аномалія прикусу, неуточнена, K.10.8 — інші уточнені хвороби щелеп, K.10.9 — хвороби щелеп, неуточнені, K.10.0 — порушення розвитку щелеп, які клінічно супроводжуються вродженим або неліквідованим

зменшенням щелеп трансверсально (упоперек) та/або сагітально (уздовж), гіпоплазією (недорозвитком) кісткової тканини, формуванням патологічного прикусу зі стійким порушенням функцій ковтання, жування, мовлення, дихання;

в) строком до 16 років:

- ♦ Q.37 — фіссура піднебіння і губи, Q.37.1 — однобічна фіссура твердого піднебіння і губи, Q.37.2 — фіссура м'якого піднебіння і губи, Q.37.3 — однобічна фіссура м'якого піднебіння і губи, Q.37.5 — однобічна фіссура твердого та м'якого піднебіння і губи, Q.37.9 — однобічна неуточнена фіссура піднебіння і губи, Q.37.0 — двобічна фіссура твердого піднебіння і губи, Q.37.4 — двобічна фіссура твердого та м'якого піднебіння і губи, Q.37.8 — двобічна фіссура піднебіння і губи, неуточнена, що клінічно супроводжуються наявністю дефекту верхньої губи та піднебіння зі стійкими повними або частковими порушеннями функцій ссання, ковтання, харчування, дихання, мовлення.

Загалом МКХ-10 можна визначити як систему рубрик, до яких включені певні патологічні стани відповідно до встановлених критеріїв. У результаті десятого, останнього на сьогодні, перегляду було введено абетково-цифрову систему кодування, що замінила цифрову й відтепер дозволяє розширити рамки класифікації та проводити її подальший перегляд без руйнування цілісності цифрової системи.

Шифри щодо мовленнєвих порушень можна побачити в кількох класах МКХ-10. Зокрема, у п'ятому класі під назвою «Психічні розлади та розлади поведінки» (*Mental and behavioural disorders*) (шифри F80–F89) великою підрубрикою виокремлено кілька блоків, у яких згадуються мовленнєві порушення. Це блок «Розлади психологічного розвитку» (шифри F80–F89) (*Disorders of psychological development*), а також «Емоційні розлади та розлади поведінки, що починаються зазвичай у дитячому та підлітковому віці» (шифри F90 — F98) (*Behavioural and emotional disorders with onset usually occurring in childhood and adolescence*).

У XVII класі «Вроджені аномалії (вади розвитку), деформації та хромосомні порушення» (шифри Q00 — Q99) та XVIII класі «Симптоми, ознаки та відхилення від норми, що виявлені клінічними і лабораторними дослідженнями, не класифіковані

в інших рубриках» (шифри R00 — R99) також згадуються ті чи інші відхилення в мовленнєвому розвитку.

У блоці «Розлади психологічного розвитку» (F80–F89) виділяють два підрозділи: «Специфічні розлади розвитку мовлення та мови» (F80) (*Specific developmental disorders of speech and language*) та «Специфічні розлади розвитку здібностей до навчання» (F81) (*Specific developmental disorders of scholastic skills*). Довідник розрахований на дошкільних учителів-логопедів, а тому розкриємо зміст лише першого підрозділу.

РОЗЛАДИ ПСИХОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ (F80 — F89)

Характерні особливості:

- ❖ обов'язково розпочинаються в ранньому чи дошкільному дитинстві;
- ❖ супроводжуються ушкодженням або затримкою розвитку функцій, тісно пов'язаних із біологічним дозріванням ЦНС;
- ❖ протікають постійно, без ремісій чи рецидивів, з роками мають тенденцію до значного зменшення;
- ❖ включають переважно мовлення, зорово-просторові навички та/чи рухову координацію;
- ❖ відмічаються у хлопчиків у кілька разів частіше, ніж у дівчаток.

F80 — СПЕЦИФІЧНІ РОЗЛАДИ РОЗВИТКУ МОВИ ТА МОВЛЕННЯ

Основні характеристики:

- ❖ ранні етапи порушення мовлення;
- ❖ відсутні сенсорні ушкодження (втрата слуху (H90 — H91) та/чи розумова відсталість (F70 — F79) (специфічна затримка знаходиться у значній невідповідності із загальним рівнем когнітивного функціонування);
- ❖ мовленнєві порушення є стійкими, незалежно від змін умов середовища.

Загальні діагностичні критерії:

- ❖ тяжкість (важкий/легкий ступінь порушення);
- ❖ протікання (особливо показовий для дітей старшого віку);
- ❖ тип (аномальний/варіант ранньої фази розвитку);
- ❖ супутні проблеми (порушення емоційно-вольової сфери тощо).

F80.0. СПЕЦИФІЧНІ РОЗЛАДИ МОВЛЕННЕВОЇ АРТИКУЛЯЦІЇ (*Specific speech articulation disorder*)

Основні характеристики:

- ❖ вади звуковимови, не обумовлені субкультуральними умовами;
- ❖ відсутні невротичні, розумові та/чи сенсорні порушення;
- ❖ повністю збережені інші складові мовленнєвої діяльності.

Діагностичні критерії:

- ❖ пропуски, спотворення, заміни звуків;
- ❖ непостійність звуковимовних порушень (залежно від звуку та складонаповнюваності слів).
- ❖ невербальний інтелект у межах норми.

F80.1. РОЗЛАДИ ЕКСПРЕСИВНОГО МОВЛЕННЯ (*Expressive language disorder*)

Основні характеристики:

- ❖ порушена здатність використання активного мовлення;
- ❖ розуміння мовлення відповідає віку;
- ❖ активне використання міміки та жестів;
- ❖ подальший розвиток залежить від адекватного мовленнєвого середовища.

Діагностичні критерії:

- ❖ відсутність простих фраз (2–3 слова) до трирічного віку;
- ❖ порушення звуковимови, складової структури, звуконаповнюваності слів;
- ❖ обмежений словниковий запас, труднощі в доборі потрібних слів у реченні;
- ❖ аграматизми (пропуски прийменників, неправильне узгодження слів, труднощі в побудові послідовних зв'язних висловлювань);
- ❖ наявні навички невербального спілкування.

F80.2. РОЗЛАДИ РЕЦЕПТИВНОГО МОВЛЕННЯ (*Receptive language disorder*)

Основні характеристики:

- ❖ порушене розуміння мовлення;
- ❖ недостатньо сформоване експресивне мовлення;
- ❖ відсутні психічні розлади (зокрема, аутизм (F84.0x, F84.1x), розумові та/чи сенсорні порушення).

Діагностичні критерії:

- ❖ відсутність реагування на слова, що позначають назви знайомих предметів (ранній вік);
- ❖ нерозуміння простих інструкцій (від 2 років);
- ❖ нерозуміння складних лексико-граматичних структур (дошкільний вік);
- ❖ соціо-емоційно-поведінкові наслідки нашарування (часті гіперактивність, соціальна ізоляція, тривога, надмірна чутливість і сором'язливість).

F80.3. НАБУТА АФАЗИЯ З ЕПІЛЕПСІЄЮ

(синдром Ландау-Клефнера) (*Acquired aphasia with epilepsy*
[Landau-Kleffner])

Основні характеристики:

- ❖ розпад уже наявного мовлення у віці 3–7 років унаслідок запального енцефалітичного процесу;
- ❖ початок порушення супроводжується пароксизмальною патологією на ЕЕГ (майже завжди в ділянці скроневих долей, зазвичай білатерально) і в більшості випадків епілептичними нападами;
- ❖ збережений інтелект.

Діагностичні критерії:

- ❖ грубі порушення розуміння мовлення;
- ❖ оніміння (тяжкий ступінь) або порушення плавності артикуляції (легкий ступінь);
- ❖ втрата модуляцій голосу;
- ❖ поведінкові й емоційні порушення.

Наступним блоком V класу є «**Емоційні розлади та розлади поведінки, що починаються зазвичай у дитячому та підлітковому віці**» (шифри F90 — F98) (*Behavioural and emotional disorders with onset usually occurring in childhood and adolescence*), у якому є два підрозділи, що стосуються мовленнєвих порушень, а саме: «Розлади соціального функціонування, початок яких притаманний дитячому та підлітковому віку» (F94) та «Інші емоційні розлади та розлади поведінки, що починаються зазвичай у дитячому та підлітковому віці» (F98) (*Other behavioural and emotional disorders with onset usually occurring in childhood and adolescence*).

ЕМОЦІЙНІ РОЗЛАДИ ТА РОЗЛАДИ ПОВЕДІНКИ, ЩО ПОЧИНАЮТЬСЯ ЗАЗВИЧАЙ У ДИТЯЧОМУ ТА ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ (F90 — F98)

Основні характеристики:

- ❖ початок — від дошкілля до підліткового віку;
- ❖ відсутність психічних порушень;
- ❖ стійкість проявів.

F94. РОЗЛАДИ СОЦІАЛЬНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ, ПОЧАТОК ЯКИХ ПРИТАМАННИЙ ДИТЯЧОМУ ТА ПІДЛІТКОВОМУ ВІКУ

Основні характеристики:

- ❖ порушене соціальне функціонування, що стосується лише взаємостосунків дитини з батьками чи дорослими з її безпосереднього сімейного оточення;
- ❖ несприятливе соціальне середовище.

F94.0. ЕЛЕКТИВНИЙ МУТИЗМ

Основні характеристики:

- ❖ емоційно обумовлена вибірковість у розмові;
- ❖ найчастіше виникає у ранньому дитинстві;
- ❖ відсутні психічні порушення (зокрема, шизофренія (F20.-), а також транзиторний мутизм як складова хворобливої розлуки в дітей раннього віку (F93.0));
- ❖ довготривалість і постійність у часі.

Діагностичні критерії:

- ❖ вибірковість спілкування (переважають контакти лише з рідними та/чи добре знайомими людьми);
- ❖ достатній рівень розуміння мовлення;
- ❖ свідчення осіб, із якими можливе встановлення та підтримання контакту, про наявність мовлення в дитини;
- ❖ специфічні особистісні особливості (соціальна тривожність, некомунікабельність, замкненість, надмірна чутливість, негативізм).

F98. ІНШІ ЕМОЦІЙНІ РОЗЛАДИ ТА РОЗЛАДИ ПОВЕДІНКИ, ЩО ПОЧИНАЮТЬСЯ ЗАЗВИЧАЙ У ДИТЯЧОМУ ТА ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Основні характеристики:

- ❖ виникнення в дитячому віці;
- ❖ відсутність нападів затримки дихання та розладів сну;
- ❖ поєднання з психосоціальними проблемами.

До цієї групи розладів відносять і такі, які не мають безпосереднього відношення до патології мовлення, проте досить часто зустрічаються в дітей, про що свідчать записи у медичній документації. Це, зокрема, випадки неорганічного енурезу (мимовільне випускання сечі) — F98.5 та енкопрезу (мимовільне відходження калу) — F98.1, а також порушення активності та уваги — F90.0 і гіперкінетичні розлади поведінки — F90.1.

F98.5. ЗАЇКАННЯ (*Stuttering [stammering]*)

Основні характеристики:

- ❖ часте або пролонговане повторення звуків чи складів, що порушує плавність і ритмічність мовлення;
- ❖ відсутність тиків (F95.x);
- ❖ стійке і тривале порушення.

Діагностичні критерії:

- ❖ запинання в мовленні;
- ❖ наявність супутніх рухів обличчя та/чи інших частин тіла.

F98.6 ТАХІЛАЛІЯ (*Cluttering*)

Основні характеристики:

- ❖ розлади плавності мовлення без повторів;
- ❖ швидкі, різкі сплески порушення фразування.

Діагностичні критерії:

- ❖ швидкий темп мовлення;
- ❖ дизритмія.

Загалом ця класифікація є не зовсім повною і точною. Наприклад, показник артикулювання звуків (F80.0) є необхідним, але не найважливішим у формуванні мовлення, а у класифікації він винесений окремим рівноправним, а не підпорядкованим (як має бути), пунктом. Крім того, на думку авторів документу МКХ-10, мова і мовлення (*speech and language*, F80) не є навчальними навичками (*scholastic skills*, F81), адже стоять окремим пунктом, і читання та письмо за цими причиново-наслідковими зв'язками до мови не належать. Крім того, згадки про відкриту ринолалію знаходимо під шифрами R49.2 і Q35–Q37, проте клінічні описи та діагностичні критерії їх розмежування відсутні.

До 2015 р. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) (*World Health Organization*) планує видати нову, одинадцятую

редакцію МКХ, у якій науковці мають на меті ретельно висвітлити будь-які зміни впродовж строку дії перегляду, прийняти до уваги наукові світові тенденції. Сподіваємося, що автори МКХ-11 урахують дані й сучасної логопедичної науки.

Такий медичний аспект дозволить урахувати міжсистемні взаємодії мовленнєвих порушень, проаналізувати кожне з них із метою з'ясування, яку саме допомогу слід надати дитині з вадами мовлення — лише логопедичну, психологічну чи комплексну медико-психолого-педагогічну.

◆ 3. Розмежування алалії та інших мовленнєвих і немовленнєвих порушень

Одним із найскладніших мовленнєвих порушень, через яке дитина практично позбавлена мовних засобів спілкування, є алалія (від грецьк. *a* — немає, *laliao* — говорити) — відсутність або грубий недорозвиток мовлення, що виникає в результаті органічного ураження мовленнєвих зон кори головного мозку та супроводжується труднощами у використанні (моторна форма) чи розумінні (сенсорна форма) мовленнєвих висловлювань.

Подолання алалії без тривалої цілеспрямованої логопедичної допомоги неможливе. Дослідники по-різному класифікують алалії, але переважно спираються на специфічні механізми та патогенез мовленнєвих порушень. На думку Р. А. Белової-Давід, Г. Гуцмана, Р. Коена, В. К. Орфінської, Н. М. Трауготт та ін., механізмом порушення мовлення в разі аферентної **моторної алалії** є кінестетична апраксія (недостатня точність окремих довільних рухів), у разі еферентної — кінетична (недостатня плавність автоматизованих рухових навичок). Є. Ф. Соботович [8] розглядала алалію з урахуванням психолінгвістичної структури та механізмів мовленнєвої діяльності, а тому розмежувала моторну алалію на дві форми: з переважанням порушення парадигматичної (цілісність) чи синтагматичної (послідовність мовних одиниць) систем мови.

Категорія дітей-алаліків є різномірною як за ступенем вираженості дефекту, так і за рівнем продуктивності проведення корекційно-розвивальної роботи. Крім того, у таких дітей яскраво простежується схожість симптомів із іншими мовленнєвими та немовленнєвими порушеннями, що підтверджує актуальність потреби у визначенні чітких діагностичних критеріїв. Саме тому

нами складені порівняльні таблиці з розмежування моторної алалії та афонії, дислалії, дизартрії, дитячої афазії, сенсорної алалії, затримки мовленнєвого розвитку, розумової відсталості, синдрому Каннера.

Відсутність звучності голосу за збереження шепітного мовлення в разі **афонії** робить її дещо схожою на моторну алалію (див. табл. 7).

Таблиця 7

ДИФЕРЕНЦІЙНА ДІАГНОСТИКА МОТОРНОЇ АЛАЛІЇ ТА АФОНІЇ

Діагностичний критерій	Логопедичний висновок	
	МОТОРНА АЛАЛІЯ	АФОНІЯ
Невербальні вокалізації	наявні (збережена мелодика, присутні окремі звуконаслідування)	відсутні

Досить часто в період від одного до двох — двох із половиною років малюк, який уже може говорити, продовжує мовчати. Відсутність мовлення спостерігається як у дітей із **затримкою мовленнєвого розвитку** (ЗМР), так і в моторних алаліків (див. табл. 8).

Таблиця 8

ДИФЕРЕНЦІЙНА ДІАГНОСТИКА МОТОРНОЇ АЛАЛІЇ
ТА ЗАТРИМКИ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ

Діагностичні критерії	Логопедичний висновок	
	МОТОРНА АЛАЛІЯ	ЗМР
Характер порушення мовленнєвої діяльності	порушення структурно-функціональної складової	аналог дитячого мовлення на ранніх етапах його розвитку
Прогноз оволодіння мовленням	потреба довготривалого корекційного навчання	навіть поза спеціальним навчанням можливе повноцінне оволодіння мовленням

Повна чи часткова втрата мовлення внаслідок ураження кори домінантної півкулі в разі **афазії** досить схожа за своїми проявами на моторну алалію (див. табл. 9).

Таблиця 9

ДИФЕРЕНЦІЙНА ДІАГНОСТИКА МОТОРНОЇ АЛАЛІЇ ТА ДИТЯЧОЇ АФАЗІЇ

Діагностичні критерії	Логопедичний висновок	
	МОТОРНА АЛАЛІЯ	ДИТЯЧА АФАЗІЯ
Час дії патологічних факторів	пренатальний і ранній постнатальний (до трьох років) період	після трьох років
Недорозвиток мовлення	як системи	як підсистеми (вибіркові порушення)
Прогноз мовленнєвого розвитку	потреба тривалої цілеспрямованої корекції	можливий спонтанний розвиток

Іноді через відсутність мовлення моторні алаліки здаються **глухими** (див. табл. 10).

Таблиця 10

ДИФЕРЕНЦІЙНА ДІАГНОСТИКА МОТОРНОЇ АЛАЛІЇ ТА ГЛУХОТИ

Діагностичні критерії	Діагноз	
	МОТОРНА АЛАЛІЯ	ГЛУХОТА
Слухова функція	збережена	порушена
Невербальні вокалізації	наявні	відсутні
Елементарне звукове мовлення (словакорені, псевдослова, звуконаслідування)	наявне	відсутнє
Просодика	збережена	порушена

Труднощі звуковимови в разі моторної алалії деякі практички пояснюють анатомічними дефектами мовнорухового апарату, які, наприклад, спостерігаються в дітей із **артикуляторно-фонетичною дислалією** (див. табл. 11).

Таблиця 11

ДИФЕРЕНЦІЙНА ДІАГНОСТИКА МОТОРНОЇ АЛАЛІЇ ТА ДИСЛАЛІЇ

Діагностичні критерії	Логопедичний висновок	
	МОТОРНА АЛАЛІЯ	ДИСЛАЛІЯ
Органічні ураження ЦНС	наявні	відсутні
Порушення мовленнєвої діяльності	системні	стосуються лише фонетичної складової
Вади звуковимови	непостійні, частіше фонематичні	постійні, фонетичні

Грубе порушення звуковимови, наявність численних аграматизмів роблять моторну алалію дещо схожою на **дизартрію** (див. табл. 12).

Таблиця 12

ДИФЕРЕНЦІЙНА ДІАГНОСТИКА МОТОРНОЇ АЛАЛІЇ ТА ДИЗАРТРІЇ

Діагностичні критерії		Логопедичний висновок		
		МОТОРНА АЛАЛІЯ	ДИЗАРТРІЯ	
МОВЛЕННЕВА ДІЯЛЬНІСТЬ	затримка мовленнєвого розвитку	часта	нечаста	
	мовленнєва активність	значно знижена	збережена чи дещо знижена	
	характер порушення	системний	фонетичної складової	
	загальна характеристика мовлення	змазаність відсутня	нечітке, змазане	
	іннервація мовнорухового апарату	збережена	порушена	
	голосова функція	відповідно до віку	глухість, гугнявість	
	Вади звуковимови	причина	порушення вибору та комбінування одиниць	порушення фонетичних (моторних) операцій
		характер	різноманітні (наприклад, і спотворення, і заміна того самого звука), за умов можливої правильної звуковимови	однотипні
		домінуючі порушення	заміна складних за артикуляцією звуків	спотворення звуків як простих, так і складних за артикуляцією
		особливості вимови залежно від позиції звука в слові	у складах збережена, у словах часто порушена	порушення як у складах, так і в словах
		пропуски	непостійні	постійні
		повторення, перестановки	часті	нечасті
Лексико-граматична складова		як імпресивні, так і експресивні аграматизми	експресивні аграматизми	

Повна чи часткова відсутність мовлення в моторних алаліків, яким уже виповнилося п'ять років, часто викликає підозру стосовно затримки психічного розвитку в дітей або наявності в них *розумової відсталості* (див. табл. 13).

Таблиця 13

ДИФЕРЕНЦІЙНА ДІАГНОСТИКА МОТОРНОЇ АЛАЛІЇ ТА РОЗУМОВОЇ ВІДСТАЛОСТІ

Діагностичні критерії	Діагноз	
	МОТОРНА АЛАЛІЯ	РОЗУМОВА ВІДСТАЛОСТЬ
Причина мовленнєвого порушення	парціальний розлад психічної діяльності у вигляді незасвоєння структурно-функціональних закономірностей мови за відносної збереженості невербальних функцій і операцій	патологія всієї пізнавальної діяльності
Розуміння мовлення	збережене, зокрема й сприймання синтаксичних конструкцій на позначення складних відношень між фактами дійсності	грубо порушене
Причиново-наслідкові зв'язки	встановлюються навіть за допомогою мовлення	відсутні взагалі або встановлюються лише на елементарному рівні
Рівень розвитку експресивного мовлення	значно нижчий за імпресивне	значно вищий порівняно з імпресивним

Низький інтерес моторних алаліків до спілкування, сором'язливість за потреби створити емоційні й вербальні контакти з оточуючими роблять їх схожими на дітей із *раннім аутизмом* (РДА) (див. табл. 14).

Сенсорну алалію Флоренська Ю. О. розглядала як сенсорно-акустичний синдром, адже порушення розуміння зверненого мовлення пов'язане насамперед із відсутністю стабільності у відтворенні почутих дитиною слів (так звана замикальна акупатія). С. І. Кайданова і Н. М. Трауготт наголошують на наявності в дітей із сенсорною алалією зниження слуху на тони саме високої частоти, своєрідне порушення тонального, тобто немовленневого, слуху, гіперакузії (надмірно підвищеної чутливості до немовленневих звуків). Саме тому сенсорну алалію часто плутають із *глухотою* (див. табл. 15).

ДИФЕРЕНЦІЙНА ДІАГНОСТИКА МОТОРНОЇ АЛАЛІЇ ТА РАНЬОГО ДИТЯЧОГО АУТИЗМУ

Діагностичні критерії	Діагноз	
	МОТОРНА АЛАЛІЯ	СИНДРОМ КАННЕРА, РДА
Центральний зір	норма	не використовується
Психопатологічні симптоми	відсутні	наявні
Рухові стереотипи		
Ведуча рука	часта амбідекстрія	часта ліворукість
Міміка, жести, пантоміма	збережені	відсутні
Емоції	адекватні	не зовсім адекватні, беземоційність
Контактність	збережена	відсутня
Пізнавальна активність	досить висока	низька чи відсутня
Реакції на звернене мовлення	збережені	відсутні
Експресивне мовлення	наявне або замінене міміко-жестикуляторним	одночасно наявні й лепетні, і складні правильно організовані синтаксичні конструкції
Порушення просодики	відсутнє	надмірне уповільнення темпу, скандована, римована вимова
Ехолалії	відсутні	наявні

ДИФЕРЕНЦІЙНА ДІАГНОСТИКА СЕНСОРНОЇ АЛАЛІЇ ТА ГЛУХОТИ

Діагностичні критерії	Діагноз	
	СЕНСОРНА АЛАЛІЯ	ГЛУХОТА
Голос	нормальний	приглушений, гугнявий
Слухова функція	нестабільно порушена	грубо порушена
Відмінність сприймання мовленнєвих і немовленнєвих звуків	краще сприймання немовленнєвих звуків, часта гіперакузія	відсутнє

Діагностичні критерії		Діагноз	
		СЕНСОРНА АЛАЛІЯ	ГЛУХОТА
Розуміння мовлення	загалом	нестійке навіть упродовж доби	
	добре знайомих або близьких людей	краще, ніж малознайомих	

Є. Ф. Соботович класифікувала сенсорну алалію залежно від рівня недостатньої сформованості в дітей фонематичного сприймання — з переважанням порушення сенсорного чи перцептивного його рівня. За умови, якщо в дитини порушується сенсорний рівень фонематичного сприймання, мовлення в неї практично повністю відсутнє, а коли перцептивний — наявні окремі лепетні слова чи навіть речення, які засвоєні на рівні імітації і часто вживаються у мовленні недоречно.

Основні діагностичні критерії щодо розмежування *моторної* та *сенсорної алалії* представлено в таблиці 16.

Таблиця 16

ДИФЕРЕНЦІЙНА ДІАГНОСТИКА МОТОРНОЇ ТА СЕНСОРНОЇ АЛАЛІЇ

Діагностичні критерії	Логопедичний висновок	
	МОТОРНА АЛАЛІЯ	СЕНСОРНА АЛАЛІЯ
Розуміння мовлення	відповідно до віку	низький рівень
Слухова увага	достатній рівень	порушена
Фонематичне сприймання	збережене	порушене
Ехолалії	відсутні	наявні, без розуміння повтореного

Отже, диференційна діагностика алалій із іншими порушеннями психофізичного розвитку — надзвичайно складна, проте необхідна складова логокорекційної роботи. Тільки вмючи визначити форму алалії, знаючи психологічні механізми, що лежать в її основі, особливості психофізичного, зокрема мовленнєвого, розвитку алаліків, учитель-логопед може планувати та повною мірою реалізовувати всі напрями корекційно-розвивальної роботи.

◆ 4. Розмежування дислалії та мінімальних проявів дизартрії

Формування мовленнєвої компетентності, зокрема правильної звуковимови, є однією з найважливіших складових гармонійного розвитку дитячої особистості. Найчастіше в дошкільників зустрічається недостатня сформованість фонетичної компетентності. Практика логопедичної роботи свідчить, що доволі часто в дітей спостерігають такі вади звуковимовної складової мовлення, які за своїми зовнішніми проявами нагадують дислалію, проте мають більш тривалу і складну динаміку подолання. Щоб логокорекція була найбільш ефективною, педагогу потрібно чітко розмежовувати мовленнєві порушення, а для цього слід знати визначення логопедичних висновків та симптоматику кожного з них, уміти виокремити показові критерії оцінки.

Якщо в переважній більшості дітей звуковимова до 4–5 років досягає мовної норми, то в деякого з них через індивідуальні, соціальні й патологічні особливості розвитку недосконалість звуковимови не зникає, а набуває характеру стійкого дефекту у формі дислалії. Дислалія (від грецьк. *dis* — частковий розлад, *lalio* — говорити) — порушення звуковимови за умов нормального слуху та збереженої іннервації мовленнєвого апарату [4, с. 134]. Дислалію характеризує наявність вибіркового порушень у фонемному оформленні звуковимовної складової мовлення за нормального функціонування всіх інших операцій висловлювання (О. М. Гопіченко, М. Зеєман, М. А. Савченко, М. Ф. Фомічова та ін.).

Часто на фоні органічного ураження центральної нервової системи в результаті впливу різних несприятливих факторів на мозок дитини у внутрішньоутробному та/чи ранньому періоді розвитку виникають такі порушення артикуляції та фонації, які утруднюють формування членороздільного зв'язного мовлення, а в подальшому можуть призвести до виникнення вторинних нашарувань, що ще більше ускладнить структуру мовленнєвого дефекту. За таких умов виникають розлади артикуляції звуків, порушення голосоутворення, зміни темпу, ритму та інтонації мовлення, що можна назвати дизартрією.

Дизартрія (від грецьк. *dis* — частковий розлад, *arthroo* — розмежування) — порушення звуковимовної складової мовлення, що обумовлене недостатністю іннервації мовленнєвого апарату [4, с. 130]. За дизартрії облігатно (від італ. *obligato* — обо-

в'язковий) спотворюється реалізація рухової програми внаслідок несформованості операцій зовнішнього оформлення висловлювань: голосових, темпо-ритмічних, артикуляційно-фонетичних і просодичних порушень, складність яких обумовлена характером і ступенем ураження ЦНС (О. Ф. Архіпова, Л. В. Мелехова, М. Палмер та ін.). Найлегші з дизартричних проявів називають стертими.

Уперше термін «стерта дизартрія» був запропонований 1969 року О. О. Токаревою, яка розглядала зазначене мовленнєве порушення як легкий (тобто стертий) прояв псевдобульбарної дизартрії у вигляді нечіткості артикуляції під час мовлення. Останнім часом у сучасних логопедичних дослідженнях усе частіше фігурує поняття не «стерта дизартрія», а «мінімальні прояви дизартрії», що, крім стійких порушень звуковимови, загалом характеризуються також темпо-ритмічною дезорганізацією усного мовлення (Л. І. Белякова, Н. М. Волоскова, Т. Ю. Мойсеєнко, О. Г. Приходько, Л. Ф. Сербіна та ін.).

Проблеми диференційної діагностики стертих форм дизартрії висвітлювалися в дослідженнях Л. В. Лопатіної, І. І. Панченко, М. А. Поваляєвої, Н. В. Серебрякової, Є. Ф. Соботович, О. Ф. Чернопольської та ін. [7]. З метою виявлення мінімальних проявів дизартрії використовують *функціональні проби* (М. Б. Ейдінова, О. М. Мастюкова, О. В. Правдіна та ін.), у першій з яких дитину просять відкрити рот, висунути язик уперед і утримувати його нерухомо по середній лінії, одночасно слідкуючи очима за предметом, який учитель-логопед переміщує зі сторони в сторону. Результати проби свідчать про дизартрію, коли в момент руху очей спостерігається деяке відхилення язика у сторону переміщення предмета.

Друга функціональна проба передбачає виконання дитиною артикуляційних вправ, під час якого руки вчителя-логопеда знаходяться на шиї дитини. Дизартричними проявами є закидання дитиною голови чи напруження шийної мускулатури під час виконання нею найбільш тонких диференційованих рухів язиком.

З метою полегшення відмежування дислалії від мінімальних проявів дизартрії нами у вигляді порівняльної таблиці (див. табл. 17) були виділені та коротко охарактеризовані основні діагностичні критерії зазначених мовленнєвих порушень.

ДИФЕРЕНЦІЙНА ДІАГНОСТИКА ДИСЛАЛІЇ ТА МІНІМАЛЬНИХ ПРОЯВІВ ДИЗАРТРІЇ

Діагностичні критерії		Логопедичний висновок	
		ДИСЛАЛІЯ	СТЕРТА ФОРМА ДИЗАРТРІЇ
Анамнестичні дані	вагітність і пологи	у нормі	ускладнені
	крик	дзвінкий, тривалий	часто глухий, короткий, із обмеженим інтонуванням
	органічне ураження ЦНС	відсутнє	наявне у вигляді вогнищевої мікросимптоматики
	неврологічна симптоматика	відсутня	наявна у вигляді асиметрії обличчя, органів мовнорухового апарату, зокрема язика та м'якого піднебіння, згладженості носо-губних складок; незначні девіації язика, різне розкриття очних щілин; унаслідок парезу губ рот у спокої напіввідкритий
	м'язовий тонус	зміна тонусу відсутня	змінений за паретичним типом зі значною вираженістю як в артикуляційній і мімічній мускулатурі, так і в мускулатурі рук
	салівація	ковтання слини автоматизується у процесі розвитку мовлення	під час мовлення слина накопичується у роті та витікає з його куточків; утруднена автоматизація ковтання слини
	вегетативні порушення	часті, у вигляді гіпергідрозу (підвищеного потовиділення) шкіри долонь і стоп, червоного дермографізму шкіри, симптому Хвостека	яскрава вираженість у вигляді значного гіпергідрозу кінцівок, зміна їх кольору та температури
	ранній мовленнєвий розвиток	гуління, лепет	недостатньо інтоновані
затримка мовленнєвого розвитку		відсутня	наявна: перші слова з'являються у 1,5–2 р., фразове мовлення — у 2–3 р.

Діагностичні критерії		Логопедичний висновок	
		ДИСЛАЛІЯ	СТЕРТА ФОРМА ДИЗАРТРІЇ
Ручова сфера	загальна характеристика	у нормі; висока пластичність і координованість	дещо уповільнений темп розвитку; точність рухів знижена, недостатнє відчуття ритму; статична та динамічна диспраксія
	динамічний праксис	збережений	порушений; уповільнене переключення з одного руху на інший
	загальна моторика	без патології, сухожилльні рефлекси рівномірні	яскраво виражена незграбність
	артикуляційні рухи	можуть бути збереженими чи утрудненими внаслідок органічних дефектів периферичного мовленнєвого апарату	неточні; язик постійно хаотично рухається, ніби не може знайти потрібного положення, часта зміна його конфігурації, труднощі утримання артикуляційної пози, девіації язика; корінь язика напружений, кінчик виражений недостатньо; якщо рот відкривається, язик неспокійний, злегка відтягується назад, під час руху язик стає довгим і вузьким, іноді буває в'ялим і неповоротким; обмеження обсягу найбільш тонких і диференційованих рухів; спостерігається патологія реципрокної іннервації (наприклад, за дещо підвищеного тону м'язів кореня язика може відбуватися однібічне зниження тону його бічної сторони чи кінчика)
	синкінезії	відсутні	наявні — рух нижньої щелепи водночас із підйомом язика вгору, рух пальців одночасно з рухами язика
Тривалість вироблення та стійкість гігієнічних навичок		швидка і стійка	повільна і нестабільна

Діагностичні критерії		Логопедичний висновок		
		ДИСЛАЛІЯ	СТЕРТА ФОРМА ДИЗАРТРІЇ	
Розлади сну		відсутні	досить часті	
Емоційна сфера		стабільна	нестабільна	
Пізнавальна сфера	пізнавальна активність	достатня	низька; труднощі переключення з одного виду діяльності на інший	
	увага різних модальностей	у нормі	нестійка	
	оптико-просторовий гнозис		неточний; труднощі орієнтування в схемі тіла	
	сформованість сенсорних еталонів		недостатня; труднощі у визначенні та називанні кольорів і відтінків, розміру і форми предметів	
Мовленнєва діяльність	найбільш ушкоджена ланка	звуковимова	звуковимова, просодика	
	мовленнєва активність	підвищена	знижена	
	комунікабельність	легка	утруднена	
	дихальна функція	у нормі	дихання поверхнєве, ключичне, аритмічне; затримка в розвитку мовленнєвого дихання; додаткові вдихи під час промовляння фраз (речень)	
	просодична складова	голос	дзвінкий, багатомодульований, чистий	глухий, слабкий, здавлений, затухаючий, переривчастий, нерідко з назапізованим відтінком; компенсаторне напруження м'язів глотки та шиї під час гучного мовлення
		темп мовлення	відповідає віковій нормі	часто прискорений, рідше — уповільнений
		ритм	у нормі	деяка аритмія у зв'язних висловлюваннях
		дикція	чітка	нечіткість мовлення
		інтонація	відповідає віку	дещо збіднена

Діагностичні критерії		Логопедичний висновок		
		ДИСЛАЛІЯ	СТЕРТА ФОРМА ДИЗАРТРІЇ	
Мовленнєва діяльність	паузація	у нормі	необґрунтована у зв'язку з недостатнім володінням мовленнєвим диханням; відсутні паузи між фразами	
	порушення звуковимови	голосних	не спостерігається	наявне
		приголосних	окремих або однієї (кількох) групи	як простих, так і складних за артикуляцією; спотворення какумінальних (утворюваних піднятим та/або злегка загнутим кінчиком язика) звуків; розпад африкат на окремі складові; оглушення внаслідок утрудненого утворення динамічного стереотипу; значна кількість бокових і міжзубних варіантів унаслідок асиметричної іннервації язика
	автоматизація звуків	швидко	утруднена, тривала; виправлений автоматизований ізольований звук усе одно залишається порушеним під час зв'язного мовлення	
	слуховий контроль	достатньо сформований	не помічаються помилки у власному мовленні	
	складова структура	можливі поодинокі помилки у словах складної складової структури	часто формується із затримкою; помилки в послідовності вимови складів у словах	
	порушення лексикограматичної складової	не спостерігається	наявні; утруднений вибір потрібного слова, уведення лексичної одиниці в систему синтагматичних зв'язків і парадигматичних відношень унаслідок порушення мовленнєвих кінестезій; складність формування загальної схеми висловлювання, специфічні труднощі у виділенні суттєвих і гальмуванні другорядних зв'язків через	

Діагностичні критерії	Логопедичний висновок	
	ДИСЛАЛІЯ	СТЕРТА ФОРМА ДИЗАРТРІЇ
		порушення мозкової діяльності; параалалічна симптоматика
Критичність до власного дефекту	наявна	відсутня, байдуже ставлення
Динаміка виправлення в ході логокорекційних ігор-занять	швидка та легка	тривала та складна внаслідок резистентності (стійкості) порушення звуковимови

Варто пам'ятати: якщо логокорекція дислалій відбувається досить швидко та потребує від учителя-логопеда лише формування в дітей умінь і навичок правильного відтворення звуків, то стерта дизартрія, незважаючи на уявну парціальність порушення звуковимовної складової мовлення, є досить складним видом дизонтогенезу мовленнєвої діяльності. Дошкільники з мінімальними проявами дизартрії потребують цілеспрямованої та довготривалої логокорекційної роботи з формування фонетичної та лексико-граматичної складових мовлення.

Отже, диференційна діагностика дислалії та мінімальних проявів дизартрії є важливою складовою комплексної логопедичної роботи, що дозволяє виявити структуру і ступінь фонетико-фонематичного порушення, зіставляючи його з рівнем недостатньої сформованості артикуляційної та загальної моторики, загальним психічним і мовленнєвим розвитком дитини.

◆ 5. Диференційна діагностика заїкання

Заїкання було і залишається гострою, проте, на жаль, ще й досі не вирішеною проблемою, що цікавить спеціалістів різних галузей наукового знання: учителів-логопедів, невропатологів, психолінгвістів, практичних психологів та ін. Останнім часом значно зросла кількість дітей, які мають порушення темпоритмічної організації мовлення, обумовлене судомним станом м'язів мовленнєвого апарату.

Швидкий темп життя, погіршення екологічної ситуації, стресогенні фактори, вплив численних негативних чинників у період

пренатального, натального та постнатального розвитку дітей послаблюють центральну нервову систему дошкільників, що провокує виникнення заїкання. Виділення двох клінічних форм цього **психомовленнєвого**²⁷ порушення — неврозоподібної (спричиненої органічним ураженням центральної нервової системи) та невротичної (обумовленої впливом психотравмувальних факторів) — дозволило найповніше оцінити не лише стан мовленнєвої діяльності, а й охарактеризувати особливості особистості заїкуватих (К.-П. Беккер, Л. І. Белякова, О. О. Дьякова, В. М. Шкловський, Р. А. Юрова) [1, 2]. Перед учителем-логопедом постає досить складне завдання — зрозуміти цілісну клінічну та психологопедагогічну картину зазначеного мовленнєвого порушення.

З метою полегшення диференційної діагностики заїкання нами у вигляді порівняльної таблиці (*див. табл. 18*) були виділені та коротко охарактеризовані діагностичні критерії розмежування невротичної та неврозоподібної форм.

Таблиця 18

ДИФЕРЕНЦІЙНА ДІАГНОСТИКА НЕВРОТИЧНОЇ ТА НЕВРОЗОПОДІБНОЇ ФОРМ ЗАЇКАННЯ

Діагностичні критерії		Логопедичний висновок		
		ЗАЇКАННЯ		
		невротичне	неврозоподібне	
Виникнення	Строки	2–6 р.	3–4 р.	
	Умови	біологічні	на фоні розвинутого фразового мовлення внаслідок переляку, хронічної психічної травматизації	без видимих зовнішніх причин
		психологічні		
		соціальні		
характер	гостро	поступово		

²⁷ Авторський термін.

Діагностичні критерії		Логопедичний висновок	
		ЗАЙКАННЯ	
		невротичне	неврозоподібне
Анамnestичні дані	патологія внутрішньо- утробного розвитку та пологів	відсутня	наявна
	органічне ураження центральної нервової системи	відсутнє	наявне, резидуального ха- рактеру; залишкові яви- ща ураження моторних систем мозку
	характер мовленнєво- го розвитку	ранній; фразове мовлен- ня наявне до появи пору- шення	затриманий; виникнен- ня порушення збігається з появою фразового мов- лення
	мовленнєва патологія у близьких родичів	нечаста	часта
	ранній психомоторний розвиток	прискорений	із затримкою
Параклінічні обстеження	рентгенограма	найчастіше без особли- востей	субкомпенсована гідроен- цефалопатія
	електроенцефалограма	як у популяції	органічні зміни, часта на- явність судомної готов- ності
	стан ЛОР-органів		часті захворювання
Рухова сфера	загальна характери- стика	без особливостей	рухова незграбність, ску- тість, млявість міміки, одноманітність рухів; най- більше страждає динаміч- ний праксис
	ліворукість	як у популяції	часта
Навички самообслуговування		без помітних відставань	із затримкою

Діагностичні критерії		Логопедичний висновок	
		ЗАЇКАННЯ	
		невротичне	неврозоподібне
Емоційно-вольова сфера	характерологічні особливості	підвищена тривожність, вразливість, колювання настрою, плаксивість; страхи; невротичний енурез	непосидючість, неслухняність, неухважність, агресивність
	посилена фіксація на мовленні	типова	відсутня
	логофобія (страх мовлення)	наявна	немає; заїкання зростає внаслідок психомоторного збудження
Інтелектуальний розвиток		не страждає	може бути знижений
Протікання заїкання		хвилеподібне	досить постійне, з періодами погіршення
Супутні рухи		часті, мають мінливий характер	дуже часті, стереотипні
Симптом Фрешельса (роздування крил носа)		постійний	періодичний
Мовленнєва діяльність	загальна характеристика	незрілість артикуляторних механізмів сполучається з випередженням у розвитку лексичної та граматичної складових	обмежена рухливість артикуляційного апарату, гіперсаливація, порушення мовленнєвого дихання, відставання в розвитку лексичної та граматичної складових; діапазон мовленнєвих порушень коливається від ФФНМ до ЗНМ (III рівень мовленнєвого розвитку)
	звуковимова	без особливостей	часта дислалія, іноді дизартрія

Діагностичні критерії		Логопедичний висновок	
		ЗАЇКАННЯ	
		невротичне	неврозоподібне
Мовленнєва діяльність	фіксація на «важких» звуках	яскраво виражена	виражена неяскраво
	локалізація судом	у дихальному та/чи голосовому апараті	в артикуляційному апараті
	темп мовлення	може бути різним	тахіталія
	ітерації	дуже часті	часті
	виразність мовлення	може бути різною	низька, приглушеність
	емболофразія	часта	постійна
	мовленнєва активність	різко знижена	як правило, підвищена
	мутизм	частий — тривалістю від 1–2 хв до 1 доби після гострої психотравми	відсутній
	можливість плавного мовлення	за умов емоційного комфорту, наодинці, через відволікання активної уваги від процесу говоріння	за умов привертання уваги до процесу говоріння, залучення особистого контролю за мовленням
Чинники впливу	значне мовленнєве навантаження	різко погіршує мовлення	посилює заїкання
	раптова зміна ситуації, адаптація в новому колективі	різко погіршує мовлення, погано переноситься	не має великого значення
	фізична ослабленість	суттєво не погіршують мовлення	посилюють заїкання
	соматичні захворювання		
	емоційно-вольова незрілість		
Динаміка протікання	рецидивне	прогресивне	
Цілеспрямованість у подоланні мовленнєвих порушень	зазвичай висока	різко знижена	

Варто пам'ятати, що заїкання як самостійне мовленнєве порушення, що виникає в дітей у дошкільному віці, значно відрізняється від так званого «вторинного» заїкання, що спостерігаємо в разі різноманітних захворювань головного мозку органічного ґенезу чи ряду нервово-психічних розладів. Саме тому вчасно та якісно проведена диференційна діагностика дозволяє вчителю-логопеду поряд із лікарями (невропатологом і психотерапевтом) розробити план комплексної і ефективної медикаментозної, психотерапевтичної та логокорекційної роботи.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Белякова Л. И.* Заикание / Л. И. Белякова, Е. А. Дьякова. — М. : В. Секачев, 1998. — 304 с. : ил.
2. *Заикание* / под ред. Н. А. Власовой, К.-П. Беккера. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : Медицина, 1983. — 256 с. : ил.
3. *Международный классификатор болезней. Электронная версия [Электронный ресурс]* // Режим доступа к изд. : <http://www.mkb10.ru/>
4. *Понятийно-терминологический словарь логопеда [текст]* / под ред. В. И. Селиверстова. — М. : Гуманит. изд. центр «Владос», 1997. — 400 с.
5. *Рибцун Ю. В.* Дифференциальная диагностика когнитивного развития детей четвертого года жизни с общим недоразвитием речи / Ю. В. Рибцун // *Личность в едином образовательном пространстве: организация, содержание и технологии освоения: коллективная монография* / науч. ред. К. Л. Крутий, А. И. Павленко, В. В. Пашков. — Запорожье : ООО «Липс ЛТД», 2011. — С. 404–423.
6. *Рибцун Ю. В.* Характеристика фонетико-фонематичної складової мовлення дітей п'ятого року життя із ФФНМ / Ю. В. Рибцун // *Український логопедичний вісник: зб. наук. пр.* — К. : Актуальна освіта. — Вип. 2. — 2011. — С. 36–53.
7. *Соботович Е. Ф.* Проявление стертых дизартрий и методы их диагностики / Е. Ф. Соботович, А. Ф. Чернопольская // *Хрестоматия по логопедии [извлечения и тексты]: [учебн. пособие]* / под ред. Л. С. Волковой, В. И. Селиверстова. — М. : Гуманит. изд. центр «Владос», 1997. — в 2 тт. Т. I. — С. 208–213.
8. *Соботович Е. Ф.* Речевое недоразвитие у детей и пути его коррекции (дети с нарушением интеллекта и моторной алалией): учеб. пособие / Е. Ф. Соботович. — М. : Классикс-Стиль, 2003. — 160 с.
9. <http://www.logoped.in.ua/>

Корекційно-розвивальна робота в логопедичній групі дошкільного навчального закладу. Змістові аспекти

Дошкільна освіта — важлива складова всебічного розвитку дитини, її навчання та виховання, базис національної системи освіти загалом. Потребами сьогодення продиктовано необхідність оновлення програмно-методичного забезпечення спеціальної дошкільної освіти.

◆ 1. Організація роботи вчителя-логопеда дошкільного навчального закладу

Організація роботи вчителя-логопеда у спеціальному ДНЗ компенсуючого типу потребує творчого комплексного підходу. Згідно зі спільним наказом Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України № 240/165 від 27.03.2006 р. про «Порядок комплектування дошкільних навчальних закладів (груп) компенсуючого типу» [8] **прийом дошкільників** здійснюється керівником закладу впродовж календарного року на підставі таких документів:

- ❖ заяви батьків або осіб, які їх замінюють;
- ❖ свідоцтва про народження дитини;
- ❖ направлення місцевого органу управління освітою;
- ❖ висновку психолого-медико-педагогічної консультації (ПМПК);
- ❖ медичної довідки про стан здоров'я дитини й епідеміологічне оточення із зазначенням проведених щеплень;
- ❖ бажаний висновок сурдолога.

Комплектацію груп здійснюють відповідно до паспортного віку дітей [11]:

у групах для дітей із ЗНМ:

- ❖ *молодша група* — 3–4 роки (перший рік навчання);
- ❖ *середня група* — 4–5 років (перший, другий рік навчання);
- ❖ *старша група* — 5–6 років (перший–третій рік навчання);

у групах для дітей із ФФНМ:

- ❖ середня група — 4–5 років (перший рік навчання);
- ❖ старша група — 5–6 років (перший–другий рік навчання);

у групах для дітей із заїканням:

- ❖ молодша група — 3–4 роки (перший рік навчання);
- ❖ середня група — 4–5 років (перший–другий рік навчання);
- ❖ старша група — 5–6 років (перший–третій рік навчання).

Наповнюваність логопедичних груп складає:

- ❖ для дітей із ЗНМ — 8–10 осіб;
- ❖ для дошкільників із ФФНМ — 12 осіб;
- ❖ для дітей із заїканням — 10 осіб.

Варто зазначити, що відповідно до пункту 52 Інструкції про порядок обчислення заробітної плати працівників освіти, затвердженої наказом Міністерства освіти України № 102 від 15 квітня 1993 р., керівники закладів освіти мають право в межах фонду заробітної плати встановлювати доплату за перевищення планової наповнюваності груп вихователям, учителям-логопедам (учителям-дефектологам), музичним керівникам, інструкторам із фізичної культури, помічникам вихователів і санітаркам-няням дошкільних навчальних закладів. Доплату проводять за фактичну кількість дітей, що відвідували групи понад встановлену норму наповнюваності за минулий місяць, виходячи зі ставки заробітної плати (посадового окладу) відповідного працівника.

Тривалість перебування дошкільників у спеціальному ДНЗ компенсуючого типу для дітей із ПМ встановлює ПМПК залежно від мети: вивчення (діти із ЗНМ) чи проведення цілеспрямованої корекційно-розвивальної роботи (діти із ЗНМ, ФФНМ, заїканням) — строком на один-два роки.

У перші два тижні вересня вчитель-логопед здійснює **діагностичку стану сформованості мовленнєвих та немовленнєвих процесів** у дітей, заповнює мовленнєву картку (див. розділ II).

Навчання дошкільників логопедичної групи можна умовно розділити на **три періоди**:

I період — вересень, жовтень, листопад;

II період — грудень, січень, лютий;

III період — березень, квітень, травень (червень²⁸).

²⁸ Відповідно до завантаженості вчителя-логопеда та наповнюваності груп.

Основною формою роботи в дошкільному навчальному закладі є заняття. Чинними програмами розвитку, виховання і навчання дітей дошкільного віку [2, 3, 15] одним із пріоритетних завдань передбачено формування мовленнєвої компетентності як основи соціалізації, цілісного всебічного гармонійного розвитку дошкільника.

Виходячи з того, що провідною діяльністю дитини-дошкільника є гра, нами започатковано термін *«ігри-заняття»*, адже весь освітньо-виховний процес має відбуватися на основі ігрової діяльності з одночасним здійсненням корекційно-розвивального і навчально-пізнавального впливу. У логопедичній групі з метою досягнення найбільш ефективних результатів корекційно-розвивальної роботи ігри-заняття з формування мовленнєвої компетентності доцільно будувати з урахуванням позицій психолінгвістичного (див. розділ I) та діяльнісного підходів.

На сучасному етапі розвитку науки існують численні підходи до структурного аналізу діяльності, визначають різні його аспекти та виокремлюють розбіжну кількість структурних елементів (В. В. Давидов, В. П. Зінченко, О. О. Конопкін, О. М. Леонтьєв, С. Л. Рубінштейн, В. Д. Шадріков, Г. П. Щедровицький та ін.). Так, зокрема Г. П. Щедровицький [18, 19], аналізуючи мисленнєву діяльність, використовує таку семикомпонентну структуру: мета → завдання → вихідний матеріал → засоби → метод → процедура → продукт.

Проаналізуємо і розглянемо специфіку організації та проведення ігор-занять у спеціальному ДНЗ компенсуючого типу для дітей із ПМ, підпорядковуючи їх зазначеній структурі:

1. *Мета* всього освітнього процесу в ДНЗ — психомовленнєвий і загальний усебічний розвиток дошкільників, що реалізується на окремих іграх-заняттях у логопедичній групі такими цілями: «корекція — розвиток — навчання — виховання».
2. *Завданнями* кожної гри-заняття є стимулювання пізнавальної та мовленнєвої активності, створення мотиваційної основи для засвоєння знань, а також доступний виклад змісту матеріалу програми.
3. *Вихідним матеріалом* виступає наявний у кожної дитини обсяг знань, умінь, навичок, від якого слід відштовхуватися з метою досягнення подальшого психофізичного розвитку та особистісного зростання дошкільника.

4. *Засоби*, що їх використовують під час проведення ігор-занять у спеціальному ДНЗ компенсуючого типу, є найрізноманітнішими і охоплюють як окремі предмети (іграшки, спеціальні логопедичні іграшки [6], реальні об'єкти, муляжі, площинно-демонстраційна наочність, технічні засоби навчання тощо), так і комунікативну діяльність (вплив словом, художня література, організація спілкування дітей у різних видах діяльності тощо).
5. *Методи*, які застосовують під час ігор-занять у логопедичній групі, аналогічні тим, які використовують у ДНЗ, і є переважно методами організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності (за Ю. К. Бабанським [1]) та включають: наочні (спостереження, екскурсії, розгляд, перегляд тощо), словесні (читання, розповідання, заучування, переказ, бесіда, пояснення тощо) і практичні (ігри, вправи, моделювання тощо) методи.
6. *Процедура* — це власне сам процес здійснення навчально-пізнавальної діяльності, продуманий, структурований і побудований в ігровій формі (мотиваційний компонент), що може включати пригадування знайомого матеріалу (мнестичні процеси й операції, пізнавальний і мовленнєвий компоненти), вивчення нового (пізнавальний, мовленнєвий, операційно-дійовий компоненти), розв'язання проблемно-пошукових ситуацій (пошукова домінанта, процесуальний компонент), контроль за своїм мовленням і мовленням товаришів (емоційно-оцінний компонент).
7. *Продукт діяльності* може бути прямим і опосередкованим. Зокрема, прямим продуктом діяльності можуть виступати як матеріальні об'єкти — рукотворні вироби внаслідок виконання роботи (малюнки, ліпні вироби, роботи з аплікації, будівлі тощо), так і нематеріальні — емоційні стани, враження чи почуття (отримане задоволення від почутої музики, розглянутих картин, виконаної роботи тощо), а опосередкованим продуктом при цьому є досягнення загальної мети освітнього процесу.

Психомовленнєвий розвиток дошкільників поєднує всі ігри-заняття, кожна з яких вирішує свої специфічні корекційно-розвивальні та навчально-виховні завдання (*див. рис. 5*).

І вчитель-логопед, і вихователі проводять ігри-заняття з формування мовленнєвої діяльності, які мають єдину корекційно-

розвивальну спрямованість, проте вирішують різні навчально-виховні завдання. На схемі не зазначено корекційно-розвивальних ігор-занять практичного психолога, бо їх проводять із дітьми переважно індивідуально, насамперед на прохання батьків чи запити вихователів (за згодою сім'ї або осіб, які її замінюють).

Плануючи розклад ігор-занять, педагогу логопедичної групи доцільно:

- ❖ об'єднувати їх таким чином, щоб за своїм характером вони не були одноманітними;
- ❖ здійснювати рівномірний розподіл корекційно-розвивального навантаження впродовж дня, тижня, року;
- ❖ на початку та наприкінці тижня віддавати перевагу іграм-заняттям, легшим за своїм змістовим наповненням і складністю програмового матеріалу;
- ❖ урахувати час канікул, коли діти можуть відвідувати ДНЗ, проте замість ігор-занять проводяться різні види свят, ігор, збільшується тривалість прогулянок.

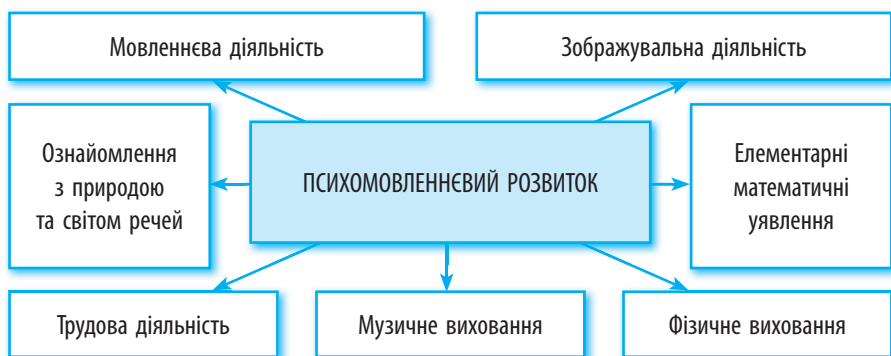

Рис. 5. Взаємозв'язок усіх видів ігор-занять у спеціальному ДНЗ компенсуючого типу

Розглянемо, які саме ігри-заняття проводять педагоги (учитель-логопед, вихователі, інструктор із фізичного виховання, музичний керівник, практичний психолог) спеціального ДНЗ компенсуючого типу для дітей із ПМ.

Учитель-логопед проводить:

- ❖ *фронтальні ігри-заняття* — з усіма дошкільниками групи;
- ❖ *підгрупові ігри-заняття* — з 4–6 особами (залежно від логопедичного висновку та наповнюваності групи);
- ❖ *індивідуальні ігри-заняття* — з однією дитиною.

Вихователь логопедичної групи проводить:

- ❖ *фронтальні ігри-заняття* — підсумкові, узагальнювальні, на закріплення сформованих знань, набутих умінь і навичок;
- ❖ *підгрупові ігри-заняття*, які узгоджуються з розкладом учителя-логопеда;
- ❖ *індивідуальні ігри-заняття*, що здійснюються за книгою взаємозв'язку вчителя-логопеда з вихователями групи у другій половині дня.

Вихователь організує та проводить наступні види ігор-занять:

- ❖ з розвитку мовленнєвої діяльності («*Логопедична мозаїка*»);
- ❖ з удосконалення навичок зображувальної діяльності («*У мене ножиці слухняні*» — аплікація, «*Люблять пальчики ліпити*» — ліплення, «*Світ барвистої веселки*» — малювання²⁹);
- ❖ з удосконалення навичок трудової діяльності («*У мене руки працювати*»);
- ❖ з формування елементарних математичних уявлень («*Число, форма, простір, час*»);
- ❖ з ознайомлення з природою та світом речей («*Люби і знай свій рідний край*»).

Інструктор із фізичного виховання у спеціально обладнаному приміщенні (спортивній залі) фронтально проводить відповідні ігри-заняття («*Спритні, дужі та сміливі*»), що мають на меті:

- ❖ удосконалення моторики;
- ❖ формування різноманітних рухових навичок;
- ❖ розвиток зорово-рухової та слухо-рухової координації;
- ❖ формування вміння узгоджувати рухи зі словом.

Залежно від стану здоров'я, психофізичних особливостей вихованців планують також індивідуальну роботу за складеним розкладом.

Музичний керівник у спеціально обладнаному приміщенні (музичній залі) проводить індивідуальні, вокальні та хорові ігри-заняття з музичного виховання («*Веселі дзвіночки*»), кожне з яких вирішує свої специфічні завдання:

- ❖ *слухання музики* сприяє розвитку музично-ритмічної діяльності, слухового сприймання, уваги, пам'яті;

²⁹ Варто відмітити, що в деяких ДНЗ виділено окрему ставку для педагога з викладання зображувальної діяльності.

- ❖ *спів* спонукає до оволодіння правильною звуковимовою, розвиває слухо-мовленнєву увагу;
- ❖ *музично-ритмічні рухи та танці* сприяють виробленню слухорухової координації;
- ❖ *гра на музичних інструментах* розвиває тембровий і мелодичний слух, почуття музичного ритму.

Практичний психолог у спеціально обладнаному кабінеті проводить відповідні ігри-заняття («*Перлинки знань, любові і добра*»), що передбачають:

- ❖ *діагностику* психофізичного розвитку дошкільників;
- ❖ *корекцію* відхилень у психофізичному та індивідуальному розвитку і поведінці дітей;
- ❖ *реабілітаційну роботу* з тими дошкільниками, які переживають психотравмувальну ситуацію (перенесли тяжкі хвороби, стреси, розлучення батьків, зміну місця проживання, зазнали насильства тощо), з метою адаптації до умов навчання і життєдіяльності.

Розрізняють наступні види логопедичних ігор-занять:

- ❖ **фронтальні ігри-заняття** — проводять з усіма дошкільниками групи. Такий вид ігор-занять проводять у старшій групі для дітей із ЗНМ 1 раз на тиждень упродовж 30 хв;
- ❖ **підгрупові ігри-заняття** — проводять одночасно з 3–4 (5–6) особами за розкладом, складеним учителем-логопедом з урахуванням музичних, фізкультурних та ігор-занять вихователів. Учитель-логопед може проводити ігри-заняття, розподіляючи дітей на дві-три підгрупи. У цей час з іншими дітьми групи перебуває помічник вихователя (згідно з посадовими обов'язками).

Тривалість підгрупових ігор-занять складає³⁰:

у групах для дітей із ЗНМ:

- ❖ *молодшій* — 10–15 хв 2 рази на тиждень;
- ❖ *середній* — 15–20 хв 2 рази на тиждень;
- ❖ *старшій* — 25–30 хв 3 рази на тиждень;

у групах для дітей із ФФНМ:

- ❖ *середній* — 20–25 хв 2 рази на тиждень;
- ❖ *старшій* — 25–30 хв 3 рази на тиждень;

³⁰ Кількість підгрупових ігор-занять залежить від періоду навчання, віку та рівня мовленнєвого розвитку дітей.

у групах для дітей із заїканням:

- ❖ молодшій — 10–15 хв 2 рази на тиждень;
- ❖ середній — 15–20 хв 3 рази на тиждень;
- ❖ старшій — 20–25 хв 3 рази на тиждень.

Підгрупи комплектують як за рівнем мовленнєвого, так і за ступенем розумового розвитку, залежно від завдань різних етапів навчання. Склад підгруп протягом року може змінюватися (перекомплектовуватися) залежно від конкретних завдань, мети того чи іншого періоду навчання та індивідуальної успішності кожної дитини.

У всіх вікових групах під час фронтальних чи підгрупових ігор-занять доцільно проводити **фізхвилинки** тривалістю 1,5–2 хв.

Індивідуальні ігри-заняття проводять індивідуально з кожною дитиною групи 5 разів на тиждень. Їх тривалість не повинна перевищувати 10–15 хв. Особливо на початкових етапах роботи вчителю-логопеду корисно замінювати індивідуальні ігри-заняття живим спілкуванням з дітьми, брати участь в організації та проведенні режимних моментів, прогулянок шляхом розучування рухливих ігор з мовленнєвими завданнями, що сприяє швидшому встановленню емоційного контакту з дошкільниками, налагодженню довірливих стосунків із кожною дитиною зокрема. На подальших етапах навчання індивідуальні ігри-заняття проводять згідно з метою корекційно-розвивальної роботи відповідно до логопедичного висновку та конкретних корекційних завдань для тієї чи іншої дитини.

Пропонуємо **орієнтовну схему аналізу логопедичної гри-заняття**, у якій у вигляді таблиці окремими блоками виділені показники відповідності якості її проведення (див. табл. 19).

Таблиця 19

ОРІЄНТОВНА СХЕМА АНАЛІЗУ ЛОГОПЕДИЧНОЇ ГРИ-ЗАНЯТТЯ

ВІДОМОСТІ ПРО ВЧИТЕЛЯ-ЛОГОПЕДА	
Анкетні дані	прізвище, ім'я, по батькові вчителя-логопеда
	місце роботи (ДНЗ, група)
	кваліфікаційна категорія
	педагогічне звання
	стаж роботи

АНАЛІЗ ЛОГОПЕДИЧНОЇ ГРИ-ЗАНЯТТЯ	
БЛОКИ	ПОКАЗНИКИ ВІДПОВІДНОСТІ
Загально-дидактичний	вік дітей (рік життя)
	вид гри-заняття (фронтальна, підгрупова, індивідуальна)
	етап логопедичної роботи
	тема
	корекційно-розвивальні та навчально-виховні цілі
	місце в системі логокорекційної роботи
	зв'язок з іншими іграми-заняттями
Структурно-організаційний	логіка побудови гри-заняття, зміна видів діяльності
	основні етапи гри-заняття, їх взаємозв'язок
	тривалість кожного з етапів
	підготовка до гри-заняття (провітрювання, освітлення; добір наочного та мовленнєвого матеріалу, ТЗН)
	налагодження контакту з дітьми
	дидактичні вправи, багатоваріативні ігри з мовленнєвими завданнями
	дотримання зміни рухового режиму, наявність фізхвилинки(-ок)
	єдність ігрового сюжету
	самостійна робота дошкільників
	реалізація індивідуального підходу до дітей
підбиття підсумків кожного з етапів гри-заняття	
Змістовий	дотримання програмових вимог
	виклад матеріалу від простого до складного
	адекватність добору наочного (зовнішнє оформлення, відповідність віку та санітарно-гігієнічним вимогам) і мовленнєвого (якісна оцінка, відповідність віку) матеріалу, ефективність його використання
	урахування індивідуальних мовленнєвих можливостей і психофізичних особливостей вихованців

АНАЛІЗ ЛОГОПЕДИЧНОЇ ГРИ-ЗАНЯТТЯ	
БЛОКИ	ПОКАЗНИКИ ВІДПОВІДНОСТІ
	вироблення в дітей мовленнєвої активності, виховання пізнавального інтересу
	зв'язок із життям, практична спрямованість (до нового від раніше вивченого)
	формування (уточнення, закріплення, актуалізація) знань, умінь, навичок
	розвиток мовлення та інших психічних процесів
	виховна спрямованість
Логокорекційний	формування фонетико-фонематичної складової мовлення (напрями)
	розвиток лексичної складової мовлення (напрями)
	удосконалення граматичної будови мовлення (напрями)
	формування зв'язного мовлення (напрями)
	навчання грамоти (напрями)
	розвиток вищих психічних функцій
	удосконалення моторних функцій
	контроль учителя-логопеда за власним мовленням і правильним мовленням вихованців
Методичний	методи, прийоми, засоби, їх доцільність і різноманітність
	характер перевірки знань
	надання індивідуальної допомоги (вербальна/невербальна, за наслідуванням, з опорою на зразок)
	виправлення мовленнєвих помилок вихованців (способи, етика вчителя-логопеда)
	способи володіння вчителем-логопедом увагою дошкільників
	загальна педагогічна майстерність учителя-логопеда (самопрезентація, ставлення до дітей, досконале володіння українською мовою тощо)
	творчі здобутки, що заслуговують на увагу та впровадження в роботу інших педагогів

АНАЛІЗ ЛОГОПЕДИЧНОЇ ГРИ-ЗАНЯТТЯ	
БЛОКИ	ПОКАЗНИКИ ВІДПОВІДНОСТІ
Заклучний	виконання наміченого плану роботи
	результативність
	тенденції в мовленнєвому та загальному психофізичному розвитку дітей
	загальна якісна оцінка гри-заняття
	побажання та рекомендації

Отже, абсолютно всі педагоги мають пам'ятати, що будь-яка гра-заняття, запропонована дошкільникам у спеціальному ДНЗ компенсуючого типу для дітей із ПМ, паралельно меті завжди повинна розвивати мовлення:

- ❖ проводитись на основі вдосконалення окремих ланок мовної системи;
- ❖ бути тісно взаємопов'язана з розвитком інших психічних процесів;
- ❖ пов'язуватися з основними видами діяльності (ігровою, практичною, фізичною, трудовою, дослідницькою, зображувальною, творчою);
- ❖ урахувувати зону актуального і найближчого розвитку дитини.

◆ 2. Загальні змістові аспекти планування логопедичної корекційно-розвивальної роботи

Відповідно до Національної доктрини розвитку освіти, затвердженої Указом Президента України № 347/2002 від 17.04.2002 р. [5], модернізація як загальної, так і спеціальної системи освіти спрямована на забезпечення її якості відповідно до новітніх досягнень науки, культури і соціальної практики. Серед пріоритетних напрямів державної політики щодо розвитку освіти є постійне оновлення її змісту та форм організації навчально-виховного процесу, створення й упровадження у практику дошкільних навчальних закладів варіативних та інтегрованих навчальних планів і програм, індивідуалізація навчання та виховання в сучасному освітньому просторі.

Одним із шляхів оновлення змісту дошкільної педагогіки є компетентнісний підхід до розвитку особистості, збалансованість набутих знань, умінь, навичок, сформованих бажань, інтересів, намірів та особистісних якостей і вольової поведінки дитини, про що вказується у Базовому компоненті дошкільної освіти.

Основним завданням спеціального ДНЗ компенсуючого типу для дітей із ПМ є формування вчителем-логопедом, вихователями, музичним керівником, інструктором з фізичної культури, практичним психологом у дошкільників саме мовленнєвої компетентності в усіх видах діяльності та під час ігор-занять.

Оволодіння мовленням у всіх категорій дітей із особливими можливостями здоров'я відбувається поступально — від простих форм до більш складних і з паралельним розвитком усіх його складових: фонетики, фонематики, лексики, граматики. Завдання педагога — виявити той щабель, на якому знаходиться кожна дитина зокрема, і, знаючи й ураховуючи особливості її розвитку та можливостей, допомогти їй підніматися з однієї сходинки на іншу.

Спираючись на вимоги чинних програм розвитку, виховання і навчання дітей, **вчитель-логопед, складаючи індивідуальну програму корекційної роботи, повинен:**

- ❖ урахувувати *освітні напрями*, що конкретизують зміст спеціальної освіти;
- ❖ знати ті *показники розвитку*, які можуть бути сформовані в дошкільника впродовж навчального року;
- ❖ реалізовувати *спрямованість корекційно-розвивального навчання* із зазначенням як загальноосвітніх, так і корекційно-розвивальних завдань;
- ❖ використовувати *засоби забезпечення*, за допомогою яких реалізується спеціальна програма.

Спеціальна корекційно-розвивальна програма:

- ❖ розрахована на творчу роботу вчителя-логопеда з урахуванням індивідуальних психофізичних можливостей кожного дошкільника зокрема;
- ❖ передбачає індивідуальний добір педагогом мовленнєвого матеріалу відповідно до логопедичного висновку та психофізичних можливостей кожної дитини;

- ❖ має на меті випереджальне навчання, тобто сприяє максимальному розширенню кола знань і уявлень дітей — зона найближчого розвитку (за Л. С. Виготським);
- ❖ охоплює всі складові мовлення, які не відокремлені одна від одної, а тісно взаємодіють і переплітаються.

Корекцію мовленнєвої діяльності педагоги логопедичної групи мають здійснювати за основними **освітніми напрямками** (Ю. В. Рібцун), кожен із яких передбачає вирішення низки завдань:

- ❖ *вироблення інтересу до мовлення як засобу спілкування* сприяє розвитку в дошкільників пізнавальної та мовленнєвої активності;
- ❖ *формування динамічних передумов мовленнєвої діяльності*³¹ реалізується засобами розвитку в дітей артикуляційного, дихального та голосового апаратів, просодичних компонентів мовлення (дикція, темп, ритм, інтонація, паузація, наголос);
- ❖ *становлення фонетико-фонематичної компетентності*³² (на імпресивному та експресивному рівнях) включає роботу з формування та розвитку в дошкільників:
 - а) слухового та слухо-просторового гнозису;
 - б) слухової уваги та пам'яті;
 - в) спрямованості уваги на фонологічну структуру слова;
 - г) фонематичного сприймання на перцептивному рівні;
 - ґ) слухового контролю;
 - д) фонематичних уявлень;
 - е) правильної звуковимови;
 - є) складової структури слів;
 - ж) прогнозування на фонологічному рівні;
 - з) різних видів звукового аналізу та синтезу;
 - і) цілісного та/чи поскладового читання слів різної складності;

³¹ Під динамічними передумовами ми розуміємо такі, що змінюються як у процесі спонтанного психофізичного розвитку дошкільника, так і в процесі цілеспрямованої навчально-виховної роботи, на відміну від умовно статичних: стан функціонування мозкових структур, зорової, слухової функції, генетичних факторів, соціального середовища тощо.

³² Нами започаткований цей термін, адже в дітей зазначеної категорії переважно спостерігаємо порушення як фонетики, так і фонематики.

- ❖ *розширення словниково-сислової компетентності* (на імпресивному та експресивному рівнях) відбувається на основі збагачення словника дітей самостійними частинами мови:
 - а) іменник (різні види лексичних узагальнень, видо-родові поняття, пароніми, синоніми, багатозначні слова);
 - б) дієслово (різні види лексичних узагальнень, антоніми, омоніми, полісемічні слова, синоніми);
 - в) прикметник (різні види лексичних узагальнень, антоніми, переносні, полісемічні значення слів, синоніми);
 - г) прислівник (різні види лексичних узагальнень, антоніми, омоніми);
- ❖ *підвищення морфологічно-семантичної компетентності* (на імпресивному та експресивному рівнях) конкретизується у формуванні та розвитку вміння користуватися формами словотворення:
 - а) іменник;
 - б) прикметник;
 - в) дієслово;
- ❖ *удосконалення граматично-значеннєвої компетентності* (на імпресивному та експресивному рівнях) здійснюється шляхом уточнення граматичних категорій самостійних частин мови:
 - а) іменник (граматичні категорії роду, числа, відмінка у різних значеннях);
 - б) прикметник (граматична категорія відмінка);
 - в) числівник;
 - г) дієслово (граматичні категорії способу, виду, стану, особи); вправління у правильному вживанні службових частин мови (прийменників);
- ❖ *розвиток синтаксично-інформативної компетентності* забезпечується у процесі роботи на двох рівнях:
 - а) речення (сурядні та підрядні словосполучення, смисловий контроль, прогнозування на лексико-фонологічному та лексико-синтаксичному рівнях, прості синтаксичні, інвертовані, пасивні, порівняльні, складні синтаксичні, прийменникові конструкції);
 - б) тексту (смисловий контроль, описові розповіді, розповіді за епізодичними, сюжетними картинками, їх серіями, переказ, самостійне придумування).

Педагог-дослідник І. Хасан зазначає, що *компетенції* — це певні цілі, а *компетентності* — досягнуті результати. У нашому

підході компетенціями виступають показники розвитку дошкільника, тобто те, що він може знати, вміти, чим володіти і т. ін., а компетентностями є сформованість кожної зі складових мовленнєвої діяльності, отримана в ході проведення корекційно-розвивального навчання. Усі зазначені види компетентностей разом складають *мовленнєву полікомпетентність дошкільника* — цілісне складнофункціональне утворення, що характеризує успішний кінцевий результат логокорекційної роботи — повноцінне оволодіння мовленням.

Корекційна програма має паралельно охоплювати формування як лінгвістичного компонента мовленнєвої діяльності (за Є. Ф. Соботович) (розуміння мовлення, фонетико-фонематична, лексико-граматична складові, зв'язне мовлення), так і комунікативного (процес утримання складної багатоопераційної структури мовленнєвих дій, операції випереджального синтезу (ймовірного прогнозування), аналізу та контролю (самоконтролю) на різних рівнях), що сприятиме забезпеченню цілісного розвитку мовлення (див. розділ I).

У кожному блоці доцільно виділяти підготовчий і власне корекційний етапи, які різко не розмежовуються, а тісно переплітаються між собою. У підготовчому блоці варто окреслювати ті завдання та представляти ті психологічні механізми, які створюють базу подальшої ефективної логопедичної роботи, зокрема утворюючи цілісний алгоритм формування в дошкільників мовленнєвої компетентності. Доцільно добирати навчальний матеріал як на рівні розуміння (імпресивний рівень), так і на рівні активного застосування мовлення (експресивний рівень), що, у свою чергу, допоможе педагогові використовувати спеціальну програму в роботі з дітьми як із високим, так і з низьким рівнем сформованості мовленнєвої діяльності, тобто від повноцінно сформованого мовлення з окремими незначними відставаннями у фонетико-фонематичній складовій до повністю чи майже відсутнього.

Зміст планування є орієнтовним. У його основу мають бути покладені не лексичні теми, а корекційно-розвивальний зміст навчально-виховної роботи. Такий підхід не заперечує та не обмежує індивідуальних уподобань педагогів щодо форм чи методів роботи і лише дозволяє спрямувати роботу в корекційно-розвивальне русло.

Саме завдяки такій структурі можна простежити якісний перехід від тріади «знання — уміння — навички» до оновленого варіанту спеціальної програми: «навичка — досвід — звичка».

У сучасних умовах трансформації соціокультурного простору дуже важливою є уніфікація програм, тобто врахування білінгвального контингенту дітей логопедичних груп. У спеціальних ДНЗ компенсуючого типу для дітей із ПМ досить багато дошкільників, рідною мовою яких є російська. Унаслідок того, що навчання відбувається українською мовою, яка сприймається російськомовними дітьми-логопатами (це найбільш яскраво виражено в дітей із ЗНМ) як іноземна, корекційно-розвивальний процес гальмується. Суржик мов, оволодіння одночасно двома мовами є значним навантаженням на центральну нервову систему для переважної більшості соматично ослаблених дітей і призводить до їх нервового виснаження, психоемоційних зривів та може спровокувати виникнення нового, складного мовленнєвого дефекту — заїкання. Незважаючи на те що навчально-виховний процес у спеціальному ДНЗ має проводитися українською мовою [10], у групах для дітей із ЗНМ у I періоді навчання допускають використання російської мови, якщо вона є рідною для дитини або більш зрозумілою, ніж українська. Особливо це стосується груп для молодших дошкільників із ЗНМ.

Отже, провідне завдання науковців і педагогів — спільний пошук нового в теорії та практиці навчання і виховання, створення в сучасному освітньому просторі нового типу інноваційної спеціальної дошкільної освіти. Виникнення суперечностей на цьому шляху — природне явище, адже нова інформація поки ще не може вміститися в рамки стандартизованого навчально-виховного процесу. Проте сподіваємося, що нові пошуки є перспективними і знайдуть своє втілення в нових осучаснених програмово-методичних комплексах і корекційно-розвивальних програмах.

◆ 3. Особливості організації ігрової діяльності в логопедичній групі

Ефективним засобом формування особистості дошкільника, його провідною діяльністю є гра, яка потребує створення певних умов для реалізації (П. П. Блонський, Л. С. Виготський, Д. Б. Ельконін, Г. Г. Кравцов, О. М. Леонтьєв та ін.). У логопедичних групах спеціальних дошкільних навчальних закладів компенсуючого типу для дітей із порушеннями мовлення існує

своя специфіка організації та проведення ігрової діяльності, пов'язана з психофізичними та мовленнєвими особливостями дітей (І. Ф. Кривда, О. Г. Рібцун, Ю. В. Рібцун та ін.).

Розглядаючи питання про роль ігор у логопедичній роботі, професор М. Ю. Хватцев [17] підкреслює, що вони сприяють:

- 1) співдружності педагога з дошкільником;
- 2) активізації інтересу дитини до мовлення;
- 3) бажанню оволодіти дошкільником тими чи іншими вміннями та навичками;
- 4) реформуванню старих та появі нових мовленнєвих навичок;
- 5) застосуванню набутих навичок у повсякденному житті.

Педагог логопедичної групи (учитель-логопед, вихователь, інструктор із фізичної культури, музичний керівник), організуючи ту чи іншу гру, повинен:

- ❖ заздалегідь діагностувати рівень розвитку ігрової діяльності кожної дитини за такими показниками:
 - а) інтерес до іграшок;
 - б) адекватність їх використання;
 - в) характер дій (маніпуляції, процесуальні дії, ланцюжок ігрових дій, використання елементів сюжету, уміння організувати сюжетно-рольову гру);
- ❖ проектувати ступінь розвитку ігрової, пізнавальної та мовленнєвої діяльності, рівень досягнень як для всієї групи, так і для кожної дитини зокрема;
- ❖ формувати і реалізовувати корекційно-розвивальні, навчально-виховні та пропедевтичні завдання;
- ❖ знати структуру, правила тієї чи іншої гри, специфіку її проведення:
 - а) час (удень, у ранкові чи вечірні години);
 - б) місце проведення (групова кімната, логопедичний кабінет, спортивна чи музична зала, ігровий майданчик);
 - в) тривалість (короткотривала — до 5 хв, тривала — 10–15 хв, довготривала — 20–40 хв);
 - г) кількість учасників (парна, непарна, не має значення);
 - д) вид групової динаміки (фронтальна, підгруповая, індивідуальна);
 - е) ступінь рухливості (мала, середня, висока рухливість);

- ж) форми підведення підсумків (загальний висновок щодо засвоєного чи повтореного навчального матеріалу, позитивна оцінка діяльності групи дітей та індивідуальна);
- ❖ уміти вдало використовувати:
 - а) види дидактичного матеріалу (іграшки, муляжі, предмети-замінники, посібники, музичні інструменти, нагрудники, наголовники, елементи костюмів тощо);
 - б) форми мовленнєвого матеріалу (звуконаслідування, забавлянки, домовлянки, заклички, чистомовки, скоромовки, лічилки, загадки, вірші, пісеньки, колискові);
 - в) види попередньої роботи (читання, розгляд ілюстрацій, спостереження, дослідницька діяльність, бесіди тощо);
 - г) відповідну словникову роботу (знайомство з новими словами, пояснення, уточнення їх значення(-ень), закріплення в мовленні);
- ❖ урахувати вікові та індивідуальні психофізичні, мовленнєві особливості й можливості дітей;
- ❖ дотримуватися правил техніки безпеки та гігієни.

У дітей спеціального ДНЗ компенсуючого типу залежно від логопедичного висновку ігрова діяльність має свої особливості:

у дошкільників із ЗНМ:

- ❖ невміння гратися;
- ❖ наявність неадекватних дій із предметами;
- ❖ примітивні та одноманітні дії з предметами;
- ❖ невміння використовувати предмети-замінники і діяти з уявними предметами;

у дошкільників із ФФНМ і заїканням:

- ❖ нестійкий інтерес до іграшки, недостатнє вміння використовувати її в грі;
- ❖ відсутність сюжету в розгорнутій грі;
- ❖ поодинокі сюжетні дії.

За таких умов формування ігрової діяльності має здійснюватися поетапно як у видах ігор (від предметних до рольових), так і в ігрових діях — від формування орієнтовної основи дій через ланцюжок ігрових маніпуляцій до дій за певними правилами. На індивідуальних іграх-заняттях поряд із педагогом, який обіграє знайому або улюблену іграшку чи іграшку, яку

діти бачать вперше, викликає позитивно-забарвлене ставлення до неї, дитина виконує дії спочатку за наслідуванням, потім із мовленнєвим супроводом, а згодом у сюжетно-відображувальній грі з обов'язковим залученням мовлення. Від дій поряд (дитина — педагог) дитина поступово переходить до сумісних ігрових дій у складі мікрогрупи (дитина — ровесники). Так поступово в дошкільника логопедичної групи зароджується як самостійна, так і колективна ігрова діяльність у вигляді різних видів ігор.

У психолого-педагогічних дослідженнях існують численні як загальні класифікації ігор, так і авторський їх розподіл на окремі підвиди (К. К. Грос, Н. С. Карпінська, П. Ф. Лесгафт, Д. В. Менджеріцька, С. Л. Новосолова, С. Ф. Русова, Ф. В. Фребель, Л. С. Фурміна, В.-Л. Штерн та ін.), проте єдиної остаточної класифікації в дошкільній дидактиці досі немає.

Проаналізувавши класифікації ігор у загальній дошкільній педагогіці, можна запропонувати наступну класифікацію спеціальних (корекційно-розвивальних) ігор, які доцільно використовувати в логопедичній групі:

1. Ігри з правилами:

- ❖ ігри з предметами;
- ❖ дидактичні (з іграшками, настільно-друковані, подорожі, передбачення, музично-дидактичні, сенсорні, математично-дидактичні (інтелектуальні), комп'ютерні);
- ❖ рухливі (ігри різної рухливості, ігри-естафети, загальноорозвивальні, цілеспрямовані);
- ❖ народні (рухливі, хороводні, обрядові та звичаєві ігри).

2. Творчі ігри:

- ❖ режисерські;
- ❖ сюжетно-рольові (сімейні, побутові, суспільні, загальної тематики);
- ❖ конструктивно-будівельні;
- ❖ ігри-драматизації та інсценівки.

Розглянемо кожен із видів ігор, основною метою яких є розвиток у дошкільників навичок мовленнєвої діяльності. Такі ігри можуть бути одно- (О. І. Максаков, В. І. Селіверстов, Г. А. Тумакова, Г. С. Швайко та ін.) чи багатоваріативними (І. Ф. Кривда, О. Г. Рібцун, Ю. В. Рібцун, О. С. Ткач та ін.). Цінність останніх для логопедичної роботи полягає в одночасному комплексному вирішенні кількох корекційно-розвивальних завдань (*див. додаток Б*).

Ігри за правилами

Своєрідністю ігор такого типу є наявність конкретних меж, які створені чітко встановленими правилами. Перед початком гри педагог ознайомлює із ними дітей. Щоб бути учасником гри, дитині необхідно виконувати ці правила, тобто підпорядковувати свої бажання встановленим вимогам. Таке свідоме підпорядкування суспільно заохочуваним правилам і нормам становить зміст розвитку довільності поведінки дитини як суттєвої риси особистості.

Ігри з предметами деякою мірою є перехідним етапом від предметної до сюжетно-рольової гри. Одні дошкільники люблять гратися з предметами побуту та домашнього вжитку, іншим до вподоби ляльки чи машинки, а є такі діти, які не уявляють гри без іграшкових тварин чи конструктора. У грі можуть бути задіяні предмети різні за кольором, формою, розміром і матеріалом, але головною в ній є потреба дитини діяти з урахуванням правил, у певній відповідності до втілення власних інтересів і бажань. Специфікою використання ігор такого типу в логопедичній групі є не лише розглядання предметів та маніпулювання ними, а й визначення їх функціонального призначення, виокремлення і називання складових частин.

Дидактичні ігри найпоширеніші в арсеналі педагога логопедичної групи, адже допомагають значно розширювати світогляд дітей і збагачувати їх словниковий запас. Саме в таких іграх часто найбільш удало узгоджують ігрову та навчальну діяльність, поєднують ігрову й пізнавальну мотивацію (див. рис. 6).

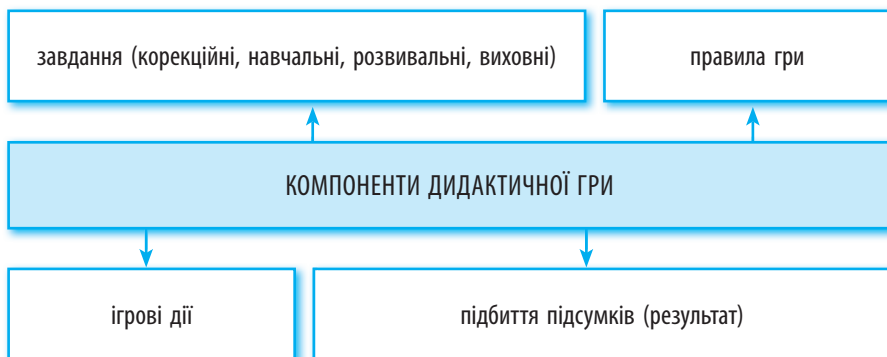

Рис. 6. Компоненти дидактичної гри

Проводячи дидактичні ігри, педагог логопедичної групи:

- ❖ учить визначати і називати величину, форму та колір предметів;
- ❖ формує узагальнювальні, числові поняття, навички лічби; закріплює вміння утворювати множини предметів, зіставляючи предмети, порівнювати їх за сенсорними ознаками, визначати просторове розташування, установлювати причиново-наслідкові зв'язки, вербалізуючи власні міркування, твердження тощо;
- ❖ збагачує, уточнює уявлення дошкільників про предметний світ, назви, властивості та функціональне призначення предметів;
- ❖ закріплює вміння правильно використовувати різноманітні (зокрема й мовленнєві) навички та вміння, отримані під час навчання;
- ❖ автоматизує вимову звуків різних груп; закріплює навички звукового та складового аналізу й синтезу, операцій слухового контролю, ймовірного прогнозування на різних рівнях;
- ❖ розвиває сприймання, увагу та пам'ять різних модальностей, фонематичні уявлення, емоційно-вольову сферу, дрібну моторику; уміння дітей диференціювати мовленнєві та немовленнєві звуки; розрізняти звуки за висотою, силою, ритмом, і динамікою; визначати джерело та напрямок звучання музичних іграшок; уміння граматично правильно формулювати речення, доповнювати їх потрібними словами, адекватними за граматичною формою та значенням;
- ❖ виховує вміння виконувати встановлені правила, почуття колективізму, наполегливість у здійсненні мети, уміння отримувати задоволення від позитивного результату.

Дидактичні ігри з іграшками широко використовують педагоги логопедичної групи. Та чи інша іграшка (казковий, анімаційний ігровий персонаж), завітавши до дітей із проханням допомогти, виправити, навчити тощо, викликає в них масу позитивних емоцій і разом із розвитком психомовленнєвої діяльності формує морально-особистісні якості. Особливе місце в корекційно-розвивальному процесі відведено спеціальним іграшкам [6], які допомагають спростити роботу логопеда і зробити її цікавішою та ефективнішою.

Настільно-друковані ігри (пазли, кубики, лото, доміно, парні картинки тощо) зручні та доступні у використанні. Вони не потребують виготовлення педагогом дидактичного матеріалу та продумування ходу гри. Варто відмітити, що останнім часом з'явилася значна кількість настільно-друкованих ігор саме логопедичного спрямування, особливо у вигляді пазлів і вкладок, які викликають великий інтерес у дітей, чим значно полегшують роботу вчителя-логопеда.

Ігри-подорожі збагачують враження, привертають увагу дітей до того, що знаходиться поруч. Вони розвивають спостережливість, уміння долати труднощі. У цих іграх використовують багато способів розкриття пізнавального змісту в поєднанні з ігровою діяльністю.

Ігри-передбачення («Що було б, якби...») ставлять перед дітьми завдання і створюють ситуації, які вимагають осмислення наступної дії. При цьому активізується мисленнева діяльність дошкільників, вони навчаються слухати і чути один одного.

Ігри-бесіди допомагають дошкільникам оволодіти навичками повноцінного спілкування. Така гра виховує вміння слухати запитання та відповіді, зосереджувати увагу на змісті, доповнювати сказане, висловлювати власну думку. Пізнавальний матеріал для проведення цього виду ігор повинен надаватися в обсязі, що збігається з рівнем виявлення інтересу дітей.

Музично-дидактичні ігри мають на меті розвиток у дітей уміння чути та розрізняти немовленнєві звуки, визначати джерело та напрямок звучання, диференціювати мелодії за висотою, силою, тембром, ритмом, динамікою (колискова, марш, танцювальна), що, у свою чергу, сприяє розвитку слухового сприймання, уваги та пам'яті дошкільників.

Сенсорні ігри потребують практичних дій із предметами з метою вивчення і закріплення їх основних властивостей, визначених за допомогою:

- ❖ зору — шляхом сприймання кольорів і відтінків, форми, величини;
- ❖ слуху — використання в іграх звукових іграшок, аудіозаписів;
- ❖ дотику — шляхом доторкування, обмацування, розрізнення матеріалів за фактурою, температурою, твердістю-м'якістю, упізнавання предметів, різних за формою, величиною, вагою;

- ❖ *руху* — за допомогою диференціації відчуттів від розташування тіла в просторі, окремих рухів та ритму;
- ❖ *нюху* — шляхом використання дослідницької діяльності з розрізнення різноманітних запахів (як приємних, так і неприємних) навколишнього світу;
- ❖ *смаку* — за участі диференціації смакових якостей окремих продуктів, напоїв і страв.

Інтелектуальні ігри сприяють розвитку в дітей мисленнєвої діяльності, а це, у свою чергу, дозволяє формувати вміння адекватно встановлювати причиново-наслідкові зв'язки і за допомогою мовлення обґрунтовувати свої міркування, використовуючи не тільки прості, а й складносурядні та складнопідрядні речення.

Комп'ютерні ігри поступово входять у навчально-виховний процес кожної логопедичної групи. За допомогою комп'ютера дітям пропонують для засвоєння ті елементи знань, які у звичайних умовах і за звичного подання складно або просто неможливо зрозуміти. Комп'ютерні технології дозволяють унаочнити способи та послідовність виконання дій як істотами, так і неістотами, виконання вправ артикуляційної та пальчикової гімнастики, промовляння того чи іншого звука. За допомогою педагога дитина «спілкується» з комп'ютером і виконує низку ієрархічно ускладнюваних завдань, розв'язання яких потребує знань із різних розділів програми, сприяє розвитку пізнавальних процесів шляхом неодноразового виконання вправ із чітко фіксованим результатом.

Рухливі ігри активно використовують у практиці логопедичної роботи, адже, крім цікавої форми засвоєння навчального матеріалу, вони допомагають дошкільникам набути навичок саморегуляції, що стає основою для розвитку в дітей довільності поведінки (*див. рис. 7*). Ігри такого типу проводяться педагогами у фізкультурній чи музичній залі, у груповій кімнаті чи під час прогулянок.

Проводячи рухливі ігри, педагог логопедичної групи:

- ❖ починає гру лічилькою (у старшій групі пропонує це зробити дітям), що допомагає безконфліктно розподілити ролі (вибрати ведучого);
- ❖ формує рухові вміння та навички бігу, стрибків, метання тощо, здатність узгоджувати рухи із мовленням шляхом виконання логоритмічних вправ під музичний, вербальний чи фонемний супровід;

- ❖ виробляє вміння промовляти віршований текст чітко та фонетично правильно, користуватися речитативом;
- ❖ удосконалює відчуття рівноваги, темпу, ритму;
- ❖ розвиває слухову, рухову увагу та пам'ять, кінетичний праксис, уяву, вміння дітей орієнтуватися у просторі, фізичні якості (швидкість, силу, спритність, гнучкість, витривалість), емоційно-вольову сферу;
- ❖ зміцнює здоров'я та підвищує працездатність, покращує діяльність дихальної, серцево-судинної систем, стимулює обмінні процеси, позитивно впливає на нервову систему, підвищує опірність до застудних захворювань; формує правильну поставу, позбавляє плоскостопості;
- ❖ закріплює навички складового, синтаксичного аналізу та синтезу;
- ❖ автоматизує навички правильної звуковимови;
- ❖ збагачує словниковий запас дітей шляхом вивчення потішок, забавлянок, скоромовок, чистомовок, віршованих мініатюр, поєднуючи їх промовляння з рухами;
- ❖ добирає ігри на вподобання дітей, обов'язково враховуючи рівень їх мовленнєвого розвитку;
- ❖ виховує спостережливість, уважність, дисциплінованість, вміння чітко дотримуватися правил, бажання брати активну участь у спільній грі, грати в команді, урахувати помилки своїх товаришів і свої власні, за необхідності допомагати ровесникам, помічати ефективні способи дій із метою досягнення найкращих результатів.

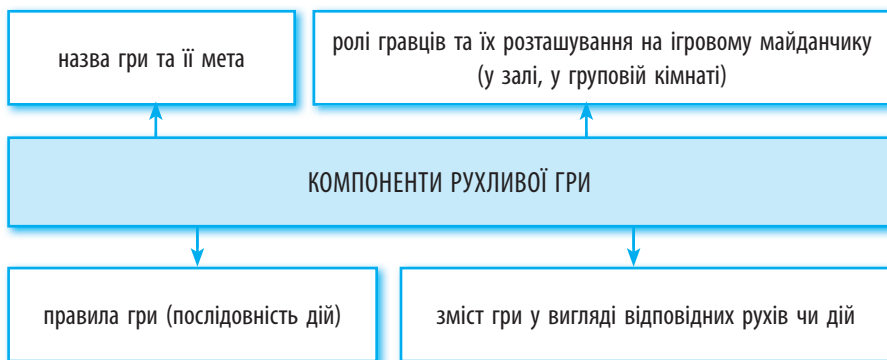

Рис. 7. Компоненти рухливої гри

Ігри різної рухливості мають творчий колективний характер. Якщо ігри високої рухливості проводять переважно на ігровому майданчику чи у спортивній залі, то ігри середньої та малої рухливості можна включати в корекційно-розвивальний процес в умовах логопедичної групи. Легкий біг, стрибки, долаття перешкод (наприклад, підлізання під мотузку, пролізання через обруч чи під дугою тощо) поєднують із виконанням мовленнєвих завдань, що дозволяє дітям уникати розумової перевтоми, а педагогові розвивати в дошкільників уміння розподіляти довільну увагу, координувати свої рухи.

Ігри-естафети являють собою змагання, у яких гравці на швидкість виконують найрізноманітніші завдання, що відповідають їх психофізичним можливостям. Це можуть бути завдання пробігти, пострибати, подолати перешкоди на тій чи іншій дистанції (перелізти через колоду, перестрибнути через струмок, пролізти через обруч, під дугою тощо). Проте в логопедичній групі не варто зловживати іграми такого типу, адже діти з порушеннями мовленнєвого розвитку надзвичайно чутливі та вразливі. Важливо, щоб під час гри діти прагнули допомагати одне одному, за будь-яких умов підтримувати дружні стосунки в колективі, а їх діяльність була позитивно оцінена педагогом.

Загальнорозвивальні ігри спрямовані на одночасний розвиток у дітей кількох різноманітних рухів і формування таких якостей, як сила, спритність, витривалість, швидкість реакції.

Цілеспрямовані ігри дозволяють зосередити увагу педагога на якомусь одному завданні — наприклад, на розвитку певної групи м'язів або виробленні в дітей швидкості реакції.

Рухливі ігри дозволяють вирішити одночасно декілька завдань: зняти фізичне напруження в дітей і закріпити засвоєні на логопедичних заняттях мовленнєві навички. Зокрема, використовуючи декламування віршів із одночасним виконанням рухів, педагог дотримується під час гри певної послідовності. Спочатку він самостійно виконує рухи та емоційно промовляє віршований текст, а діти повторюють за ним лише рухи. Згодом діти вивчають вірш напам'ять і виконують рухи, водночас декламуючи текст.

Народні ігри являють собою багатющу скарбницю духовних надбань українського народу, що відображає його етнопедагогічні особливості — характер, темперамент, почуття, побут, звичаї українців, їх світогляд. Народна гра має свій погляд на людину,

батьківщину, добро, уявлення про світ. Вона записала «в генах дії» не лише народні знання, а й національний характер [4]. Народні ігри багатоваріантні, адже часто в різних регіонах України існує свій варіант тієї чи іншої гри.

Використання в народних іграх доступного для сприймання та вимови дитячого ігрового фольклору (приспівки, заклички, потішки, приказки, примовки, небилиці, мирилки, дражнилки, лічилки, скоромовки, чистомовки, звуконаслідування, жеребкування, загадки, утішки або забавлянки) роблять їх цікавими та ефективними для розвитку мовленнєвої діяльності вихованців кожної логопедичної групи. Багаторазове повторення всього твору чи його частин допомагає педагогам відпрацювати різноманітний фонетичний і лексичний матеріал. Динамічні за змістом невеликі поетичні народні форми діти швидко запам'ятовують, а залучення до виконання в іграх тих чи інших рухів (кидання камінців, кружляння, підскоки, нахили) дозволяє дошкільникам навчитися координувати свої рухи зі словом. Корекційно-розвивальну спрямованість народних ігор посилює ще й музично-поетичний супровід.

Народні ігри, особливо хороводні, характеризуються яскравим національним колоритом (костюми, відповідні атрибути), тому в дитячому садку їх часто включають до свят. Такі ігри здебільшого проводяться фронтально, зазвичай з урахуванням психофізичних можливостей вихованців. Проте і без національного одягу у звичайній залі чи на майданчику такі ігри приносять дітям радість і задоволення, адже викликають безліч позитивних емоційних вражень.

Організовуючи народні ігри, педагог логопедичної групи:

- ❖ залучає дошкільників до витоків національної культури та духовності;
- ❖ добирає ігри до вподобань та інтересів дітей;
- ❖ формує поетичне мислення, мистецькі смаки, цілеспрямованість, дисциплінованість, витримку;
- ❖ закріплює орфоепічні можливості дітей, уміння спільно з ровесниками промовляти чи проспівувати мовленнєвий матеріал, поєднуючи з відповідними рухами;
- ❖ розширює знання й уявлення про навколишній світ, звичаї та традиції українського народу;
- ❖ збагачує словник образними словами;

- ❖ розвиває сприймання, увагу та пам'ять різних модальностей, логічне мислення, винахідливість, наполегливість, витривалість, творчу фантазію, емоційність;
- ❖ виховує почуття патріотизму, колективізму та взаємовиручки, бажання дітей брати активну участь у спільній грі.

Народні рухливі ігри можна проводити парами (типу «Моталки») чи колективно; вони бувають сюжетними та безсюжетними (так звані «ігри-ловітки»), малої, середньої та високої рухливості, такими, що відображають тваринний чи рослинний світ, із використанням діалогу чи монологу.

Обов'язковою умовою проведення народних рухливих ігор є попередня робота: бесіди, розповідання народних казок, читання оповідань, розповідей про виготовлення атрибутів для ігор у давнину, розучування того чи іншого мовленнєвого матеріалу, проказування діалогів, установлення тісного взаємозв'язку з батьками (виготовлення ними разом із дітьми атрибутів чи елементів костюмів до ігор, альбомів із народними іграми, у які грали бабусі та дідусі, з розписаними правилами, організація сімейних розваг, приурочених до народних свят, тощо).

Народні хороводні ігри завжди супроводжували пісенні тексти. Ігри такого типу переважно проводять у колі з використанням різних атрибутів (віночка, хусточки, стрічки).

Обрядові та звичаєві ігри передають характерні події з життя українського народу в певні пори року або в дні календарних свят — це початок жнив, косовиця, різдвяні, великодні та купальські ігри, калита, веснянки. У їх змісті відбиті сезонні явища, звичаї, свята, тому в таких іграх використовують дзвіночки, мотузки, пояси, крашанки, писанки. Сюди ж належать ігри історичної та соціальної, а також побутової спрямованості. Якщо перші з них відбивають характер тієї епохи, коли їх склали (містять слова на кшталт «пан», «король», «цар», «царівна» і т. ін.), то другі — буденне життя людей. Ігри такого типу доступні дітям з вадами мовленнєвого розвитку лише старшого дошкільного віку та потребують довготривалої підготовчої роботи.

Підсумовуючи вищесказане, можна зазначити, що завданнями ігор з правилами в логопедичній групі є:

- 1) у фонетико-фонематичній ланці мовлення:
 - ❖ спрямування уваги на звукоскладову будову слова;
 - ❖ автоматизація правильної звуковимови;

- ❖ диференціація голосних і приголосних звуків за акустико-артикуляційними ознаками (твердість — м'якість, дзвінкість — глухість, місце, спосіб творення);
 - ❖ закріплення навичок елементарного звукового та складового аналізу;
- 2) у лексико-граматичній ланці мовлення:
- ❖ збагачення словникового запасу дітей шляхом уживання контекстуально зумовлених лексичних узагальнень на матеріалі різних частин мови (іменників, дієслів, прикметників, прислівників);
 - ❖ розширення розуміння та вживання антонімічних, синонімічних, багатозначних слів на позначення різних частин мови (дієслів, прикметників, іменників, числівників);
 - ❖ уточнення вміння використовувати різні граматичні категорії (роду, числа, відмінка);
- 3) у зв'язному мовленні:
- ❖ побудова речень різної синтаксичної конструкції (простих, складносурядних і складнопідрядних);
 - ❖ складання описових зв'язних розповідей за однією та серією сюжетних картинок;
 - ❖ складання розповідей за ігровою ситуацією, з опорою на запропоновані слова, з власного досвіду;
 - ❖ переказ запропонованого знайомого чи незнайомого тексту з опорою на наочність.

Творчі ігри

Творчі ігри є засобом осмислення різних сторін життя дорослих, умовним відтворенням дійсності, а тому найскладніші з усіх видів ігор, адже потребують тривалої та ретельної підготовки до їх проведення.

Як зазначав О. В. Запорожець, на основі зовнішньої ігрової діяльності в дитини формується розумовий план, здатність створювати системи узагальнених, типових образів предметів і явищ та вміння здійснювати їх різноманітні перетворення, подібні до тих, які дитина виконувала реально з матеріальними об'єктами [16, с. 72].

Творчі ігри охоплюють:

- ❖ дії дошкільників за ролями або з ляльковими персонажами;
- ❖ літературну діяльність (наприклад, інсценування власних творів, складених за допомогою педагога);

- ❖ образотворчу діяльність (виготовлення атрибутів чи елементів костюмів);
- ❖ музичну діяльність (спів різних пісеньок, інсценування музичних творів тощо).

Організовуючи творчі ігри, педагог логопедичної групи:

- ❖ учить застосовувати набуті знання під час ігор, відобразити в грі систему взаємовідносин між людьми у вигляді ролевих і реальних відносин (за Д. Б. Ельконіним);
- ❖ формує засоби емоційної виразності; виробляє вміння якомога точніше відтворювати образ героя, відобразити його специфічні, притаманні тільки йому одному, особливості, характер за допомогою рухів і мовлення, використовуючи набуті знання та практичний досвід;
- ❖ спонукає до створення складних будівельних конструкцій для подальшого використання в сюжетно-рольовій грі;
- ❖ формує вміння планувати гру та реалізовувати в ній свій задум;
- ❖ актуалізує в дошкільників здатність сприймати, запам'ятовувати та відтворювати запропонований педагогом текст;
- ❖ розвиває слухову увагу, вербальну пам'ять, розумові операції (аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, класифікації), емоційно-вольову сферу, творчі здібності, поетичний слух, ритміко-інтонаційну складову та зв'язне мовлення;
- ❖ допомагає дитині обрати ту чи іншу роль, створювати певні образи шляхом використання виражальних засобів (інтонації, міміки, жестів);
- ❖ створює умови для поєднання в грі зображувальної, конструктивної, самостійної художньої тощо видів діяльності;
- ❖ використовує ігри з елементами всіх видів праці;
- ❖ добирає ігри, урахувавши вподобання та інтереси дітей, активізує та підтримує сором'язливих, невпевнених у собі дошкільників;
- ❖ виховує вміння виконувати правила гри, брати участь у спільній ігровій діяльності, вирішувати колективні ігрові завдання, активно користуватися діалогічним і монологічним мовленням; товариськість, взаємодопомогу, організованість, відповідальність, наполегливість, витримку.

Режисерські ігри дозволяють дошкільнику стати так званим творцем тієї чи іншої ігрової ситуації, що сприяє розвитку ініціативи, фантазії, творчості. На відміну від інших видів творчих ігор, у режисерські ігри дитина грає переважно самостійно. Вона довільно створює свій власний сюжет або перебудовує його відповідно до відомого їй літературного твору. Дошкільник наділяє іграшки ролями, а сам ніби спостерігає за ними, їхніми діями, знаходячись поза розігровою ситуацією. Режисерським іграм притаманна значна тематична різноманітність, адже дитина найчастіше використовує в грі саме тих персонажів і в тому часі та вимірі, які в даний момент актуальні для конкретного дошкільника в особистісному та/чи пізнавальному плані. Специфічною особливістю цих ігор є можливість повторювати, видозмінювати, багаторазово програвати одні й ті самі епізоди. Це надає дитині впевненості у власних силах, сприяє практичному вмінню знаходження різноваріантних способів розв'язання проблемних ситуацій, пошуку найоптимальніших варіантів.

Сюжетно-рольові ігри є передумовою значних змін у психофізичному розвитку дитини, адже головний їх зміст — моделювання — являє собою творче відтворення взаємовідносин дошкільників, що є могутнім засобом активізації мовленнєвої діяльності. Сюжетно-рольові ігри є також провідним засобом соціалізації дитини, у ході якої формуються як окремі психічні функції, так і особистість дошкільника загалом (див. рис. 8). Джерелом розвитку ігрової діяльності виступає суперечність між бажанням дошкільника діяти як дорослий і реальними можливостями реалізації цього бажання.

У логопедичній групі сюжетно-рольові ігри проводять упродовж 15–30 хв, а довготривалі ігри — кількох днів.

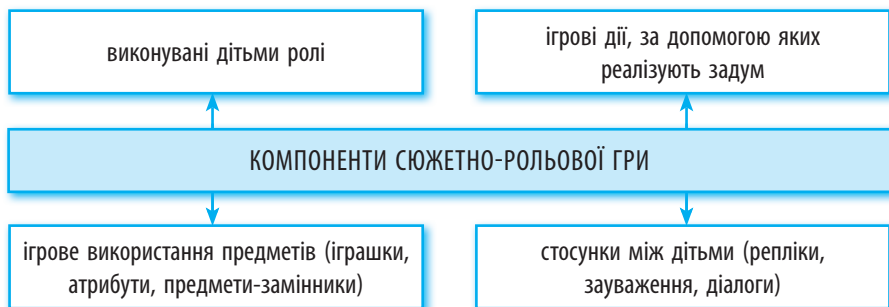

Рис. 8. Компоненти сюжетно-рольової гри

Змістом сюжетно-рольової гри в логопедичній групі є:

- ❖ предметна діяльність;
- ❖ діяльність людей, їх поведінка, моральне оцінювання вчинків та відповідне ставлення до них;
- ❖ взаємини між людьми, виражені в мовленні, переживаннях і діях дитини.

Під час таких ігор відбувається значне розширення знань дітей про навколишню дійсність (позаситуативно-пізнавальна форма спілкування з дорослим). Поступово їхня увага переміщується зі світу фізичних предметів і явищ на світ людей, а провідною формою стає позаситуативно-особистісне спілкування.

Суспільний розподіл праці та взаємообмін результатами діяльності, позиція дорослого, відображувані в сюжетно-рольовій грі, створюють підґрунтя для виникнення функції своєрідної заміни, яка надзвичайно важлива для подальшого розвитку мисленнєвої та мовленнєвої діяльності дитини.

Готуючись до проведення сюжетно-рольової гри в логопедичній групі, педагогу доцільно використовувати такі види роботи:

- ❖ спостереження;
- ❖ екскурсії;
- ❖ бесіди;
- ❖ розгляд картин, ілюстрацій;
- ❖ читання художньої літератури;
- ❖ перегляд діафільмів;
- ❖ дослідницьку діяльність;
- ❖ підготовку обладнання (спільне виготовлення атрибутів);
- ❖ розігрування діалогів;
- ❖ розв'язування проблемних ситуацій;
- ❖ складання оповідань (придумування кінця за запропонованим початком; придумування початку до заданого кінця; за опорними запитаннями чи словами; на запропоновану тему).

Відомий дослідник ігрової діяльності Д. Б. Ельконін [20] виділяє чотири рівні розвитку сюжетно-рольової гри дошкільника, кожен із яких характеризується специфічним змістом, певним співвідношенням ігрових дій і ролей, своєрідною структурою ігрових дій (*див. табл. 20*).

РІВНІ РОЗВИТКУ СЮЖЕТНО-РОЛЬОВОЇ ГРИ

Рівень	Вік	Зміст гри	Ігрові ролі	Ігрові дії
I	3–5 РОКІВ	Дії з предметами, спрямовані на партнера (наприклад, перевезти на машині вантаж)	Вербально не позначаються та не визначають ігрових дій. Діти себе не називають	Не утворюють логічної послідовності, є одноманітними та складаються із стереотипних повторюваних операцій
II		Дії з предметами (наприклад, відремонтувати машину — просигналізувати — підвезти до магазину — допомогти покласти покупки в багажник — поставити машину в гараж)	Проявляються в реалізації відповідних ігрових дій. Діти називають свої ролі	Відповідають реальному, їх ланцюжок збільшується, а логіка визначається життєвою послідовністю
III	5–7 РОКІВ	Виконання ігрової ролі (наприклад, вихователька звертається до дитини-шофера з проханням підвезти її до дитячого садочка)	Визначають правила поведінки гравця; розподілені до початку гри та являють собою ігрові дії, у яких відбувається характер відносин із іншими гравцями. Здійснюється звертання до партнерів відповідно до взятої на себе ролі	Порушення їх послідовності викликає протест («Ні, не так» або «Так не буває»)
IV		Виконання ігрових дій, пов'язаних зі ставленням до інших людей, ролі яких виконують гравці (пристебніться, якщо сідаєте на передне сидіння)	Взаємопов'язані та зберігаються впродовж усієї гри. Мовлення відповідає ролі та визначається нею	Відтворюють реальну логіку подій життєдіяльності людини. Порушення логіки виконання ігрових дій і правил відхиляється

Будівельні (конструкторно-будівельні) ігри дозволяють повніше відобразити життя людей, імітувати трудову діяльність дорослого, розкриваючи властивості різноманітних будівельних матеріалів, закономірності з'єднання окремих деталей і частин, гармонійне їх співвідношення. Будівельні ігри мають на меті зображення навколишнього світу; вироблення в дошкільників конструкторських умінь, уміння влітку будувати з вологого піску, узимку — зі снігу; уміння відбирати потрібні деталі будівельного матеріалу чи конструктора за особистісно-привабливими чи загальними сенсорними ознаками (величина, форма, колір) відповідно до власного чи спільного задуму, користуючись при цьому зразком педагога, запропонованим зображенням або спираючись на власний попередній досвід. Діти отримують реальний результат у вигляді споруди чи цілого архітектурного комплексу. Ігри такого типу розвивають зв'язне мовлення дошкільників, їх уміння домовлятися про спільне будівництво, здатність використовувати зведені будівлі в сюжетно-рольовій грі.

Ігри-драматизації являють собою особливий вид діяльності, що має на меті розігрування художнього твору за ролями (найчастіше казки). Для дітей логопедичної групи ігри-драматизації є набагато складнішими, ніж попередні, адже дошкільникам потрібно не пригадати епізод із власного життя або придумати його самим, а відтворити події, їх послідовність, учинки героїв, повністю і часто дослівно запам'ятати мовленнєвий матеріал і репліки так, як це зазначено в тексті твору, тобто запам'ятати, за ким і що саме говорити, з якою мімікою та інтонацією вимовляти ту чи іншу фразу, які рухи виконувати. Це дозволяє повністю зануритися у твір, краще зрозуміти його суть та художню цінність, розвиває вміння діяти злагоджено та доводити розпочату гру до логічного завершення. Виразне промовляння, інтонування, паузи, опора на художні твори, у яких чітко виражені характер персонажів та їх емоційний стан, допомагає дітям набувати власного досвіду, емоційно забарвлено реагувати на ту чи іншу ситуацію, збагачуючи свою чуттєву сферу.

Інценівки як вид творчих ігор є більш доступними для сприймання та відтворення дітьми з вадами мовленнєвого розвитку. На відміну від ігор-драматизацій інценівки будуються на основі творів, уже знайомих дітям, із нескладним сюжетом, переважно за змістом віршів або коротеньких дитячих п'єс; із використанням звичайних іграшок чи персонажів лялькового театру.

Отже, завданнями творчих ігор у логопедичній групі є:

- 1) у фонетико-фонематичній ланці мовлення:
 - ❖ удосконалення імітаційної сторони мовлення з використанням інтонаційно-виразних засобів (сила, темп, ритм, паузи, логічний наголос);
 - ❖ закріплення навичок чіткого та фонетично правильного мовлення;
- 2) у лексико-граматичній ланці мовлення:
 - ❖ збагачення словникового запасу шляхом засвоєння контекстуально зумовлених лексичних узагальнень іменників, прикметників і дієслів, уживання слів емоційно-експресивного забарвлення;
 - ❖ удосконалення вміння граматично правильно користуватися навичками словозміни та словотворення;
- 3) у зв'язному мовленні:
 - ❖ створення того чи іншого образу із залученням емоційно-вольової, рухової сфери, мовленнєвої діяльності;
 - ❖ розв'язання проблемних ситуацій шляхом обміну думками, обговорення;
 - ❖ формування навичок діалогічного та монологічного мовлення.

Педагогу логопедичної групи потрібно враховувати, що:

- ❖ в іграх дитина спілкується з ровесниками, з якими може домовитися тільки за допомогою мовлення;
- ❖ гра залучає дошкільника до більш близького контакту та розмови як із дорослими, так і з ровесниками, тим самим допомагаючи здійснити завдання мовленнєвого розвитку. Таким засобом вона є тільки тоді, коли педагог власним прикладом покращує мовлення дітей;
- ❖ хоча значення гри для мовленнєвого розвитку дуже велике, необхідно розглядати гру тільки як один із засобів «мовленнєвого виховання» і в жодному разі не вилучати її з системи інших;
- ❖ усі виховні заходи, у тому числі й ігри, будуть ефективними тільки тоді, коли виконуються основні передумови успішного розвитку мовлення дитини, а саме:
 - а) загальний розумовий і фізичний розвиток;
 - б) багате за змістом життя, яке дає дітям велику кількість знань, вражень і переживань;
 - в) правильні приклади мовлення;

- г) достатня кількість посібників та іграшок, що допомагають стимулювати дитяче мовлення;
- д) тісна співпраця з батьками.

Беручи до уваги все вищезазначене, можна підсумувати, що гра в логопедичній групі, це:

- ❖ особлива форма засвоєння навчально-виховного та корекційно-розвивального матеріалу;
- ❖ спосіб корекції фонетико-фонематичної складової мовлення;
- ❖ складова збагачення словникового запасу;
- ❖ шлях до вдосконалення граматичної складової мовлення;
- ❖ засіб формування зв'язного мовлення;
- ❖ соціально-педагогічна форма організації життя дитини;
- ❖ формування позитивного ставлення дитячої особистості до навколишнього світу;
- ❖ своєрідний вид діяльності дошкільника, що змінюється та розгортається як суб'єктивна дійсність, під час якої здійснюється психофізичний розвиток дитини.

Отже, гра як провідна діяльність дитини-дошкільника сприяє появі значних позитивних змін у психічній і соціальній сфері та здійснює підготовку до переходу на новий, вищий щабель її всебічного, зокрема й мовленнєвого, розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бабанський Ю. К.* Оптимізація процесу навчання : загальнодидактичний аспект / Ю. К. Бабанський. — М., 1977.
2. *Дитина* : програма виховання і навчання дітей від 2 до 7 р. / Кочина Л. П., Кузьменко В. У., Кудикіна Н. В. та ін. ; наук. кер. Прокура О. В. — К. : Університет, 2012. — (Програми).
3. *Дитина в дошкільні роки* : комплексна додаткова освітня програма / Богуш А. М., Амацьєва О. П., Байер О. М. та ін. ; наук. кер. Крутий К. Л. — Запоріжжя : ТОВ „ЛПС» ЛТД, 2011. — 188 с. — (Програми).
4. *Літала* сорока по зеленім гаю : дит. та молодіж. укр. нар. ігри / упряд. та авт. прим. Г. В. Довженок; худож. С. Г. Урбанська. — К. : Молодь, 1990. — 160 с.
5. *Національна доктрина розвитку освіти* : Указ Президента України від 17 квіт. 2002 р. № 347/2002 [Електронний ресурс] // Режим доступу до вид. : <http://ukped.com>statti/zakoni-z-pitan-osviti/110.html>
6. *Пат. 44366* Україна, МПК: А 61 Н 1/00 А 61 М 21/00. Спосіб вивчення вимовної функції у дошкільнят з порушеннями фонетико-фонематичної сторони мовлення / Рібцун Ю. В. — № u200908240; заявл. 04.08.2009; опубл. 25.09.2009, Бюл. № 18.

7. *Положення про дошкільний навчальний заклад* : постанова Каб. Міністрів України від 12 берез. 2003 р. № 305 // Дошкіль. виховання. — 2003. — № 5. — С. 3—6 : іл. ; Інформ. зб. М-ва освіти і науки України. — 2003. — № 8. — С. 15—26.
8. *Про затвердження Порядку комплектування дошкільних навчальних закладів (груп) компенсуючого типу* : наказ М-ва освіти і науки України, М-ва охорони здоров'я України від 27 берез. 2006 р. № 240/165 // Дошкіль. виховання. — 2006. — № 15. — С. 3—10 ; Практика управл. закл. освіти. — 2006. — № 1. — С. 97—102. — Дод.: Порядок комплектування дошкіль. навч. закладів (груп) компенсуючого типу.
9. *Про затвердження Типових штатних нормативів дошкільних навчальних закладів* : наказ М-ва освіти і науки України від 23 листоп. 2010 р. № 1055 [Електронний ресурс] // Режим доступу до вид. : <http://www.zakon.rada.gov.ua>
10. *Про мови України* : Закон України // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 49. — ст. 259 [Електронний ресурс] // Режим доступу до вид. : <http://www.ut.net.ua/Publication/4537/>
11. *Про організацію роботи та комплектацію дошкільних виховних закладів компенсуючого типу* : міжвід. інстр. : затв. наказом М-ва освіти України, М-ва охорони здоров'я України від 12 серп. 1994 р. № 250/149 // Дошкіль. виховання. — 1994. — № 12. — С. 4—7 : іл.
12. *Рибцун Ю. В.* Создание программ для воспитателей логопедических групп как условие повышения качества специального образования дошкольников [Электронный ресурс] / Юлия Валентиновна Рибцун // Формирование личности ребенка с особыми потребностями в условиях меняющегося мира : материалы Междунар. науч.-практ. интернет-конф. (17 января — 17 марта 2011 г.). — Режим доступа к изд. : <http://itdsel.bspu.unibel.by/ru/content/new6/new2/new7/>
13. *Рибцун Ю. В.* Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ : програмно-методичний комплекс / Юлія Валентинівна Рібцун. — К. : Освіта України, 2011. — 292 с.
14. *Соботович Е. Ф.* Психолінгвистическая структура речевой деятельности и механизмы ее формирования / Е. Ф. Соботович. — К. : ИЗМН, 1997. — 44 с.
15. *Українське дошкільля* : програма розвитку дитини дошкіль. віку / Білан О. І, Возна Л. М., Максименко О. Л. та ін. — Тернопіль : Мандрівець. — 2012. — (Програми).
16. *Урунтаева Г. А.* Дошкольная психология / Г. А. Урунтаева. — М. : Изд. центр «Академия», 1997. — 336 с.
17. *Хватцев М. Е.* Логопедия / М. Е. Хватцев. — М., 1959. — С. 140.
18. *Щедровицкий Г. П.* Система педагогических исследований (методологический анализ) / Г. П. Щедровицкий // Педагогика и логика. — М., 1993.
19. *Щедровицкий Г. П.* Схема мыследеятельности : системно-структурное строение, смысл и содержание / Г. П. Щедровицкий // Системные исследования—1986 : ежегодник. — М., 1987.
20. *Эльконин Д. Б.* Психология игры / Д. Б. Эльконин. — М. : Владос, 1999. — 359 с.

Останнім часом спостерігається значне збільшення кількості дошкільників із порушеннями як загального психофізичного, так і мовленнєвого розвитку. За статистикою, наведеною в дослідженнях різних авторів Європи та СНД, порушення звуковимови спостерігають у 17–42% дітей дошкільного віку, причому існує стійка тенденція до збільшення їх кількості. Так, за даними професора М. Ханемана (Майнський університет), останнім часом ці показники зросли більш ніж на 20%. Діти із порушеннями звуковимови потребують логопедичної допомоги, проте, не маючи складного мовленнєвого дефекту, не підлягають зарахуванню до логопедичних груп спеціальних дошкільних навчальних закладів компенсуючого типу для дітей із порушеннями мовлення.

З метою конструктивного вирішення виниклої ситуації щодо організації та реалізації корекційно-розвивального навчання дітей із вадами звуковимовної складової мовлення, при ДНЗ стали відкривати **дошкільні логопедичні пункти**. Згідно з наказом МОН України «Про затвердження Положення про логопедичні пункти системи освіти» [3] логопедичні пункти створюють у дошкільних навчальних закладах для виправлення мовленнєвих вад у дошкільників.

Якщо логопедичний пункт відкривається при спеціальному ДНЗ компенсуючого типу, то, відповідно до Типових штатних нормативів дошкільних навчальних закладів [4], для дітей із порушеннями зору, слуху, опорно-рухового апарату, розумовою відсталістю, затримкою психічного розвитку, у яких виявлено мовленнєві порушення, вводиться 1 штатна одиниця вчителя-логопеда на кожні 10 дітей із тяжкими порушеннями мовлення (ЗНМ, заїкання) або на кожні 12 дітей із ФФНМ.

Учителів-логопедів логопедичних пунктів зараховують у штат педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів (відповідно до Інструкції щодо заповнення форми

державного статистичного спостереження № 83-РВК «Звіт про чисельність і склад педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів», затвердженої спільним наказом Державного комітету статистики України та Міністерства освіти і науки України № 105/234 від 14.04.03 р.), вони мають усі пільги та переваги, тривалість чергової відпустки і порядок пенсійного забезпечення, установлені для вчителів спеціальних шкіл-інтернатів для дітей із вадами фізичного або розумового розвитку. Так, навантаження на ставку робочого часу вчителя-логопеда логопедичного пункту складає 18 годин на тиждень, на відміну від учителів-логопедів дошкільних навчальних закладів, де ставку заробітної плати встановлюють за 20 годин роботи на тиждень.

Учитель-логопед дошкільного логопедичного пункту несе відповідальність за своєчасне виявлення дітей із мовленнєвими вадами, організацію та комплектування підгруп. Він здійснює вивчення рівня мовленнєвого, пізнавального, соціально-особистісного, фізичного розвитку та індивідуально-типологічних особливостей тих дітей, які потребують логокорекції. Обстежені дошкільники з вадами мовлення після заповнення мовленнєвих карток проходять відповідну реєстрацію, а створений список учитель-логопед подає в орган державного управління освітою, якому підпорядкований дошкільний логопедичний пункт.

У дошкільному логопедичному пункті проводять як індивідуальні, так і підгрупові логокорекційні ігри-заняття.

Структурними компонентами ігор-занять є:

а) індивідуальних:

- ❖ артикуляційна гімнастика;
- ❖ дихальна гімнастика;
- ❖ постановка звуків;
- ❖ закріплення набутих навичок;

б) підгрупових:

- ❖ автоматизація поставлених звуків;
- ❖ розвиток дрібної моторики та координації рухів;
- ❖ формування фонематичного слуху, навичок звукового, складового аналізу та синтезу;
- ❖ збагачення словникового запасу;
- ❖ удосконалення граматичної будови мовлення;
- ❖ формування зв'язного мовлення;
- ❖ навчання грамоти.

Сьогодні роботу логопедичного пункту значно ускладнюють і досі не розв'язані питання відсутності уніфікованого нормативно-правового забезпечення, розробок програмово-методичних матеріалів, фінансування не навчальних закладів, а навчання дитини, труднощі в погодженні окремих аспектів навчально-виховної роботи з корекційно-мовленнєвого впливу на дітей з іншими безпосередніми учасниками освітнього процесу — вихователями, методистом, директором та ін.

Саме тому нами і розроблено **орієнтовне** Положення про дошкільний логопункт, адже форма, організація та зміст логопедичної роботи у шкільних і дошкільних логопедичних пунктах дуже різняться.

◆ Положення про логопедичний пункт при дошкільному навчальному закладі

I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. Логопедичний пункт створюють при ДНЗ із метою виправлення мовленнєвих вад у дошкільників.

Основними завданнями дошкільного логопедичного пункту (ДЛП) є:

- а) попередження виникнення мовленнєвих порушень у дітей;
- б) діагностика мовленнєвого розвитку дошкільників старших груп ДНЗ свого мікрорайону, виявлення серед них тих, хто потребує логопедичної допомоги, оцінка їх мовленнєвої готовності до шкільного навчання, зокрема до вивчення предметів мовного циклу;
- в) корекція звуковимови вихованців ДНЗ, розвиток їх усного мовлення загалом (фонетико-фонематичної, лексико-граматичної складової, зв'язного мовлення);
- г) взаємодія з педагогами ДНЗ з питань засвоєння дітьми загальноосвітньої програми; консультативна допомога;
- д) пропаганда логопедичних знань серед педагогів (вихователів, практичних психологів) і батьків, надання відповідних рекомендацій щодо створення необхідного мовленнєвого середовища, закріплення набутих мовленнєвих навичок;
- е) здійснення зв'язку з учителями-логопедами інших ДНЗ і шкіл, дитячих поліклінік, психолого-медико-педагогічних консультацій (ПМПК);
- ж) самоосвіта та підвищення фахового рівня.

- 1.2. Логопедичний пункт відкривається районним (міським) органом державного управління у приміщенні дошкільного навчального закладу та забезпечується відповідним обладнанням.
- 1.3. Орган державного управління освітою за кожним логопедичним пунктом закріплює 1–2 дошкільні навчальні заклади. Кількість дітей, охоплених логопедичною допомогою, варіюється залежно від характеру мовленнєвих порушень у дошкільників.
Тривалість робочого тижня вчителя-логопеда — 18 годин. Підготовку до ігор-занять, роботу з документами він проводить у неробочий час.

II. ОРГАНІЗАЦІЯ ЛОГОПЕДИЧНОЇ РОБОТИ

- 2.1. На ДЛП зараховують дітей п'ятого — сьомого років життя з мовленнєвими порушеннями, виявленими вихователями, учителем-логопедом логопедичного пункту при ДНЗ або районної поліклініки.
Мова спілкування на логопедичному пункті — українська [5].
- 2.2. Зараховують на ДЛП після обстеження усного мовлення дітей, яке проводять із 1 по 30 вересня та з 1 по 30 травня.
- 2.3. Початок і закінчення навчального року встановлюють відповідно до Положення про дошкільний навчальний заклад [2].
- 2.4. На логопедичному пункті одночасно отримують логокорекційну допомогу 25 дітей.
Основною формою організації навчально-корекційної роботи на ДЛП є підгрупові ігри-заняття, що проводять на етапі автоматизації того чи іншого звука в мовленні; в інші періоди логопедичної роботи основною формою її проведення є індивідуальні ігри-заняття. Наповнюваність підгрупи складає 2–3 особи, бажано одного віку, з однорідним мовленнєвим порушенням.
- 2.5. На дошкільний логопедичний пункт зараховують дітей, які мають фонетичний (ФНМ або ФН) і фонетико-фонематичний недорозвиток мовлення (ФФНМ) легкого ступеня. Дошкільників, які мають тяжкі мовленнєві порушення, зокрема

складні форми дизартрії, заїкання та алалії, з метою здійснення довготривалої щоденної логопедичної роботи, направляють до спеціальних ДНЗ компенсуючого типу для дітей із ПМ.

- 2.6. Учитель-логопед визначає основні напрями та зміст роботи з кожним із вихованців, систематично проводить необхідну профілактичну та корекційно-мовленнєву роботу з дошкільниками відповідно до індивідуальних програм.

Ігри-заняття вчитель-логопед проводить як індивідуально, так і з підгрупою у час, вільний від основних ігор-занять і з урахуванням режиму роботи ДНЗ.

Індивідуальні ігри-заняття проводять не менш ніж два рази на тиждень із тими дітьми, які мають фонетичні порушення, не менш ніж два рази із тими, які мають фонематичний недорозвиток.

Тривалість індивідуальної гри-заняття становить 15–20 хв, підгрупової — 25–30 хв.

Підгрупові ігри-заняття проводять із дітьми із ФН — не менш ніж 1 раз на тиждень, ФФНМ — не менш ніж два рази на тиждень.

- 2.7. Дидактичний ілюстративний і мовленнєвий матеріал, що використовується під час ігор-занять, має відповідати віковим та індивідуальним мовленнєвим особливостям дошкільників, а також запланованим корекційно-розвивальним завданням.
- 2.8. Результати логокорекційних ігор-занять занотовують у мовленнєву картку дитини та повідомляють про них вихователям, директору ДНЗ і батькам.
- 2.9. За потреби вчитель-логопед може рекомендувати батькам або особам, які їх замінюють, провести додаткове обстеження дитини лікарями-спеціалістами (ортодонтом, стоматологом, отоларингологом, невропатологом, психіатром тощо), діагностичні висновки яких зберігаються на логопедичному пункті.
- 2.10. Відповідальність за обов'язкове відвідування дітьми логокорекційних ігор-занять, дотримання відповідного їх розкладу покладають на вчителя-логопеда та вихователів.
- 2.11. Випуск дітей із виправленим мовленням, а по мірі звільнення місць їх прийом, здійснюють упродовж усього навчального року.

III. УЧИТЕЛЬ-ЛОГОПЕД

- 3.1. Учителем-логопедом ДЛП призначають особу, яка має повну вищу дефектологічну освіту.
- 3.2. Призначення та звільнення вчителя-логопеда здійснюється відповідно до вимог щодо педагогічних працівників дошкільних навчальних закладів.
- 3.3. Учитель-логопед відповідає за організацію і проведення роботи на логопедичному пункті перед районним (міським) органом державного управління освітою.
- 3.4. Оплата праці вчителя-логопеда ДЛП здійснюється в установленому порядку відповідно до чинного законодавства.
- 3.5. Учитель-логопед має відповідну документацію, у зв'язку з чим:
 - а) складає список дітей із мовленнєвими порушеннями, який подає в орган державного управління освітою, у підпорядкуванні якого перебуває логопедичний пункт;
 - б) заповнює мовленнєву картку, де занотовує відомості про дітей, зарахованих на дошкільний логопедичний пункт;
 - в) разом із директором ДНЗ складає графік логокорекційної роботи;
 - г) розробляє річний перспективний план роботи, що має бути затверджений начальником районного (міського) відділу освіти;
 - д) заповнює журнал обліку відвідування, де окремо занотовує присутність дітей на індивідуальних та підгрупових логокорекційних іграх-заняттях;
 - е) веде журнал обліку консультацій, які надає батькам дошкільників із вадами мовленнєвого розвитку;
 - ж) наприкінці навчального року подає щорічний звіт про роботу ДЛП у районний (міський) орган державного управління освітою;
 - з) здійснює перелік обладнання свого логопедичного кабінету.
- 3.6. Учитель-логопед ДЛП проходить перепідготовку й атестацію у порядку, передбаченому для вчителів-дефектологів.

IV. КЕРІВНИЦТВО ТА КОНТРОЛЬ ЗА ЛОГОКОРЕКЦІЙНОЮ РОБОТОЮ

- 4.1. Безпосереднє керівництво і контроль за якістю логокорекційної роботи вчителя-логопеда здійснює орган державного управління освітою, якому підпорядкований ДЛП.

- 4.2. За умови наявності в районі (місті, області) кількох логопедичних пунктів при ДНЗ створюють та проводять методичні об'єднання вчителів-логопедів. Керівництво методичним об'єднанням учителів-логопедів призначає орган державного управління освітою та покладає на одного з найдосвідченіших вчителів-логопедів або методистів інституту вдосконалення вчителів.

V. ПРИМІЩЕННЯ, ОБЛАДНАННЯ І ФІНАНСУВАННЯ ДОШКІЛЬНОГО ЛОГОПЕДИЧНОГО ПУНКТУ

- 5.1. Дошкільний логопедичний пункт розміщується у приміщенні ДНЗ.
- 5.2. Площа ДЛП має бути понад 20 кв. м і відповідати основним санітарно-гігієнічним нормам.
- 5.3. Дошкільний логопедичний пункт забезпечується відповідним обладнанням і фінансується відділом освіти, якому він підпорядкований.

Пропонуємо **орієнтовні зразки документації** вчителя-логопеда дошкільного логопедичного пункту.

СПИСОК ДІТЕЙ, ЯКІ ВІДВІДУЮТЬ ДОШКІЛЬНИЙ ЛОГОПЕДИЧНИЙ ПУНКТ

Список дітей, які відвідують дошкільний логопедичний пункт при ДНЗ № ____

№ з/п	Прізвище, ім'я дитини	Дата обстеження	ДНЗ №	Група №	Дата зарахування на ДЛП	Логопедичний висновок	Дата випуску
1							
2							
3							
4							
5							
6							
7							
8							
9							
10							

Учитель-логопед _____
(прізвище, ініціали)

МОВЛЕННЕВА КАРТКА ОБСТЕЖЕННЯ ДИТИНИ, ЯКА ВІДВІДУЄ
ДОШКІЛЬНИЙ ЛОГОПЕДИЧНИЙ ПУНКТ

Мовленнєва картка обстеження

Анкетні дані

Прізвище, ім'я, по батькові дитини _____

Дата народження _____.____.20____ р.

Дата обстеження _____.____.20____ р.

Дата зарахування на дошкільний логопедичний
пункт _____.____.20____ р.

Дошкільний навчальний заклад № ____ група № _____

Домашня адреса: вул. (просп., бульв., пров.) _____

тел. _____

Відомості про батьків

Мати: ПІБ _____

контактні телефони: _____

Батько: ПІБ _____

контактні телефони: _____

Скарги батьків _____

Анамнестичні дані

Ранній фізичний розвиток дитини _____

Ранній мовленнєвий розвиток дитини _____

Висновки спеціалістів (за потреби)

Невропатолог _____

Отоларинголог _____

Психіатр _____

Ортодонт (хірург-стоматолог) _____

Обстеження моторної функції

Артикуляційна моторика

Губи:

- ♦ нормальні, товсті, вузькі, диспропорційні, вкорочена верхня губа, порушена слизова, вкорочена вуздечка верхньої/нижньої губи, неповне зімкнення, з розщепленням, парез _____
- ♦ тонус (без особливостей, підвищений, знижений) _____
- ♦ виконання вправ (правильно, швидко/повільно, з труднощами, з допомогою, не виконує) _____
- ♦ рухливість (нормальна/утруднена) _____
- ♦ переключення (нормальне, уповільнене, персеверації, заміна рухів) _____

Щоки:

- ♦ тону́с (без особливостей, підвищений, знижений) _____
- ♦ виконання вправ (правильно, швидко/повільно, з труднощами, з допомогою, не виконує) _____
- ♦ рухливість (нормальна/утруднена) _____
- ♦ обсяг рухів (нормальний, обмежений) _____
- ♦ переключення (нормальне, уповільнене, персеверації, заміна рухів) _____

Зубо-щелепна система:

- ♦ зуби (нормальні, великі, дрібні, рідкі, зайві, надмірно великі передні, поза щелепною дугою, діастеми, каріозні) _____
- ♦ прикус (нормальний, глибокий/мілкий, відкритий передній/боковий (одно-, двобічний), прогенія/прогнатія) _____
- ♦ рухливість нижньої щелепи (нормальна/утруднена) _____
- ♦ виконання вправ нижньою щелепою (правильно, з труднощами, не виконує) _____

Язик:

- ♦ нормальний, макро-/мікроглосія, довгий/короткий, вузький/широкий, м'ясистий, гіпертрофія кореня язика, кінчик не виражений, широкий, роздвоєний, відтягнутий назад, під час фонації лежить, не піднімаючись, займає міжзубне положення _____
- ♦ тону́с (норма, спастичність, гіпотонія, дистонія) _____
- ♦ виконання вправ (правильно, швидко/повільно, з труднощами, з допомогою, не виконує) _____
- ♦ рухливість (нормальна/утруднена (девіація праворуч/ліворуч) _____
- ♦ тремор (відсутній, синкінезії, салівація) _____
- ♦ обсяг рухів (нормальний, обмежений) _____
- ♦ точність (збережена/порушена) _____
- ♦ переключення (нормальне, уповільнене, персеверації, заміна рухів) _____

Під'язикова зв'язка:

- ♦ нормальна, коротка/довга, натягнута, відсутня, спайка з тканинами під'язикової області, оперована _____
- ♦ рухливість (нормальна/утруднена) _____

Тверде піднебіння:

- ♦ нормальне, «готичне», низьке/банеподібне, пласке, широке/вужьке, проопероване, розщеплення (повне, часткове, субмукозне), шрами, обтуратор _____

М'яке піднебіння:

- ♦ нормальне, вкорочене, роздвоєне, відсутнє, в'яле / напружене, парез (повний, однобічний), провисає (з правого/лівого боку) _____

- ♦ рухливість (нормальна/утруднена) _____

Мімічна моторика _____

Голос

Сила (нормальний, гучний, тихий, виснажуваний, занадто тихий, такий, що згасає до кінця фрази) _____

Висота (нормальний (грудний), високий, низький, фальцет, немодульований, монотонний) _____

Тембр (хрипкий, грубий, глухий, гортанно-різкий, «металевий», писклявий, здавлений, тремтливий, напружений, переривчастий, гіпо-/гіперназалізований) _____

Дискоординація процесів дихання та голосоутворення (відсутня/наявна) _____

Характер голосоутворення й атаки голосу (тверда, м'яка, придихальна) _____

Дихання

Тип (грудне, діафрагмальне, діафрагмально-грудне, верхньоключичне) _____

Ритм (нормальний, аритмія) _____

Темп (нормальний, прискорений, уповільнений) _____

Обсяг, тривалість (короткий вдих, нетривалий видих) _____

Носове (вільне, утруднене, відсутнє) _____

Ротовий видих (достатній, вкорочений, мовлення на вдиху) _____

Диференціація ротового та носового видиху (наявна/відсутня) _____

Темпо-ритмічна складова мовлення

Дикція (чітка, змазана, незрозуміла) _____

Темп (нормальний, прискорений, уповільнений) _____

Ритм (нормальний, скандований, аритмія, брадиритмія, тахіритмія) _____

Просодична складова мовлення

Інтонація (наявність чи відсутність основних видів інтонації (окличної, питальної, розповідної)) _____

Паузація (наявність чи відсутність розстановки пауз у мовленнєвому потоці) _____

Особливості фонетико-фонематичної складової мовлення

Фонематичне сприймання:

- ♦ диференціація ізольованих звуків _____
- ♦ на рівні складів _____
- ♦ на рівні слова _____

СТАН ЗВУКОВИМОВИ (ВІДСУТНІСТЬ, СПОТВОРЕННЯ, ЗМІШУВАННЯ, ОГЛУШЕННЯ, ОДЗВІНЧЕННЯ, ПЕРЕСТАНОВКИ, ДОДАВАННЯ, ПРОПУСКИ)

Вимова Звуки	Ізольована		У складах		У словах						У фразах		У віршах	
					початок		середина		кінець					
	Н.	С.	Н.	С.	Н.	С.	Н.	С.	Н.	С.	Н.	С.	Н.	С.
[а]														
[о]														
[у]														
[м]														
[п]														
[б]														
[і]														
[е]														
[и]														
[к]														
[г]														
[ґ]														
[х]														
[д]														

Вимова Звуки	Ізольована		У складах		У словах						У фразах		У віршах		
	Н.	С.	Н.	С.	початок		середина		кінець		Н.	С.	Н.	С.	
					Н.	С.	Н.	С.	Н.	С.					
[д']															
[т]															
[т']															
[н]															
[н']															
[в]															
[ф]															
[й]															
[с]															
[с']															
[з]															
[з']															
[дж]															
[дж']															
[ц]															
[ц']															
[ш]															
[ж]															
[дж]															
[ч]															
[л]															
[л']															
[р]															
[р']															

СКЛАДОВА СТРУКТУРА СЛІВ
(ДОДАВАННЯ, ЕЛІЗІЇ, ІТЕРАЦІЇ, АНТИЦИПАЦІЇ, КОНТАМІНАЦІЇ, ПЕРСЕВЕРАЦІЇ):

Вимова	Матеріал			
	склади	слова	словосполучення	речення
Відображена				
Спряжена				
Уповільнена				
Повторювана				

Особливості відтворення наголосу в словах _____

Слуховий контроль _____

Стан лексичної складової мовлення

Сформованість вживання різних видів лексичних узагальнень:

♦ категоріальних _____

♦ контекстуально зумовлених _____

Уживання видо-родових понять _____

Засвоєння системи морфологічного словотворення:

♦ суфіксального словотворення _____

♦ префіксального словотворення _____

Граматична будова мовлення

Сформованість вживання граматичних категорій

Число

Іменники _____

Дієслова _____

Прикметники _____

Рід

Іменники _____

Дієслова _____

Прикметники _____

Час дієслова

Теперішній _____

Минулий _____

Майбутній _____

Відмінок

Називний, кличний _____

Непрямі відмінки _____

Особливості зв'язного мовлення

Складання речень:

♦ за сюжетними картинками _____

♦ із заданих слів _____

Складання оповідань:

♦ за епізодичними картинками _____

♦ за серією сюжетних картинок _____

Складання описових розповідей _____

Висновки за результатами обстеження

Рекомендації вчителя-логопеда (зарахування дитини на дошкільний логопедичний пункт, направлення на ПМПК, до вчителя-логопеда районної дитячої поліклініки) _____

Дата зарахування на дошкільний логопедичний пункт
____.____.20____ р.

Перспективний індивідуальний план корекційної роботи

Підсумки проведеної логокорекційної роботи

Дата випуску з логопедичного пункту _____.____.20____ р.

Якість мовлення на момент випуску (виправлене, зі значним покращенням, без покращення) _____

Учитель-логопед _____

(прізвище, ініціали)

ГРАФІК РОБОТИ, ЗАТВЕРДЖЕНИЙ ДИРЕКТОРОМ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

(прізвище, ініціали директора ДНЗ)

____.____.20____ р.

Графік роботи вчителя-логопеда дошкільного логопедичного пункту при ДНЗ № _____

День тижня	Час проведення ігор-занять	
	індивідуальних	підгрупових
Понеділок		
Вівторок		
Середа		
Четвер		
П'ятниця		

Учитель-логопед _____

(прізвище, ініціали)

РІЧНИЙ ПЕРСПЕКТИВНИЙ ПЛАН РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ-ЛОГОПЕДА ДОШКІЛЬНОГО ЛОГОПЕДИЧНОГО ПУНКТУ

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

(прізвище, ініціали начальника районного /
міського відділу освіти)

Річний перспективний план роботи вчителя-логопеда дошкільного логопедичного пункту при ДНЗ № _____

І. ДІАГНОСТИКО-ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ

1. Первинне обстеження дошкільників. Надання інформації щодо результатів обстеження директору ДНЗ.
2. Оформлення документації.
3. Комплектування підгруп.
4. Складання розкладу ігор-занять на ДЛП разом із вихователями. Ознайомлення з ним директора ДНЗ і батьків.

II. КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ

1. Фонетико-фонематична складова:
 - а) імпресивного мовлення;
 - б) експресивного мовлення.
2. Лексична складова:
 - а) імпресивного мовлення;
 - б) експресивного мовлення.
3. Граматична складова:
 - а) імпресивного мовлення;
 - б) експресивного мовлення.
4. Зв'язне мовлення:
 - а) на матеріалі імпресивного мовлення;
 - б) на матеріалі експресивного мовлення.
5. Розвиток пізнавальних процесів (сприймання, уваги, пам'яті, мислення).

III. КОНСУЛЬТАТИВНО-МЕТОДИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

1. Робота з батьками.
2. Робота з вихователями.
3. Робота з учителями початкових класів загальноосвітніх шкіл.

IV. ПІДВИЩЕННЯ ФАХОВОГО РІВНЯ

1. Участь у семінарах, виступи на педрадах, відвідування курсів, лекцій, методичних об'єднань, обмін досвідом.
2. Опрацювання науково-теоретичної та методичної літератури.
3. Спостереження за динамікою подолання мовленнєвих порушень на іграх-заняттях, за впливом певних логокорекційних методів на мовленнєвий розвиток дітей.

V. РОБОТА НАД УДОСКОНАЛЕННЯМ ОБЛАДНАННЯ ЛОГОПЕДИЧНОГО КАБІNETУ

1. Виготовлення та придбання наочних і навчально-методичних посібників.
2. Поповнення бібліотеки вчителя-логопеда методичною та науковою літературою.

Учитель-логопед _____

(прізвище, ініціали)

ЖУРНАЛ ОБЛІКУ ВІДВІДУВАННЯ ДІТЬМИ ІНДИВІДУАЛЬНИХ І ПІДГРУПОВИХ ЛОГОКОРЕКЦІЙНИХ ІГОР-ЗАНЯТЬ

Журнал обліку відвідування дітьми логокорекційних ігор-занять на 20____ / 20____ навч. рік

(назва місяця)

№ з/п	Прізвище, ім'я дитини	ДНЗ	Група	Логопедичний висновок	Числа															
					1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12				
1																				
2																				
3																				
4																				
5																				
6																				
7																				
8																				
9																				
10																				

Примітка. Відсутність дітей позначають буквою «Н».

Учитель-логопед _____
(прізвище, ініціали)

ЖУРНАЛ ОБЛІКУ ЛОГОПЕДИЧНИХ КОНСУЛЬТАЦІЙ

Журнал обліку логопедичних консультацій за 20____ / 20____ навч. рік

Консультація		Проконсультований		
дата і час проведення	тема	ПІБ	домашня адреса	підпис

Учитель-логопед _____
(прізвище, ініціали)

ПЕРЕЛІК ОБЛАДНАННЯ ДОШКІЛЬНОГО ЛОГОПЕДИЧНОГО ПУНКТУ

Перелік обладнання дошкільного логопедичного пункту

№ з/п	Обладнання	Кількість
1	Настінне дзеркало для підгрупових ігор-занять 50×100 см із відповідним освітленням	1 шт.
2	Дзеркало для індивідуальної логокорекційної роботи 8×12 см	5 шт.
3	Логопедичні зонди, шпательі	5 компл.
4	Умивальник	1 шт.
5	Настільна лампа	
6	Магнітна дошка	
7	Шафа	
8	Стіл учителя-логопеда	
9	Шестигранний стіл для підгрупових ігор-занять	
10	Стіл, розрахований на роботу двох осіб, для індивідуальних ігор-занять	
11	Стільці	7 шт.
12	Технічні засоби навчання (магнітофон, комп'ютер, відеоманітофон тощо)	визначається потребами дітей певної вікової групи
13	Наочний дидактичний матеріал (предметні, сюжетні картинки), настільні ігри, навчальні посібники, логопедична лялька [1] тощо	

Отже, правильно організована логопедична допомога дошкільникам в умовах логопедичного пункту дозволяє виправити мовлення у значної кількості дітей, повніше використати резерви корекційно-мовленнєвого впливу та зробити його органічною складовою цілісного дошкільного навчально-виховного процесу. Сподіваємося, що наші пропозиції знайдуть своє втілення в розробці оновленого положення про дошкільний логопедичний пункт і стануть вагомим кроком на шляху вдосконалення спеціальної дошкільної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пат. 44366 Україна, МПК: А 61 Н 1/00 А 61 М 21/00. Спосіб відновлення вимовної функції у дошкільнят з порушеннями фонетико-фонематичної сторони мовлення / Рібцун Ю. В. — № u200908240; заявл. 04.08.2009; опубл. 25.09.2009, Бюл. № 18.
2. Положення про дошкільний навчальний заклад: постановва Каб. Міністрів України № 305 від 12 берез. 2003 р. // Дошкіль. виховання. — 2003. — № 5. — С. 3–6; іл.; Інформ. зб. М-ва освіти і науки України. — 2003. — № 8. — С. 15–26.
3. Про затвердження Положення про логопедичні пункти системи освіти: наказ М-ва освіти і науки України № 135 від 13 трав. 1993 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу до вид. : <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi.../>
4. Про затвердження Типових штатних нормативів дошкільних навчальних закладів: наказ М-ва освіти і науки України № 1055 від 23 листоп. 2010 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу до вид. : <http://www.zakon.rada.gov.ua>
5. Про мови України: Закон України // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 49. — ст. 259 [Електронний ресурс] // Режим доступу до вид. : <http://www.ut.net.ua/Publication/4537/>
6. Про організацію роботи та комплектацію дошкільних виховних закладів компенсуючого типу: міжвід. інстр. : затв. наказом М-ва освіти України, М-ва охорони здоров'я України № 250/149 від 12 серп. 1994 р. // Дошкіль. виховання. — 1994. — № 12. — С. 4–7; іл.
7. Про прийом дітей до 1 класу загальноосвітніх навчальних закладів: наказ М-ва освіти і науки України № 204 від 07 квіт. 2005 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу до вид. : http://www.osvita.ua/legislation/Ser____osv/4346
8. <http://www.logoped.in.ua/>

Додаток А Використання логопедичної ляльки в роботі з дошкільниками з вадами мовленнєвого розвитку

◆ Використання ляльки в роботі з дошкільниками із ФФНМ

Основні завдання — прискорення темпів підготовки мовно-рухового апарату до постановки звуків, полегшення постановки і автоматизації звуків.

ПРИКЛАД ФРАГМЕНТА ПІДГРУПОВОЇ ГРИ-ЗАНЯТТЯ У СТАРШІЙ ЛОГОПЕДИЧНІЙ ГРУПІ ДЛЯ ДІТЕЙ ІЗ ФФНМ (артикуляторно-фонетична дислалія)

ЗНАЙОМСТВО З ЛОГОПЕДИЧНОЮ ЛЯЛКОЮ

Учитель-логопед представляє дітям Льолика, емоційно читає вірш:

Познайомтесь-но, малята, —
Льолик хлопця цього звати.
Льолик — друг для всіх малят,
Для дівчаток і хлоп'ят.
Різні ігри Льолик знає,
Чітко, гарно розмовляє.
Доки цьому він учився,
Добре Льолик потрудився.
А тепер покаже й вам,
Що робити вміє сам.

(Ю. Рібун)

ВИКОНАННЯ ВПРАВ АРТИКУЛЯЦІЙНОЇ ГІМНАСТИКИ

Льолик сидить на колінах у вчителя-логопеда. Педагог читає вірш, лівою рукою тягне за гнучку тягу, відкриваючи рот ляльці, правою рукою, уставленою у рукавичку, робить рухи зі сторони в сторону (вправа «Годинничок»).

Язичком своїм так вправно
Водить Льолик вліво-вправо.

Як годинник цокотить:
— Тікі-тук, тік-так, тік-тік!
А чи зможете ви, діти,
Як годинник цокотіти?
Язичком робіть отак:
— Тікі-тук, тік-так, тік-так!
(Ю. Рібцун)

Названа вчителем-логопедом дитина виконує вправу. Педагог акцентує увагу дітей на чіткості й ритмічності рухів, коментує, як Льолик рухає язичком, виконує вправу одночасно з Льоликом.

ЗАКРІПЛЕННЯ ЗВУКА [Л] У СТАРШІЙ ЛОГОПЕДИЧНІЙ ГРУПІ ДЛЯ ДІТЕЙ ІЗ ФФНМ (артикуляторно-фонематична дислалія)

Учитель-логопед читає вірш, лівою рукою тягне за гнучку тягу, відкриваючи рот ляльці, праву руку, уставлену в рукавичку, піднімає вгору за зуби.

Льолик прокидається,
З язичком вітається.
Робить язичок зарядку
І стрибає, мов зайчатко.
Ні хвилинки не сидить —
Стриб за верхні зубки вмить!
Вигинається він пружно.
Нумо, спробуймо всі дружно:
— Л-л-л, ли-ли-ли! —
Добре ви зробить змогли!
(Ю. Рібцун)

Учитель-логопед демонструє на Льоликові й описує артикуляційний уклад звука, пропонує дітям кілька разів повторити звук [л].

АРТИКУЛЯЦІЙНА ВПРАВА «СМАЧНЕ ВАРЕННЯ» В СЕРЕДНІЙ ЛОГОПЕДИЧНІЙ ГРУПІ ДЛЯ ДІТЕЙ ІЗ ФФНМ (стерта дизартрія)

Учитель-логопед читає вірш, лівою рукою тягне за гнучку тягу, відкриваючи рот ляльці, праву руку, вставлену в рукавичку, піднімає вгору, повільно і плавно проводить по верхній губі від одного куточка рота до іншого.

Льолик їв з варенням булку,
Замастив свої він губки.

Льолик гарно облизався,
Дуже язичок старався —
Все робив повільно, плавно.
Ой, як смачно! Ой, як гарно!
Як робив він, покажи —
Губки плавно оближи.

(Ю. Рибцун)

Учитель-логопед може зафіксувати положення язика на середині руху, акцентувати увагу дітей на тому, що потрібно рухати язичком повільно і плавно, по всій губі.

ЗАКРІПЛЕННЯ ЗВУКА [i] В СЕРЕДНІЙ ЛОГОПЕДИЧНІЙ ГРУПІ ДЛЯ ДІТЕЙ ІЗ ФФНМ (відкрита ринолалія)

Учитель-логопед читає вірш, лівою рукою тягне за гнучку тягу, відкриваючи рот ляльці, праву руку, уставлену в рукавичку, опускає за нижні зуби.

Льолик відкрив ротик,
Посміхнувся трохи.
Язичок вниз пострибав,
Пісеньку нам заспівав
Тонесенько: «I-i! I-i-i-i»
Запіваймо разом всі-i-i:
«I-i-i-i...»

(Ю. Рибцун)

Учитель-логопед демонструє на Льолику й описує артикуляційний уклад звука, пропонує дітям повторити звук [i].

◆ Застосування ляльки в роботі з дошкільниками із ЗНМ

Основні завдання — установлення контакту з педагогом, полегшення процесу адаптації до умов логопедичної групи, прискорення темпу підготовки мовнорухового апарату до постановки звуків, удосконалення лексико-граматичної будови і зв'язного мовлення.

ПРИКЛАД ФРАГМЕНТА ПІДГРУПОВОЇ ГРИ-ЗАНЯТТЯ В МОЛОДШІЙ ЛОГОПЕДИЧНІЙ ГРУПІ ДЛЯ ДІТЕЙ ІЗ ЗНМ

ЗНАЙОМСТВО З ЛОГОПЕДИЧНОЮ ЛЯЛКОЮ

Встановлення емоційного контакту між дітьми та дорослими. Виховання потреби в мовленнєвому спілкуванні як основи формування мовленнєвої активності.

Чути стук у двері.

— Хто там? — запитує вчитель-логопед.

Учитель-логопед стимулює дітей до повторення запитання.

— Це ми прийшли, — до логопедичного кабінету заходить вихователь, несучи на руках ляльку. Педагог із лялькою вітається з дітьми.

— Пропоную познайомитись. Марію Сергіївну ми вже знаємо. А як тебе звати? — звертається вчитель-логопед до ляльки.

— Мене звати Льолик, — відповідає лялька.

— Яке гарне ім'я — Льолик. Як звати хлопчика? — запитує в дітей вчитель-логопед.

(Хорові та індивідуальні відповіді дітей.) Льолик хоче познайомитись із нами.

— Мене звати Юлія Валентинівна. А тепер скажи Льолику, як звати тебе *(вчитель-логопед почергово звертається до дітей)*.

Індивідуальні відповіді дітей.

«Льолик» хоче вам про себе щось сказати:

Льоликом мене всі звать,
Ігри я люблю і труд.
Можу бавитись й навчати.
Будете зі мною грати?
(Ю. Рібцун)

Відповіді дітей.

ЗАГАДУВАННЯ ЛЬОЛИКОМ ЗАГАДОК

Розвиток слухомовленневої пам'яті, слухової уваги, мисленневої операції аналізу. Закріплення вміння співвідносити власні частини тіла й органи артикуляційного апарату з аналогічними у людей та іграшок.

Льолик говорить:

Нумо, спробуйте, малята,
Загадки ці відгадати.
(Ю. Рібцун)

Промовляючи віршик, учитель-логопед рухає язичком Льолика.

Льолик загадує загадки:

Білесенькі, рівнесенькі,
Стали вони в ряд.
Є вони у Льолика,
Є у всіх малят.
Всі горішків шкаралупки
Розгризуть міцненькі... (зубки).
(Ю. Рібцун)

Є вони в усіх людей:
У дорослих і дітей.
Льолик маму цілував,
Хоботком їх витягав.
Самі розтягнулися
Й таткові всміхнулися.
Так відкрили білі зубки
Дві пухкі червоні... (зубки).
(Ю. Рібцун)

Льолик з ними вміє грати:
Надувати їх, здувати.
Кольору, мов полунички.
Здогадалися?
Це... (щічки).
(Ю. Рібцун)

Щоб наш Льолик їсти міг,
Говорити гарно,
В нього в роті помічник
Є слухняний, вправний.
Показав нам свій бочок
Непосида-... (язичок).
(Ю. Рібцун)

Під час загадування загадок учитель-логопед демонструє органи артикуляційного апарату на Льоликові, на собі, пропонує дітям знайти в себе відгадку, ще раз назвати всі органи мовнорухового апарату.

ВИКОНАННЯ З ЛЬОЛИКОМ АРТИКУЛЯЦІЙНИХ ВПРАВ

Вироблення в дітей вміння із зоровою опорою наслідувати рухи ляльки та вчителя-логопеда, виконувати статичні та динамічні вправи артикуляційної гімнастики і на цій основі формувати правильні артикуляції.

Учитель-логопед каже:

Льолик грає язичком,
З вами хоче грати разом,
Щоб навчить нас говорити.
За ним зможеш повторити?
(Ю. Рібцун)

Педагог із допомогою ляльки демонструє виконання вправ артикуляційної гімнастики. З метою покращення засвоєння їх дітьми читає вірші, коментує виконання.

Учитель-логопед читає вірш, лівою рукою тягне за гнучку тягу, відкриваючи рот ляльці, праву руку, уставлену в рукавичку, кладе на нижню губу (широкий язик). Трохи відпускаючи гнучку тягу, «пошльопає» зубами по язичку (вправа «Вареники»).

Мама тісто замісила
І вареники ліпила.
Льолик їй допомагав,
Язичок широким став,
Зубками ледь прикусив —
Враз вареничка зліпив.

(Ю. Рібцун)

Учитель-логопед читає вірш, лівою рукою тягне за гнучку тягу, відкриваючи рот ляльці, праву руку, уставлену в рукавичку, висуває вперед (вузький язик — вправа «Змійка»).

Льолик змійку став робити.
(*Ім'я дитини*), спробуй повторити:
Язичком вперед, назад
Зробиш кілька раз підряд?
Постаратись тільки треба,
Вийде справжня змійка в тебе!

(Ю. Рібцун)

Учитель-логопед читає вірш, лівою рукою тягне за гнучку тягу, відкриваючи рот ляльці, то підіймає, то опускає праву руку, уставлену в рукавичку (вправа «Гойдалка»).

Льолик язичком вертів,
Погойдать його хотів.
Язичок старається —
Вгору-вниз гойдається.

(Ю. Рібцун)

Педагог коментує виконання вправ, хвалить дітей.

ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

Вам сподобалось, малята,
З Льоликом навчатись, грати?
Та прийшла пора прощатись.
З ним ще будем зустрічатись!
Будем тебе дождити,
Щоб ти вчив нас розмовляти.
Скажем Льолику: «Прощай!
Тільки нас не забувай!
Будемо тебе чекати,
У віконце виглядати».

(Ю. Рібцун)

Діти прощаються з Льоликом. Гра-заняття закінчується.

Додаток Б Зразки ігор різних видів для дітей старшого дошкільного віку

Запропоновані ігри вчитель-логопед і вихователі можуть використовувати в корекційно-розвивальній і навчально-виховній роботі з дітьми старшого дошкільного віку з обов'язковим урахованням їх психомовленнєвих можливостей.

◆ Ігри за правилами

ОРКЕСТР

Музична гра, проводиться фронтально.

Мета: автоматизувати звуки в складах; розвивати слухове сприймання, увагу та пам'ять, швидкість реакції, висоту і силу голосу, загальну моторику; виховувати почуття колективізму.

Обладнання: диригентська паличка, предметні картинки із зображенням музичних інструментів.

Словникова робота: уточнення категоріального рівня узагальнення іменників (трубачі, скрипалі, ударники).

Підготовча робота

1. Ознайомлення з музичними інструментами.
2. Відпрацювання різних ритмічних малюнків. Наприклад:

а) *Прості ритми:*

/; //; ///; / //; /// /.

б) *Складні ритми:*

// //; /// /; / ///; / /// /; // /// тощо.

Хід гри

Діти стоять півколом. Одна група дітей — трубачі, інша — скрипалі, третя — ударники. Учитель-логопед — диригент. Педагог показує кожній групі, як наслідувати рухи музикантів, яких вони зображатимуть, потім пропонує проспівати знайомий мотив (дитячої пісеньки, пісеньки з мультфільму тощо). На цей мотив *трубачі* співають склад *ру-ру-ру, скрипалі — ри-ри-ри,*

ударники — *ра-ра-ра*. Коли кожна група достатньо злагоджено зможе проспівати свої склади, педагог починає диригувати, і «грає» тільки та група, на яку він вказує паличкою. Коли вчитель-логопед підніме обидві руки, усі «грають» одночасно.

Можна замість диригування паличкою показувати дітям зображення того чи іншого музичного інструмента.

Поступово дошкільники засвоюють виконання 3–4 пісень. Педагог може викликати 3–6 дітей, запропонувати їм самостійно тихенько домовитись про те, яку саме з вивчених пісень вони будуть виконувати, і хто на якому інструменті гратиме. Решта дітей намагається відгадати, яку саме пісню виконували їх товариші.

ПІДКАЖИ СЛІВЦЕ

Дидактична гра, проводиться з підгрупою.

Мета: вправляти у правильному вживанні прийменників; актуалізувати знання дітей про знайомі казки; формувати навички синтаксичного аналізу; розвивати зв'язне мовлення, вербальну увагу та пам'ять, мисленнєві операції (аналіз, узагальнення, співставлення); виховувати інтерес до народної казки.

Обладнання: картки із символічним зображенням прийменників, картки з написаними на них прийменниками, ілюстрації до казок.

Словникова робота: закріплення знання назв українських народних казок («Колобок», «Теремок», «Колосок», «Івасик-Телесик», «Кривенька качечка», «Лисичка і Журавель», «Пан Коцький», «Лисичка-сестричка й вовк-панібрат», «Коза-дереза» та ін.); вправлення у вживанні прийменників (*від, в, до, з, під, з-за, по, на, за, над, через*).

Попередня робота

1. Читання та розповідання казок, розгляд ілюстрацій.
2. Виконання завдань на вдосконалення оптико-просторових уявлень:
- 1) Показати, якою рукою ми тримаємо ложку, пишемо, малюємо. Сказати, як називається ця рука. Дається завдання підняти праву руку і назвати її.

У випадку утруднень учитель-логопед сам називає праву руку, а діти повторюють за ним кілька разів.

- 2) Показати ліву руку.
Якщо діти не можуть її назвати, учитель-логопед сам називає, а діти повторюють.
- 3) Підняти то ліву, то праву руку вгору. Почергово показувати олівець за завданням педагога то лівою, то правою рукою; узяти книгу то лівою, то правою рукою.
- 4) Вправа «Впіймай зайчика за вушко» — проба Хеда на просторову організацію рухів.
 - а) *Наочний варіант.* Дитині пропонується відтворити рухи, які виконує вчитель-логопед. Наприклад, торкнутися лівою рукою лівого (правого) вуха, правою рукою лівого вуха і т. д.
 - б) *Мовленнєвий варіант.* Ті ж рухи виконуються за вербальною інструкцією вчителя-логопеда.
- 5) Гра «Кішка — мишка» — покласти ручку справа від зошита, покласти олівець зліва від книги, сказати, де знаходиться олівець відносно книги, ручка відносно зошита — справа чи зліва.
- 6) Користуючись картками-символами, за завданням учителя-логопеда дитина виконує дії з предметами.

Хід гри

Учитель-логопед. Чи любите ви слухати казки? Казки часто мандрують з одного дому в інший, бо всі малюки люблять їх слухати. Трапляється, що, мандруючи, загубить казка якесь словечко. Хоч воно і маленьке, але дуже-дуже важливе. Таких слів назбиралося вже чимало. Послухайте їх. (*Педагог називає прийменники.*) Давайте допоможемо казкам повернути втрачені слова і визначимо, яка саме казка їх загубила. (*Учитель-логопед виставляє ілюстрації до казок.*)

Варіант 1

Учитель-логопед промовляє речення. У тому місці, де повинен стояти прийменник, плече в долоні. Діти вставляють прийменник, визначають назву казки, повторюють доповнені речення.

Варіант 2

На дошці стоять картки з написаними прийменниками. Діти слухають речення, знаходять картку з пропущеним прийменником, визначають кількість і послідовність слів у реченні. (Використовують речення з 3–4 слів).

Варіант 3

Учитель-логопед читає текст знайомої дітям казки, а ті за завданням педагога підказують, який саме прийменник потрібно поставити на місці зупинки.

Можливі варіанти речень

- 1) Я ... баби втік.
Я ... діда втік. (*від*)
- 2) Хто, хто ... теремочку живе? (*в*)
- 3) Телесику, Телесику!
Приплинь, приплинь ... бережка! (*до*)
- 4) Стали мишенята вилазити ... столу. (*з-за*)
- 5) Наварила Лисичка кашки ... молочком, розмазала ... тарілці та й пригощає Журавля. (*з, по*)
- 6) Вони почали ховатися: ведмідь лізе ... дерево, вовк сідає ... кущем, кабан заривається ... хмиз, зайчик лізе ... кущ. (*на, за, в, під*)
- 7) Лисичка кидає та й кидає рибку ... шлях. (*на*)
- 8) Нагодували, напоїли його і ... крильця пшона насипали. Покружляло гусеня ... двором та й полетіло собі. (*під, над*)
- 9) Ні, дідусю, я не пила, я не їла: тільки бігла ... місточок, та й вхопила кленовий листочок, бігла ... гребельку, ухопила води крапельку. (*через*)
- 10) От поліз рак ... хатку та й питається:
— А хто, хто ... зайчиковій хатці? (*у*)

Наприкінці навчального року можна запропонувати дітям самостійно читати речення, розповідати фрагменти тієї чи іншої казки, уставляючи на місце потрібний прийменник.

ЛИСТ ЛЕВЕНЯТКУ ЛЕО

Дидактична гра; проводиться з підгрупою.

Мета: виявити обсяг уявлень дітей про зиму і зимові явища; учити дітей складати зв'язну розповідь за опірними запитаннями, використовуючи різні за структурою граматично правильно побудовані речення; розвивати слухову увагу та пам'ять, словесно-логічне мислення, дрібну моторику; виховувати моральні якості особистості.

Обладнання: фотографія чи предметне зображення веселого левенятка Лео, яскравий конверт з маркою, на якому написана

адреса дошкільного навчального закладу й номер групи, «чарівний» кубик, аркуші тонованого паперу, кольорові олівці, фарби, фломастери.

Словникова робота: уточнення значення категоріального рівня лексичних узагальнень іменників (конверт, марка, листоноша).

Хід гри

Учитель-логопед читає вірш.

Голубок летів над містом,
Ніс вам, діти, він листа.
Прочитати й відповісти —
Дуже справа не проста.
Рада вам допомагати,
Будем разом лист читати.
(Ю. Рібцун)

Показує великий конверт.

— На конверті адреса нашого дитячого садка й номер нашої групи. А що ж у ньому?

(Відкриває листа, швиденько переглядає його. Повідомляє, що це лист від левенятка Лео, який живе в країні, де ніколи не буває зими.)

Погляньте, діти, він нам і фотографію свою прислав! Лео — веселе, кмітливе, розумне левеня. Воно дуже любить запитувати: «Що?», «Коли?», «Де?», «Чому?», тому його мама часто називає чомусиком Лео. Напевно, він і в нас про щось запитує. Хочете послухати, що він пише? «Діти! Там, де я живу, ніколи не буває зими. Я чув, що вона дуже біла і весела пора року. Хотілося б про неї більше дізнатися. Розкажіть мені про зиму. Я вам буду дуже вдячний!».

— Діти, чи згодні ви відповісти на лист левенятка Лео і розповісти йому про зиму? *(Відповіді дітей)*

Щоб наша розповідь про зиму була цікавою, змістовною та зрозумілою для левенятки, ми скористаємося ось цим чарівним кубиком (показ учителя-логопеда). На його сторонах — малюнки-символи. Вони підкажуть вам, про що треба розповідати. Коли ви побачите зображення дерева (1) — будете розповідати про природу взимку, птаха (2) — про зимуючих птахів і про те, як їм треба допомагати, звіра (3) — про те, як живеться тваринам

взимку, одягу (4) — розповісти, як саме вдягаються взимку люди і чому так, іграшки (5) — ви розповісте про зимові розваги, а коли побачите зображення сердечка (6) — розкажете, за що ви любите цю пору року.

Діти, почергово кидаючи кубик, розповідають про зиму. Хтось із дітей, підсумовуючи сказане, складає зв'язну розповідь, контролюючи її послідовність цифрами на сторонах кубика (від 1 до 6).

Учитель-логопед записує зі слів розповіді дітей, вкладає їх у конверт. Нагадує, що левенятко Лео ніколи не бачило зими, і пропонує дітям намалювати зимові картинки, щоб послати їх в подарунок левенятку. Діти малюють картинки. Педагог пише на малюнках імена дітей (або дошкільники по можливості роблять це самі). Учитель-логопед вкладає дитячі роботи в конверт, підписує його, наклеює марку, обцяє вкинути в поштову скриньку. Говорить, що вони з нетерпінням чекатимуть відповіді від левенятка Лео.

ЖЕНЧИК

Рухлива гра, проводиться фронтально.

Мета: вправляти дітей у вимові шиплячих звуків, в узгодженні іменників з дієсловами та прикметниками в роді, числі, відмінку; формувати навички повного синтаксичного аналізу та синтезу; розвивати фонематичне сприймання, слухову увагу та пам'ять, мисленнєві операції (аналіз, синтез, порівняння), уміння встановлювати причиново-наслідкові зв'язки; виховувати зосередженість.

Попередня робота: бесіда про жнива, про роботу, яку виконують під час жнив хлібороби, розгляд ілюстрацій.

Словникова робота: пояснення значення слова «женчик», «жатка».

Обладнання: колосок, картки з цифрами.

Хід гри

Лічилкою-скоромовкою вибирають женчика.

Жатка жваво жито жала,
Жати жито не встигала.
Женчику, ти не лежи,
Жати жатці поможи.

Вибраний женчик стає в середину кола, у лівій руці тримає колосок, правою імітує рухи женця. Діти ходять по колу, промовляють слова, супроводжуючи їх рухами.

Женчик, женчик невеличкий,
На женчику черевички,
І шапочка чорненька,
І латочка червоненька.
Кінчай, женчик, жито жати,
Починай із нами грати.

(З народного)

Женчик

Грати сумно одному,
Кого схочу, того й візьму.

Він указує колоском на дитину, що стоїть навпроти. Учитель-логопед дає їй завдання. Якщо відповідь дитини була помилковою, женчик виправляє товариша і продовжує виконувати свою роль. Якщо ж відповідь була правильною, женчик віддає вибраній дитині колосок, і та стає женчиком. Колишній женчик стає на її місце.

Можливі варіанти завдань

Варіант 1

Учитель-логопед називає пару слів, діти складають речення (*зима — сніг, риба — вода, мама — шити*).

Варіант 2

Учитель-логопед промовляє речення, але плутає в ньому порядок слів. Діти виправляють. (*Моркву гризе зайчик соковиту. У збирали лісі діти гриби. Діти для годівничку зробили птахів.*)

Варіант 3

Учитель-логопед називає речення з 2–3 слів. Дитина поширює його, додаючи дію, ознаку чи предмет. (*Хлопчик грається. — Маленький хлопчик грається. Маленький хлопчик грається м'ячем.*)

Наталка любить співати. — Наталка любить співати й танцювати.)

Варіант 4

Учитель-логопед показує картку з цифрою. Дитина придумує речення з відповідною кількістю слів. (*3 — Мама купує*

донечку. 4 — Бабуся напекла смачних пиріжків. 5 — Катруся годує кроликів соковитою морквою.)

Варіант 5

Учитель-логопед просить дітей виправити (продовжити) речення, установлюючи причиново-наслідкові зв'язки. (*Дерево вище за кущ, отже, кущ... — нижчий від дерева.*

Риба ловить рибалку. — Рибалка ловить рибу.

З листочків опадають дерева. — З дерев опадають листочки.

Надворі похолодало, бо Катруся одяглася тепліше. — Катруся одяглася тепліше, бо надворі похолодало.)

ОСЬ ТАКІ МИ МАЛЯТА!

Рухлива гра, проводиться фронтально.

Мета: формувати навички морфологічного аналізу; вправляти в суфіксальному словотворенні; активізувати та збагачувати словник самостійними частинами мови; розвивати слухову увагу та пам'ять, мисленнєві операції (аналіз, синтез, порівняння), загальну моторику, швидкість реакції; виховувати чуття мови.

Словникова робота: закріплення навичок словотворення споріднених іменників, прикметників, утворення множини іменників.

Хід гри

Діти бігають по груповій кімнаті, зображають рухами зимові розваги — катання на лижах, ковзанах, гру в сніжки, ліплення сніговика.

Учитель-логопед промовляє закличку.

Ми — веселі малята —
В різні ігри любим грати.
Раз, два, три — замри!

Діти зупиняються, завмирають у певних позах.

Учитель-логопед продовжує:

Ми — розумні малята —
Вміємо відповідати.
Правильно відповідаєш —
І одразу «відмираєш».
(Ю. Рібцун)

Учитель-логопед дає завдання всім дітям. Якщо дитина, на яку він вказує, правильно відповіла — вона «відмирає» і може рухатись, якщо ні — чекає допомоги товаришів.

Звісно, наприкінці гри залишаються незадіяними пасивні, несміливі, невпевнені у власних силах діти, тому запитання, звернені до них, мають бути значно легшими. Якщо дитина не може відповісти на запитання, за проханням учителя-логопеда їй допомагає той, хто:

- а) ще не відповідав;
- б) знає відповідь;
- в) до кого звернеться по допомогу сама дитина. Після правильної відповіді дитина, яка отримала допомогу товариша, починає рухатися.

Варіант 1

— Я назву великий предмет, а ви такий самий, тільки маленький, назвете лагідно (*сніг — сніжок, шуба — шубка, шапка — шапочка*).

Варіант 2

— Я розпочну речення, а ви продовжте його. Слухайте уважно: *«У Андрійка тепла шапочка, а в дітей теплі... (шапочки)», «На рукавичку сіла сніжинка, а з неба падають...» (сніжинки), «На гілці сидів снігур, а на дереві сиділи... (снігурі)».*

Варіант 3

— А зараз ми пограємо так. Я описуватиму предмет чи ознаку. Ви спробуйте відгадати мої загадки. А щоб вам було легше, даю підказку. У кожній відгадці сховалося слово «сніг».

Взимку пташка прилітає,
Що червону грудку має.
(Снігур)

У дворі, немов жива,
Стоїть баба... (снігова).

Дуже люблять малюки
Взимку гратися в... (сніжки).

З неба падають пухинки,
Наче зірочки,... (сніжинки).

Я найперший зацвітаю
І з-під снігу визираю.
(Підсніжник)

Швидко з гірки мчать малята
На санчатах і на лижах.
Раді зиму зустрічати,
Бо вона весела й... *(сніжна)*.
(Ю. Рібцун)

Кошеня маленьке маю.
З кошеням я часто граю.
Білосніжний мій дружок,
Тому й зву його... *(Сніжок)*.
(Ю. Рібцун)

Летять, летять сніжинки,
Вкривають ліс і сад.
Це явище в природі
Назвали... *(снігопад)*.
(Ю. Рібцун)

Як снігу намете багато,
Потрібна стане враз вона.
Бо сніг прибрати допоможе
Машина... *(снігоочисна)*.
(Ю. Рібцун)

З Дідом Морозом, як прийде зима,
В гості до вас завітає вона.
Буде навколо ялинки кружляти,
Пісні веселі з вами співати.
Як цю гостю називають,
Всі малята добре знають. *(Снігуронька)*
(Ю. Рібцун)

Ця гра подається на закріплення вивченого матеріалу, коли діти вже в змозі швидко виконувати поставлені завдання. Гру можна проводити в інші пори року, використовуючи їх тематику.

◆ Творчі ігри

ЗООПАРК

Сюжетно-рольова гра, проводиться фронтально.

Мета: навчити дітей розрізняти і називати диких тварин, установлювати залежність між будовою тіла й середовищем,

у якому живуть тварини, знати, чим харчується кожна з них; вправляти в частковому звуковому аналізі, у правильному узгодженні іменників із прикметниками в роді, числі, відмінку; розвивати загальну моторику, пам'ять, мисленнєві операції (аналіз, класифікацію, порівняння), просторову орієнтацію, зв'язне мовлення; виховувати зосередженість, моральні якості особистості (гуманне ставлення до тварин), творчу уяву.

Обладнання: іграшкові дикі тварини, будівельний матеріал, квитки, картинки із зображенням предметів харчування тварин, плакат із символічним зображенням правил поведінки в зоопарку (що можна — чого не можна), машинки, квитки.

Словникова робота: уточнення категоріального рівня лексичних узагальнень іменників на позначення звірів; пояснення значення слова «вольєр» і закріплення його правильного промовляння; вправляння в уживанні «чарівних слів».

Попередня робота

1. Читання художніх творів про тварин.
2. Відгадування загадок.
3. Рекомендації батькам щодо відвідування зоопарку.
4. Розгляд картин, ілюстрацій, бесіда за їх змістом.
5. Виготовлення та підготовка атрибутів до гри.
6. Виготовлення альбому «Веселий зоопарк».

Хід гри

Учитель-логопед загадує дітям загадку.

Я кудись ходив із татом,
Звірів бачив там багато:
Мавпу, тигра, крокодила,
А птахів там різних — сила.
Слон водою нас облив.
Де я був, куди ходив?

— А хто із вас був у зоопарку? Кого ви там бачили?

Тварини до зоопарку привезені з різних країн, тому працівники зоопарку намагаються все зробити для того, щоб умови їх життя були якнайбільше наближені до природних. Для тварин, які люблять воду, збудовані басейни. Які тварини люблять воду? Для тварин, які ведуть нічний спосіб життя, збудовані спеціальні будиночки. А мавпи, наприклад, дуже люблять гойдатися, тому для них збудовані гойдалки.

— Що побудували люди для звірів? (*Вольєри, загорожі*) Так, у зоопарку все зроблено для того, щоб звірям було зручно та просторо. Ви, напевно, звернули увагу, що вольєри в усіх звірів різні. У кого зі звірів вольєр найбільший, як ви думаєте? Чому?

Хижаки живуть у клітках, риби — в акваріумах, плазуни — у тераріумах. Дуже багато людей працює в зоопарку. Одні прибирають його територію, інші — піклуються про тварин, слідкують, щоб у вольєрах було прибрано, а тварини вчасно нагодовані.

У кожної тварини — своя улюблена їжа: одні тварини люблять рибу, інші — м'ясо, а є такі, які їдять тільки рослинну їжу. Ви можете собі уявити, скільки з'їдає така велика тварина, як слон. Щодня машини привозять до зоопарку свіжі продукти.

За здоров'ям тварин постійно слідкує лікар — ветеринар. У зоопарку працюють екскурсоводи, які розповідають відвідувачам чимало цікавого про його мешканців. Щоб потрапити в зоопарк, потрібно купити в касира білет, а входячи, пред'явити його контролеру.

Сьогодні я пропоную вам пограти в зоопарк. Що нам потрібно, щоб розпочати гру? Головне — це мати звірят і вольєри. Звірята в нас є (учитель-логопед показує звірят), а ось вольєри ми зараз побудуємо. Як ви думаєте, яку клітку потрібно побудувати для лева? (*Велику, міцну*) А ось для зайчика можна зробити житло значно менше. А для слонів та зебр вистачить звичайнісінької огорожі.

Учитель-логопед розподіляє ролі в грі відповідно до інтересів дітей, уточнює їх обов'язки: хлопчики — водії, будівельники, робітники по догляду за тваринами; дівчатка — ветеринари, касири, екскурсоводи, контролери; діти менш активні стають відвідувачами зоопарку.

Перед обладнаною касою вчитель-логопед вивішує правила поведінки в зоопарку. Діти розглядають схематичні зображення й уточнюють, що можна робити в зоопарку, а чого — ні.

Поступово діти навчаються самостійно розподіляти ролі в грі. Сюжет ускладнюється ігровими мовленнєвими завданнями: діти відшукують тварину, назва якої починається (закінчується) на певний звук; одні діти описують тварин — інші впізнають їх за описом; називають тварину пестливо; називають дитинчат.

ПАН КОЦЬКИЙ

Гра-драматизація за українською народною казкою «Пан Коцький»

Мета: розширити знання дітей про призначення театру та його роль у діяльності людей; учити дітей переказувати казку близько до тексту, самостійно розподіляти ролі, регулювати силу голосу, темп мовлення, робити паузи, узгоджувати слова з рухами і музичним супроводом; розвивати вміння використовувати в грі враження від обраних ролей, творчість, художні здібності, пам'ять, увагу, уяву, просодичну складову, зв'язне мовлення; стимулювати пошук найкращих засобів здійснення задуманого; виховувати культуру поведінки.

Обладнання: декорації, костюми до казки, гаманці, квитки, афіша.

Словникова робота: уточнення категоріального рівня лексичних узагальнень іменників (театр, афіша, сцена, оперета), прикметників (ляльковий, оперний, драматичний), вивчення слів ролей, закріплення вживання в мовленні слів увічливості.

Підготовча робота до сюжетно-рольової гри

1. Підбір ілюстративного матеріалу про професії працівників театру.
2. Дидактична гра «Що кому потрібно?».
3. Бесіда про різні види театру.
4. Виготовлення атрибутів до гри.

Підготовча робота до гри-драматизації

1. Читання казки.
2. Перегляд діафільму.
3. Переказ казки.
4. Розучування її за ролями.
5. Розучування рухів кожного персонажу.
6. Переказ казки за ролями.
7. Виготовлення костюмів разом із батьками.

Хід гри

Учитель-логопед. Діти, сьогодні ми з вами здійснимо цікаву подорож. Це подорож до театру. Хто з вас був у театрі? Що ви переглядали в театрі?

Діти. У театрі показують спектаклі, є музика й танці.

Учитель-логопед. Які бувають театри?

Діти. Ляльковий, оперний, драматичний, театр оперети.
Учитель-логопед. Ми з вами побуваємо в театрі акторів. Наш театр незвичайний, він чарівний, тому що ви самі будете в ньому й акторами, і глядачами. Ось афіша нашого театру. (*Учитель-логопед показує афішу.*) На ній зображений персонаж тієї казки, яку ви будете показувати й дивитися.

Андрійку, прочитай, будь ласка, як називається казка. Пригадайте, діти, які персонажі є у казці «Пан Коцький». Хто з вас хоче бути паном Коцьким (котом)? Лисичкою? Вовком? Діти-актори, підійдіть, будь ласка, сюди (стіл, на якому розкладені костюми), виберіть собі костюм і переодягайтеся до виступу. А ми з вами (*звертається до інших дітей*) будемо декораторами. Ми допоможемо акторам приготувати сцену до виступу. (*Діти розставляють атрибути й декорації.*)

Скажіть, хто, крім артистів, є в театрі? Ви згодні бути глядачами? Щоб потрапити на спектакль, що треба зробити? (*Купити квиток.*) Де продаються квитки? (*У театральній касі.*) Хто продає квитки? (*Касир*) Хто хоче бути касиром? У касира є квитки, але вони незвичайні. Купивши квиток, ви повинні полічити кількість предметів, що зображені на квитку, і знайти відповідне місце. Пригадайте, як слід поводитися в театрі. (*Відповіді дітей.*)

Ось ви вже і приготувалися до перегляду казки. Лунає дзвоник.

Учитель-логопед починає розповідати казку.

— В одного чоловіка був кіт. Та такий старий, що нездужав і мишей ловити, тільки їв та спав. От одного разу хазяїн і каже...

Хазяїн. Навіщо ти мені такий старий здався? Тільки даремно годую. Відведу я тебе краще в ліс, там і живи.

Хазяїн під музику відводить kota до лісу.

Учитель-логопед. А тим часом лисичка пішла прогулюватись по лісу.

Лисичка (*їде, розглядає квіти, милується своїм гарним хвостом і бачить kota*). Ой, ти хто?

Кіт. Я пан Коцький. А ти хто?

Лисичка. А я лисичка-сестричка. Будь ти мені за чоловіка, а я тобі за дружину буду.

Кіт. Ну то й добре.

Лисичка бере kota під руку і веде до своєї оселі.

Учитель-логопед. Одного разу гуляв зайчик по лісу і побачив лисичку.

Лунає музика.

Зайчик. Я прийду до тебе в гості, лисичко.

Лисичка. Що ти! Що ти! Є в мене тепер пан Коцький. Він тебе розірве.

Зайчик. Піду розкажу своїм друзям про пана Коцького.

Учитель-логопед. Прибіг зайчик до своїх друзів і каже...

Зайчик. Ходіть-но сюди! Слухайте, слухайте! Тепер у лисички є пан Коцький. І він нас розірве.

Ведмідь. Ой, що ж нам робити?

Заєць. А зготуємо йому обід!

Вовк. Я піду по м'ясо, щоб було у борщ.

Дикий кабан. А я по буряки й картоплю.

Заєць. А я по капусту.

Ведмідь. А я меду принесу на закуску.

Лунає музика, звірі приносять їжу.

Учитель-логопед. Ось понаприносили вони всього та й почали варити обід. А як зварили, почали радитися, кому ж іти кликати на обід пана Коцького.

Вовк. Я старий і трохи недобачаю.

Кабан. А я неповороткий.

Ведмідь. А я не втечу, коли доведеться тікати.

Зайчик. То я, мабуть, піду. *(Під музику біжить до лисиччиної хати.)* Просили ведмідь, кабан, вовк та я прошу, щоб ти прийшла зі своїм паном Коцьким до нас на обід.

Лисичка. Ми прийдемо, та ви поховайтесь, бо пан Коцький вас розірве.

Учитель-логопед. Прибіг зайчик до своїх друзів і каже...

Зайчик. Ховайтесь, ховайтесь, бо пан Коцький нас розірве!

Звірі під музику ховаються за тин.

Учитель-логопед. Лисичка з паном Коцьким іде до звірів на обід. А кіт як побачив на столі багато м'яса, та як закричить...

Кіт. М-а-у! Ма-у!

Усі звірі разом. Ой, йому ще мало!

За тином чути шурхіт.

Кіт. О, це миші! Зараз я їх упіймаю!

Біжить до тину, шукає мишей. Звірі тікають від кота.

Звучить музика, діти стають посередині групи, беруться за руки і вклоняються. Глядачі аплодують артистам. Учитель-логопед відмічає роботу акторів, уважність та поведінку глядачів.

ТЕРЕМОК

Гра-драматизація з елементами конструктивно-будівельної гри за казкою «Теремок».

Мета: вчити дітей передавати образ персонажів казки за допомогою міміки і голосу, домовлятися про будівництво спільної споруди, зводити її; вправляти в кількісній та порядковій лічбі; розвивати зорову, слухову увагу та пам'ять, мисленнєві операції аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, зв'язне мовлення, загальну моторику, просторову орієнтацію, художній смак, фантазію; виховувати дружні взаємини, старанність, емоційне ставлення до результатів власної праці.

Обладнання: зображення різноманітних будівель, теремок, ялиночки, комплект великого будівельного матеріалу, дах, деталі оздоблення (півник, квіти, дерева), наголовники, олівці, фломастери, папір.

Словникова робота: уточнення категоріального рівня лексичних узагальнень іменників (назви частин будинку, деталей конструктора), вивчення слів ролей.

Попередня робота до гри-драматизації

1. Читання казки Ю. Ярмиша «Хто, хто в теремочку живе?».
2. Розгляд ілюстрацій.
3. Перегляд мультфільму «Теремок».
4. Дидактична гра «Відгадай, хто я?».
5. Виготовлення наголовників і елементів костюмів.

Попередня робота до конструктивно-будівельної гри

1. Конструювання різних споруд на іграх-заняттях і під час ігрової діяльності.
2. Ігри дітей із «Лего», будівельним матеріалом.

Хід гри

Учитель-логопед збирає дітей навколо себе.

— Діти, ви всі любите, коли в гості до вас приходять казки. А сьогодні я пропоную вам самим піти в гості до казки. З якою казкою ми зустрінемося, думаю ви здогадаєтеся самі.

Учитель-логопед запрошує дітей до зали, посередині якої — лісова галявина. На ній — невеличкий теремок, біля якого — наголовники звірят.

Учитель-логопед. Чи догадалися ви, до якої казки потрапили?

Допомагає розподілити ролі, одягти наголовники, розпочинає казку.

Учитель-логопед. Стояв собі на лісовій галявині будинок, невеличкий теремок. Хто його побудував — ніхто не знав. Давно, дуже давно стояв той теремок. Може, стояв би й сьогодні, аби не трапилося таке...

Бігла полем Мишка-Шкряботушка. Бачить: стоїть собі теремок. Просторий, високий, красивий, двері навстіж відчинені — заходь, живи на здоров'я! Зраділа Мишка, скоріше забігла до теремка, ще й двері за собою причинила та й каже...

Мишка. Тут я буду жити!

Учитель-логопед. Коли це полем стрибає Жабка-Скрекотушка та й питається...

Жабка. Ква-ква! Хто, хто в теремочку живе?

Мишка. Я, Мишка-Шкряботушка!

Жабка. Давай разом жити!

Мишка. Ні, Жабко-Скрекотушко, мені в теремку тісно! Будуй собі другий поверх!

Жабка. Гаразд!

Учитель-логопед. І збудувала собі Жабка-Скрекотушка другий поверх аж на дві кімнати. Аж ось біжить полем Зайчик-Побігайчик.

Зайчик. Хто, хто в теремочку живе?

Звірята. Я, Мишка-Шкряботушка. Я, Жабка-Скрекотушка.

Зайчик. Пустіть і мене до теремка!

Звірята. Ні, Зайчику-Побігайчику! Нам у теремочку разом буде тісно. Будуй собі третій поверх!

Учитель-логопед. Збудував собі Зайчик-Побігайчик третій поверх аж на три кімнати. Аж ось петляє полем Лисичка-Сестричка.

Лисичка. Хто, хто в теремочку живе?

Звірята. Я, Мишка-Шкряботушка. Я, Жабка-Скрекотушка. Я, Зайчик-Побігайчик.

Лисичка. Пустіть і мене до себе жити!

Звірята. Ой-йой! Нам самим тут тісно! Будуй собі четвертий поверх.

Учитель-логопед. Збудувала Лисичка-Сестричка власний четвертий поверх на чотири кімнати. Сидить собі, у віконечко дивиться. Аж полем біжить сірий Вовчик-Братик. Побачив теремок, зупинився...

Вовк. Ой, який гарний теремок! Хто ж у ньому живе?

Звірята. Я, Мишка-Шкряботушка. Я, Жабка-Скрекотушка. Я, Зайчик-Побігайчик. Я, Лисичка-Сестричка.

Вовк. Тож пустіть і мене до себе жити.

Учитель-логопед. А мешканці теремка кожен зі свого поверху гукають йому...

Звірята. Що ти надумав, Вовчику-Братіку! Ми самі в теремку ледь помістилися! Будуй собі новий поверх.

Учитель-логопед. І Вовчик-Братіку збудував п'ятий поверх аж на п'ять кімнат. Тільки-но двері зробив, аж суне Ведмідь-Набрід та й питається...

Ведмідь. Хто-хто в теремочку живе?

Звірята. Я, Мишка-Шкряботушка. Я, Жабка-Скрекотушка. Я, Зайчик-Побігайчик. Я, Лисичка-Сестричка. Я, Вовчик-Братик.

Ведмідь. Ой, який у вас гарний теремок, просторий та великий! Пустіть і мене жити!

Звірята. Не можемо! Нам і так тісно!

Учитель-логопед. Проте Ведмідь-Набрід заходився будувати собі шостий поверх — аж на шість кімнат! Збудував, поліз на свій поверх жити... А теремок як затріщить! Як захитається! Набик як повалиться! Ледь устигли звірі хто вибігти, хто з вікна вистрибнути. А теремка — мов не було!

Ведмідь-Набрід. Пробачте мені, любі звірята! Збудуймо новий дім, було щоб просторо і затишно в нім!

Учитель-логопед. Зраділи всі звірята, взялися працювати. Вирішили звірята новий дім побудувати, але тепер вони

знали, що слід гарно подумати, перед тим як розпочати будівництво. А який же дім ви хочете збудувати? (*Високий, просторий, світлий*) Я бачу, що ви хочете збудувати собі такий дім, щоб було зручно в ньому жити й усім вистачило місця. Для того щоб збудувати такий дім, потрібно його будівництво спланувати. Я вам покажу різні будинки. А ви вибирайте, який із них вам найбільше підходить, — такий і збудуйте. А якщо не виберете жодного, то можете намалювати будинок таким, яким ви його уявляєте. Ось тут є олівці і папір.

Звірята роблять свій вибір. Разом визначають, який будівельний матеріал краще використати для побудови теремка. Учитель-логопед допомагає розподілити обов'язки під час будівництва, увесь час ненав'язливо поправляє, підказує. Під час роботи діти спілкуються між собою — радяться, порівнюють будову зі зразком. Керуючи грою, учитель-логопед повторює назви будівельного матеріалу (пластини, цеглини, бруси, куби, дуги), їх кольори, а також складові частини будинку, послідовність будівництва. Заохочує дитячу ініціативу («Які рівненькі стіни! Які великі вікна! Які широкі двері! Який яскравий і красивий дах!»).

— Який же вийшов теремок? (*Великий, просторий, високий, міцний, дерев'яний, надійний, казковий, світлий, теплий*) Ви молодці, гарно всі працювали. Постаралися наші найменші хазяєчки — Мишка-Шкряботушка і Жабка-Скрекотушка. Подивіться, як вони гарно прикрасили дім! Ще й квіти посадили. Лисичка-Сестричка хвостиком доріжки позамітала, а Ведмідь-Набрід разом із Вовчиком-Братиком зробили біля дому стіл і лавочки. Щовечора Зайчик-Побігайчик роздмухує великий мідний самовар. Звірі п'ють чай зі смачними пряниками та варенням із лісових ягід, розповідають різні цікаві історії зі свого життя. Та ніяк не можуть пригадати, хто ж першим колись сказав: «Мені в теремку тісно!»

Купуйте книги у вашому місті!

Вінниця

Маг. «Ранок»,
вул. Острозького, 32; вул. Козицького, 29 А

Дніпропетровськ

Інститут ІППО, вул. Свердлова, 70, к. 203
т. (067)560-94-09

Житомир

«Гуртівня», майд. Згоди, 3/75, кв. 99;
вул. Михайлівська, 2,
т. (0412) 448-182

Запоріжжя

Маг. «Учбова книга», вул. Українська, 143,
т. (061) 270-08-39, (061) 270-73-87

Івано-Франківськ

Маг. «Ранок», вул. Мазепи, 4,
т. (0342) 71-34-72
Маг. «Дім книги», вул. Тичини, 61

Київ

Представництво, вул. Костянтинівська, 71,
т. (044) 377-73-22

Кіровоград

Маг. «Шкільний світ», вул. Поповича, 7 В;
Маг. «Шкільний всесвіт», вул. Тімірязєва, 63

Ковель

Маг. «АВС», вул. Лесі Українки, 31

Кременчук

Маг. «Долина», вул. Легодського, 66;
Маг. «Роксолана», вул. Перемоги, 26
т. (0536) 63-20-64

Кривий Ріг

Маг. «Книги», вул. Трухачевського, 75;
Маг. «Книголюб», вул. Ватутіна, 24, офіс 13,
т. (056) 409-81-02

Луцьк

Маг. «Абетка», вул. Грушевського, 61,
м. т. (050) 131-98-67
Маг. «Дім книги», вул. Конякіна, 37 А

Львів

«Гуртівня», вул. Замарстинівська, 11,
СШ № 87, т. (032)237-82-97;

Маг. «Світ знань»,
вул. Леонтовича, 2 (ЗОШ № 11)

Миколаїв

Маг. «Книги», просп. Жовтневий, 338

Новомосковськ

Торговий представник, пров. Ломоносова, 7,
т. (056) 937-78-36, (050) 526-09-78

Одеса

Маг. «Методична та дитяча література»
вул. Марсельського, 28,
м. т. (050) 392-14-92

Полтава

Маг. «Оріяна», вул. Артема, 16,
м. т. (093) 183-751

Рівне

Маг. «Книги» та «Слово», вул. Соборна, 57;
Маг. «Знання» та «Дружба»,
майдан Незалежності, 57

Севастополь

ЦУК «Біблекс», вул. Соловйова, 6

Сімферополь

Філія, вул. Київська, 153 Б, т. (0652) 54-21-38
Центральний Ринок «Чонгар»,
вул. Субхі, 2 (місце №63, 64),
т. (050) 190-84-41, (0652) 25-32-75

Сміла

Маг. «Кругозір», вул. Чапаєва, 4, т. (047) 33-42-171

Суми

Маг. «Ранок-книга», вул. Лушпи, 15,
м. т. (099) 313-06-60;
Маг. «Книголюб», вул. Козацький Вал, 1;
вул. Набережна ріки Стрільки, 46,
т. (0542) 22-53-00

Тернопіль

Торговий дім «Книги», вул. Танцорова, 11;
вул. Злуки, 37; вул. Й. Сліпого, 1;
вул. Коперніка, 19, т. (0352) 251-600

Ужгород

Маг. «Едельвейс», вул. Волошина, 24;
Маг. «Долина», вул. Легодського, 66;
Маг. «Абетка», вул. Грушевського, 61,
м. т. (050) 131-98-67

Харків

Маг. «Книжица», вул. Зернова, 57;
Маг. «Книголенд», вул. Чернишевського, 14;
Маг. «Почитайко», вул. Героїв Праці, 15;
Книжковий ринок «Райський куточок»,
ряд 6, місце 29, т. (050) 757-96-70

Херсон

Маг. «Гувернер», вул. Декабристів, 22;
вул. Іллі Кулика, 135

Хмельницький

Маг. «Книжковий світ», вул. Подільська, 25

Черкаси

Маг. «Шкільний світ», вул. Бидгоцька, 38/1,
т. (0472) 51-22-51, (067) 47-27-797

Чернігів

Представник, вул. Слобідська, 83, пов. 2,
т. (0462) 72-27-84

Чернівці

Маг. «Чернівцікнига»,
вул. І. Франка, 20 (ОІППО),
м. т. (096) 101-17-79, (095) 424-20-94;
Маг. «Оксамит», вул. Головна, 45,
м. т. (095) 689-57-79;
Маг. «Книги», вул. Шептицького, 2,
м. т. (050) 081-19-12

ПРОФЕСІЙНИЙ ДОВІДНИК УЧИТЕЛЯ-ЛОГОПЕДА ДНЗ

РІБЦУН Юлія Валентинівна

Навчально-методичний посібник

Головний редактор *В. І. Садкіна*
Технічний редактор *О. В. Лебедєва*

Підп. до друку 27.08.2012. Формат 60×90/16.
Папір газет. Гарнітура Шкільна. Друк офсет.
Ум. друк. арк. 15,00. Зам. № 12-09/17-05

ТОВ «Видавнича група «Основа»»
61001 м. Харків, вул. Плеханівська, 66, тел. (057) 731-96-33
e-mail: office@osnova.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2911 від 25.07.2007.

Віддруковано з готових плівок ПП «Тріада Принт»
Свідоцтво ДК № 1870 від 16.07.2007 р.
Харків, вул. Киргизька, 19. Тел.: (057) 757-98-16, 757-98-15